
GRO STEINE OG JOHANNE KJUUS (RED.)

Mat og industri 2011

Status og utvikling i norsk matindustri

UTGITT AV:

NORSK INSTITUTT FOR LANDBRUKSØKONOMISK FORSKNING

I SAMARBEID MED:

STATENS LANDBRUKSFORVALTNING

NHO – MAT OG BIO

NORSK NÆRINGS- OG NYTELSESMIDDELARBEIDERFORBUND

NHO – MAT OG DRIKKE

NORSK LANDBRUKSSAMVIRKE

INNOVASJON NORGE

FORSKNINGSRÅDET

OMSLAGSFOTO: ©TINE MEDIEBANK

2 0 1 1

Mat og industri

Status og utvikling i norsk matindustri

GRO STEINE
JOHANNE KJUUS
(RED.)

Redaktører	Gro Steine og Johanne Kjuus
Tittel	Mat og industri 2011. Status og utvikling i norsk matindustri
Prosjekt	Mat og industri 2011 (F059)
Utgiver	Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF)
Utgiversted	Oslo
Utgivelsesår	2011
Antall sider	149
ISBN	978-82-7077-806-5
ISSN	1502-1491
Emneord	Norsk matindustri, matindustri, mat- og drikkevarer, næringsmidler, økonomiske nøkkeltall, omsetning, produksjon, rammebetingelser, råvarepriser, særavgifter, internasjonal handel, markedsutvikling, konjunkturer, konkurranse

Litt om NILF

- Forskning og utredning angående landbrukspolitikk, matvaresektor og -marked, foretaksøkonomi, nærings- og bygdeutvikling.
- Utarbeider nærings- og foretaksøkonomisk dokumentasjon innen landbruket; dette omfatter bl.a. sekretariatsarbeidet for Budsjettnemnda for jordbruket og de årlige driftsgranskingene i jord- og skogbruk.
- Utvikler hjelpemidler for driftsplanlegging og regnskapsføring.
- Finansieres av Landbruks- og matdepartementet, Norges forskningsråd og gjennom oppdrag for offentlig og privat sektor.
- Hovedkontor i Oslo og distriktskontor i Bergen, Trondheim og Bodø.

Forord

«Mat og industri 2011» er en årlig statusrapport for norsk matindustri, og publiseres i år for 12. gang. Rapporten har til hensikt og beskriver status og trender på sentrale områder for norsk matindustri som struktur, verdiskaping, lønnsomhet, FoU-arbeid etc. I tillegg sees det nærmere på matindustriens rammebetingelser og konkurranseevne. Statusoppdateringen komplementeres med en egen konjunkturundersøkelse gjennomført blant norske matindustribedrifter våren 2011. Rapporten er ment å rette seg mot et bredt publikum; mot matindustrien selv og dens leverandører, distributører, ansatte, politikere, studenter og andre med interesse for norsk matindustri.

Oppdragsgiverne for rapporten har i år, som de fleste tidligere år, vært Innovasjon Norge, NHO Mat og Bio, NHO Mat og Drikke, Norges forskningsråd, Norsk Landbrukssamvirke, Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Statens landbruksforvaltning.

Gro Steine og Johanne Kjuus har vært prosjektledere og redaktører. Også Julie Nåvik Hval, Ellen Henrikke Aalerud, Anders Nordlund og Mads Svennerud har bidratt vesentlig til rapporten. Siri Fauske har stått for klargjøring av manuskriptet for trykking. Vi takker alle medarbeidere og ressurspersoner hos oppdragsgiverne for godt samarbeid og nyttige innspill underveis. Vi vil også takke Seksjon for industri- og FoU-statistikk i SSB som har bidratt med mye av datamaterialet.

Oslo, september 2011

Ivar Pettersen
direktør

Innhold

	Side
SAMMENDRAG	1
SUMMARY	3
1 OM NORSK MATINDUSTRI	5
1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat	5
1.1.1 Stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring	5
1.1.2 Sentral leverandør til forbrukermarkedet	7
1.2 Matindustriens bransjer	9
2 STATUS OG UTVIKLING	13
2.1 Struktur	14
2.1.1 Sysselsetting	14
2.1.2 Bedrifter	15
2.1.3 Industristruktur	17
2.1.4 Regional betydning	19
2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå	20
2.2 Verdiskaping	23
2.2.1 Produksjonsverdi	23
2.2.2 Verdiskaping	26
2.2.3 Produktivitetsutvikling	28
2.3 Lønnsomhet	30
2.3.1 Lønnskostnader	30
2.3.2 Investeringer	31
2.3.3 Lønnsomhetsindikatorer	34
2.4 Handel med mat- og drikkevarer	38
2.4.1 Handel med mat- og drikkevarer	38
2.4.2 Handel på bransjenivå	40
2.5 Status og utvikling i EUs matindustri	42
2.5.1 Trender og utvikling	42
2.5.2 Konkurranssevne og bærekraftig verdikjede	47
2.5.3 FoU-innsats	50
3 RAMMEBETINGELSER	53
3.1 Nasjonal jordbrukspolitikk	53
3.2 Handelspolitiske avtaler	55
3.3 Importvernet	61
3.3.1 Administrative tollnedsettelse	61
3.3.2 Kvoter	61
3.3.3 RÅK-ordningen	62
3.3.4 Betydningen av importvernet	64

3.4	Avgifter og gebyrer.....	69
3.4.1	Kort om ulike særavgifter	72
3.4.2	Andre avgifter og gebyrer.....	74
3.5	Tilskuddsordninger	76
3.5.1	Direkte tilskudd; Frakt- og transportstøtte.....	76
3.5.2	Generelle tilskudd; SkatteFUNN.....	78
4	KONKURRANSEEVNE.....	79
4.1	Innledning.....	79
4.2	Økonomisk utvikling 2010/11	80
4.2.1	Forventet vekst i norsk økonomi.....	80
4.2.2	Usikker fremtid for verdensøkonomien	82
4.2.3	Valuta.....	84
4.3	Lønnsnivå.....	85
4.4	Prisutvikling.....	88
4.4.1	Utvikling i internasjonale råvarepriser	88
4.4.2	Prisutvikling for utvalgte råvarepriser i Norge og EU	89
4.5	Internasjonal handel og markedsandeler	95
4.5.1	Handel sett i forhold til produksjonsverdi.....	95
4.5.2	Markedsandeler.....	95
4.6	Forskning og utvikling.....	98
4.6.1	Strategier og programmer for forskning	98
4.6.2	Bruk av FoU-ressurser.....	100
4.6.3	Finansieringskilder.....	101
5	KONJUNKTURUNDERSØKELSEN.....	103
5.1	Formål og gjennomføring	103
5.2	Matindustriens utvikling i 2010.....	105
5.2.1	Stabil omsetning	105
5.2.2	Bedre resultat før skattekostnad	106
5.2.3	Stabil sysselsetting.....	106
5.2.4	Stabile investeringer og økt innovasjon	107
5.2.5	Bransjevis oppsummering	108
5.3	Forventninger til 2011.....	110
5.3.1	Svak optimisme.....	110
5.3.2	Fortsatt tro på omsetningsvekst.....	111
5.3.3	Bedre årsresultat før skatt	113
5.3.4	Sysselsettingen forventes å forbli uendret.....	113
5.3.5	Stabile investeringer, fortsatt innovasjonsvilje	114
5.3.6	Økt konkurranse på hjemmemarkedet	116
5.3.7	Bransjevis oppsummering	117
5.4	FoU	119
5.4.1	Midler brukt til forskning.....	119
5.4.2	Innovasjon i fokus	120

REFERANSER	123
Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling	127
Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte	129
Vedlegg 3: Internasjonal handel	131
Vedlegg 4: Om forslag til ny WTO-avtale	136
Vedlegg 5: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften.....	139
Vedlegg 6: Avgifts- og tilskuddssatser.....	145

Sammendrag

En sentral del av verdikjeden for mat

Norsk matindustri produserer varer hovedsakelig til det norske forbrukermarkedet og er en sentral, og en helt nødvendig del av en komplett verdikjede for mat.

Matindustrien er en stor avtaker av produkter fra norsk primærnæring, selv om samspillet med norsk primærnæring varierer noe etter produktsegment. Den landbruksbaserte delen av matindustrien, som foredler kjøtt, melk, egg, korn og poteter, har nærmest tilknytning til norsk jordbruksproduksjon. Men også den delen av matindustrien som driver med en høyere foredlingsgrad, den såkalte RÅK-industrien, og fiskeindustrien bruker i stor grad norskproduserte råvarer i sin produksjon.

Med unntak av fiskevarebransjen, selger store deler av matindustrien produktene sine først og fremst i det norske markedet. Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger utgjorde ca. 226 mrd. kroner i 2010. En gjennomshusholdning brukte samlet. 46 530 kroner på mat- og alkoholfrie drikkevarer, eller 11,8 prosent av den totale forbruksutgiften (snitt 2007–2009).

Viktig bidragsyter i industrien

Norsk matindustri spiller en sentral rolle i norsk økonomi og er en viktig bidragsyter til verdiskapingen i norsk industri. Matindustrien er en av de største industrigrenene i Norge og har stor sysselsetting i distriktene med matindustribedrifter spredt ut over hele landet. Tilgang på kompetent arbeidskraft er imidlertid i økende grad en kritisk faktor i arbeidet med å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører. Matindustrien er generelt sett mindre konjunkturutsatt enn øvrig industri og ble også i mindre grad påvirket av finanskrisen 2008/09. Foreløpige tall for 2010 viser noen positive trender. Det ser ut til at både investeringsviljen og produksjonen er på vei opp; Matindustrien investerte anslagsvis 6,6 mrd. kroner, en økning på 34 prosent fra 2009. Samtidig utgjorde produksjonsverdien 154,2 mrd. kroner – en økning på 4,4 prosent fra året før. På den andre siden, har man de siste par årene hatt en betydelig økning

FAKTA OM MATINDUSTRIEN:

- Sysselsetter ca. 48 000 mennesker
- Fragmentert industri, med 2 375 bedrifter spredt rundt i distriktene
- Største industrisektor i Norge med en omsetning på 159,3 mrd. kroner (i 2009)
- Produserer mat- og drikkevarer til en verdi av 154,2 mrd. kroner (i 2010)
- Investerte for 6,6 mrd. kroner (i 2010), der andelen utenlandske investeringer en økende.
- Har en driftsmargin på 3,8 %, og en egenkapitalrentabilitet på 13,2 % (i 2009)
- Importerer mat- og drikkevarer for 23,9 mrd. kroner (i 2010), og eksporterer for 4,5 mrd. kroner (ekskl. fiskevarer)

i lønnskostnadene og verdiskapingen ser også ut til å ha hatt en svak tilbakegang siste året på –1 prosent. Etter en svak importnedgang i 2009, økte importen av mat- og drikkevarer igjen i 2010 med 6 prosent. EU er en av Norges viktigste handelspartnere, men også der står man overfor store utfordringer i matindustrien og svekkede markedsandeler til fordel for fremvoksende økonomier.

Møter økt konkurranse

Norsk matindustri har fått økt internasjonal konkurranse på hjemmemarkedet; Mens matindustriens hjemmemarkedsandel¹ lå på 89 prosent i 1995, er denne nå på 80 prosent. Samtidig utgjør importen nå 18 prosent av matindustriens produksjonsverdi, mot 10 prosent i 1995. Norges konkurranseevne i forhold til våre handelspartnere (målt i relative timelønnskostnader i industrien), har de siste ti årene også svekket seg som følge av bl.a. sterk lønnsvekst i industrien og en styrket norsk krone. Samtidig er økende prisforskjeller og mer prissvingninger på sentrale råvarer i EU og Norge med på å påvirke matindustriens konkurranseevne. Norsk matindustri vil også fremover møte økende konkurranse gjennom økt internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet. Samtidig fortsetter globaliseringen av matvarehandelen.

Trenger forutsigbare rammebetingelser

I arbeidet med å styrke sin konkurranseevne er matindustrien avhengig av forutsigbare rammebetingelser. Gjennom Norges internasjonale forpliktelser blir den norske matindustrien stadig tettere knyttet opp mot omverdenen. EUs interne marked og, i økende grad, globale markedsforhold er også med på å forme rammene. Mens det hersker stor usikkerhet om det er mulig å få til en ny WTO-avtale, har Norge og EU kommet frem til en ny avtale om utvidet handel med jordbruksvarer etter artikkel 19 i EØS-avtalen, noe som bl.a. vil gi økte importkvoter på ost inn til Norge.

I tillegg til rammebetingelser i form av landbruks- og handelspolitikken, er faktorer som påvirker kostnadsnivået i norsk matindustri i form av avgifter, tilskudd og lønnskostnader også med på å sette rammer for matindustrien; Som et ledd i å redusere kostnadsnivået i norsk matproduksjon, ble det i årets jordbruksavtale bestemt å fjerne matproduksjonsavgiften. Selv om dette gir vesentlig redusert avgiftsbelastning for den landbruksbaserte matindustrien, er fortsatt det samlede avgiftstrykket høyt med 23,8 mrd. kroner i 2010 hvorav særavgifter utgjør 97 prosent av innkrevd beløp.

Håper på et godt år...

Samlet sett var 2010 et godt år for norsk matindustri. Flere bedrifter i årets konjunkturundersøkelse kan vise til større omsetning, bedre resultat og høyere innovasjonsgrad, enn året før. Samtidig holdt sysselsettingen og investeringene seg relativt uendret. Matindustrien har positive forventninger til resultatene i innværende år; En stor andel av bedriftene forventer høyere omsetning, større volum, høyere priser og økt innovasjonsgrad i 2011 enn i 2010. Sysselsettingen forventes også å holde seg stabil i 2011.

¹ Produksjon for hjemmemarkedet som andel av totalmarkedet.

Summary

The value chain for food plays a vital role

The Norwegian food industry mainly produces goods for the Norwegian consumer market, and plays a vital role in the complete value chain for food.

The food industry is dependent on products coming from the Norwegian primary sector, even though the degree of collaboration with the Norwegian primary sector varies with the type of product. The parts of the food industry which are dependent on land-based agriculture, including producers of processed products based on meat, milk, eggs, cereals and potatoes, have close ties with Norwegian agricultural production. Also the part of the food industry which works with a higher degree of processing, and receives compensation for use of nationally grown products, as well as the fishing industry, to a large extent use Norwegian commodities in their production.

A large part of the food industry, except from the fishing industry, also mainly sells their products in the Norwegian market. The largest share of food and beverages are bought in grocery stores and are consumed within the household. The total consumer expenses on food and beverages were 226 billion NOK in 2010. The average household spent a total of 46 530 NOK on food and non-alcoholic beverages, or 11.8 percent of total consumer expenses (average 2007-2008).

Important contributor in the industry

The Norwegian food industry plays a key role in the Norwegian economy and is an important contributor to the value added in the Norwegian manufacturing sector. The food industry is one of the largest branches in the total manufacturing industry in Norway, and has a high share of employment in rural areas, with companies spread across the country. Access to skilled workers is however becoming a critical factor in the work with strengthening the competitiveness of the Norwegian food industry. The food industry is generally less exposed to economic trends than other parts of the manufacturing sector, and was also less affected by the financial crisis in 2008/09. Preliminary estimates for 2010 show some positive developments.

There are more investments and higher production. The food industry invested approximately 6.6 billion NOK in 2010, which is a 34 percent increase compared to 2009. The production value rose with 4.4 percent from the year before, to 154.2 billion NOK. On the other hand, there

FACTS ON THE FOOD INDUSTRY:

- Employs around 48 000 people
- A fragmented industry, with 2 375 companies spread out in the districts
- *The largest industrial sector* in Norway with a turnover of 159,3 billion NOK (in 2009)
- *Produces* food and beverages to a value of 154,2 billion NOK (in 2010)
- *Invested* around 6,6 billion NOK in 2010, where the share of foreign investments is increasing
- Has an *operating margin* of 3,8 % and a *return on net capital* of 13,2 % (in 2009)
- *Imports* food and beverages to a value of 23,9 billion NOK (in 2010), and *exports* to a value of 4,5 billion NOK (excl. fish)

has over the last few years been a significant rise in wages, and the value added has decreased with 1 percent. Following a small decrease in imports in 2009, the imports of food and beverages experienced an increase of 6 percent in 2010. EU is Norway's most important trading partner, but the food industry in the EU also experiences challenges, with decreasing market shares in favor of the emerging economies.

Increased competition

The Norwegian food industry is facing increased competition on the home market. While the home market share was 89 percent in 1995, it is now 80 percent. At the same time the imports constitute 18 percent of the gross domestic production in the food industry, compared to 10 percent in 1995. The competitiveness (measured by relative wages per hour in the industry), has weakened over the last ten years. Increasing differences in prices between Norway and the EU and more volatile prices on important commodities reduces the competitiveness of the food industry. The Norwegian food industry will meet increased competition in the future because of increased globalization, changes in trade regimes and structural changes in the society.

A need for predictability in the policy framework

In strengthening their competitiveness, the food industry depends on a predictable policy framework. Through international commitments, the Norwegian food industry is increasingly tied to the outside world. The internal market in the EU as well as global market conditions impact Norwegian policies. While there is uncertainty concerning the future of the WTO agreement, Norway and the EU have reached an agreement on increasing trade on agricultural goods under the Article 19 in the EEA agreement. This article contains, among other things, increased import quotas for cheese.

In addition to the policy framework, factors that influence the production costs in the Norwegian food industry such as public fees, subsidies and wage expenditures, also impact the competitiveness of the food industry. As a mean to reduce the costs of the Norwegian food production, the Food Production Fee was abolished in the Annual Agricultural Negotiations in 2011. Even if this gives a significant decrease in the agricultural based food industry, the total level of fees is still high, with 23.8 billion NOK in 2010, whereby 97 percent is collected as special duties.

Hoping for a good year

Overall, 2010 was a good year for the Norwegian food industry. More companies in the Economic Trend Analysis this year can demonstrate a larger turnover, better results and a higher degree of innovation than the year before. At the same time, the level of employment and investments were relatively stable. The food industry has positive expectations to the results from the current year. A large share of the companies expect a higher turnover, larger volumes, higher prices and increased innovation in 2011 than in 2010. The level of employment is expected to continue to be stable in 2011.

1 Om norsk matindustri

Norsk matindustri er en variert industri med alt fra store børsnoterte foretak og samvirkebedrifter med mange tusen ansatte til enkeltpersonforetak med hjemmeproduksjon. Bedriftene er spredt rundt om i hele landet og produserer matvarer i stor grad basert på norske råvarer. Matindustrien produserer hovedsakelig varer til det norske forbrukermarkedet og er en sentral del av verdikjeden for mat, den helt dominerende kunden for norsk jordbruk og av stor betydning for forbrukerøvelser. Norske husholdninger bruker i gjennomsnitt i underkant av 12 prosent av de totale forbruksutgiftene til mat og alkoholfrie drikkevarer.

1.1 Norsk matindustri – en del av verdikjeden for mat

1.1.1 Stor øvtaker av produkter fra norsk primærnæring

Norsk matindustri består av virksomheter som benytter norske og utenlandske råvarer i ulikt omfang, og samspillet med norsk primærnæring varierer derfor etter produktsegment. De politiske betingelsene nedfelt i norsk landbruks- og handelspolitikk setter rammene for utviklingen i norsk matproduksjon og -industri; Den landbruksbaserte matindustrien som foredler kjøtt, melk, egg, korn og poteter er i stor grad beskyttet gjennom importvernet. Den delen av matindustrien som produserer industrielt bearbejdede produkter har tollbeskyttelse for jordbruksvarene som inngår i disse varene, mens det er lagt opp til full konkurranse på bearbejdingsleddet. Fiskevarebransjen og deler av drikkevareindustrien, er på sin side i svært liten grad eller ikke beskyttet med toll. Fiskevarebransjen, som baserer produksjonen sin i stor grad på norske fiskeråvarer, eksporterer det meste av sin produksjon og er avhengig av å ha så god markedsadgang som mulig på verdensmarkedet. Resten av den norske matindustrien konkurrerer først og fremst på hjemmemarkedet.

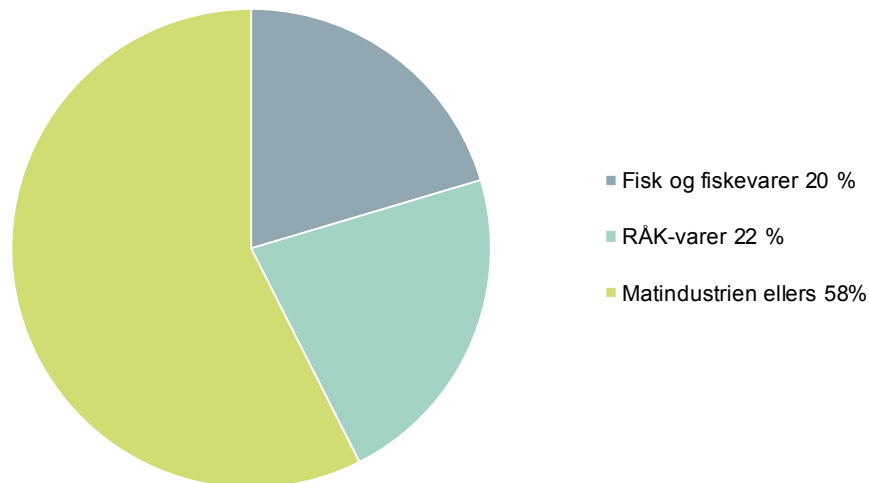
Norsk matindustri hadde i 2009 en samlet produksjonsverdi på 147,7 mrd. kroner, hvorav 20 prosent kan knyttes til fiskevarebransjen, 22 prosent til den bearbejdende industrien (RÅK-industrien)² og 58 prosent til matindustrien ellers. Sistnevnte er den delen av norsk matindustri som har sterkest avhengighetsforhold til det norske landbruket. Figur 1.1 viser fordelingen mellom de ulike delene av matindustrien.³

² RÅK-industrien produserer industrielt bearbejdede landbruksvarer som for eksempel pizza, yoghurt, syltetøy og div. bakervarer. For mer om RÅK, se avsnitt 3.2.2.

³ Grovt anslag. Forutsetninger for beregningen; den samlede produksjonen av RÅK-varer i norsk matindustri, er beregnet av NILF med bakgrunn i SSBs industristatistikk (2011), omsetningstall (tilbakeregnet til produksjonsverdi) fra Nielsens markedsrapport (2011), Storhusholdningsmarkedsrapporten til Sissel Flesland Markedsinformasjoner (2011). Anslaget viser at RÅK-industriens produksjonsverdi ligger på om lag 32,7 mrd. kroner inkludert øl og mineralvann i 2009.

Figur 1.1

Fordeling av produksjonsverdi på ulike deler av matindustrien, 2009

Eierstrukturen i norsk matindustri er todelt: Industri som er aksjeselskaper og industri som er organisert som samvirker. Bedrifter innen fiskevarebransjen, drikkevarebransjen og sjokolade- og sukkervarebransjen er utelukkende aksjeselskaper, mens samvirkene preger kjøtt-, meieri og kornbransjen. Samlet sett står samvirkebedriftene for anslagsvis 49 prosent av den totale produksjonsverdien i norsk matindustri, når man ser bort fra fiskevarebransjen.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

1.1.2 Sentral leverandør til forbrukermarkedet

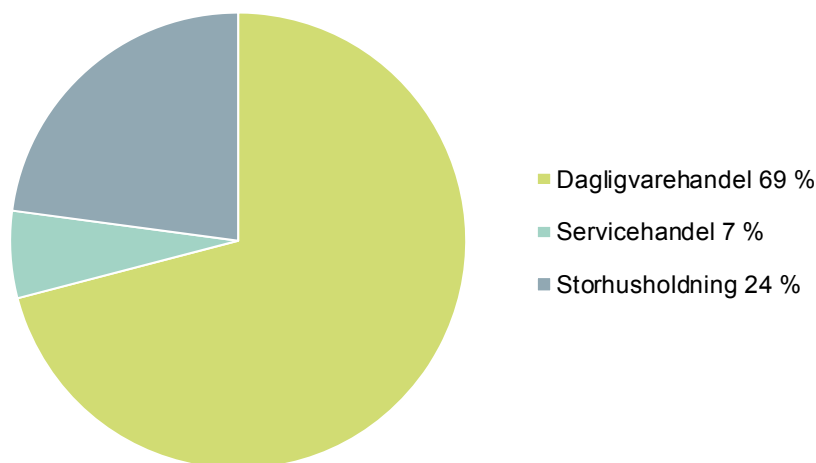
Store deler av matindustrien selger produktene sine først og fremst i det norske markedet, med unntak av fiskevarebransjen. Totalt har Norge en selvforsyningsgrad på anslagsvis 46,2 prosent av det totale matforbruket.⁴ Markedet for mat- og drikkevarer i Norge omfattes av:

- dagligvaremarkedet
- servicemarkedet (kiosk og bensinstasjoner)
- storhusholdningsmarkedet (hotell/restaurant, kantine/catering og institusjoner).

Den største andelen av mat- og drikkevarer kjøpes i dagligvarebutikker og konsumeres i husholdningene. Total omsetning i dagligvare-, service-, og storhusholdningsmarkedet var anslagsvis på 214 mrd. kroner i 2009, der fordelingen i de ulike markedene er vist i figur 1.2.⁵

Figur 1.2

Fordeling av omsetning i dagligvare-, service-, og storhusholdningsmarkedet, 2009

⁴ Beregnet av NILF for Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet, foreløpige tall for 2010.

⁵ Omsetningstallene inkluderer omsetning i dagligvarebutikker, kiosk/bensinstasjoner, spesialforretninger med mat og drikkevarer, vinmonopol/taxfree, samt servering på hotell/restauranter, kantiner/catering og institusjoner. Kilde: Flesland Markedsinformasjoner (2009 og 2011). *Storhusholdningsmarkedet 2008/09 og 2011/12* og Handelsbladet FK (2011). *Dagligvarekartet 2011*. Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy-Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2010.

Mens storhusholdningsmarkedet er relativt fragmentert, domineres det norske dagligvaremarkedet av fire store aktører: NorgesGruppen, Coop, ICA og REMA 1000. Dagligvarehandelen omsatte i 2010 for 138,5 mrd. kroner (samlet for matvarer og andre varer), hvorav NorgesGruppen sto for 36,9 prosent, Coop for 23,7 prosent, REMA 1000 for 20,9 prosent og ICA for 14,8 prosent. Bunnpris, som avsluttet sitt samarbeid med NorgesGruppen i 2010, har en markedsandel på ca. 3,7 prosent.⁶ Matindustribedriftene har ofte et langsiktig, gjensidig og forpliktende samarbeid med dagligvarekjedene. Samarbeidet mellom matindustrien og dagligvarekjedene kan ha ulike former, enten i form av partnerskap eller som vertikal integrasjon mellom dagligvareaktør og matindustribedrift.

Utvikling i forbrukermarkedet for mat og drikkevarer

Norske forbrukere er sentrale kunder av mat- og drikkevarer som kommer fra norsk matindustri. Det gis her en oversikt over utviklingen i forbruket av mat og drikkevarer ut i fra et forbrukerperspektiv, dvs. norske forbrukeres totale forbruk av mat- og drikkevarer, jf. tabell 1.1.⁷

Tabell 1.1

Totalt forbruk i norske husholdninger per år, 1996–2010 (i mill. kroner, inkl. mva.)¹⁾

	1996	2000	2006	2008	2009	2010
Mat- og alkoholfrie drikkevarer	73 022	88 763	107 628	122 443	128 640	131 958
Alkoholholdige drikkevarer, tobakk mv.	22 264	28 544	33 655	38 285	39 747	40 706
Hotell- og restaurantmarkedet	25 890	33 495	39 644	49 694	51 397	53 627
Totalt forbruk av mat- og drikkevarer	121 176	150 802	180 927	210 422	219 784	226 291

1) I løpende priser, dvs. for å få direkte sammenlignbare verdier og realutvikling, må det justeres for den generelle prisøkningen

I 2010 var den samlede forbruksutgiften til mat- og drikkevarer i norske husholdninger på 226,3 mrd. kroner. Det totale forbruket av mat- og drikkevarer økte med 84 prosent fra 1996 til 2010, og 3 prosent fra 2009 til 2010. I løpet av perioden har forbruket på hotell- og restaurantmarkedet hatt høyere vekst enn forbruket i husholdningene, der veksten var på 96 prosent for hotell- og restaurantmarkedet,

⁶ Nielsen (2011) *Markedsrapporten 2011. Dagligvarer i Norge*. Nielsen, Oslo.

⁷ SSB (2011). *Konsum i husholdninger. Tabell 05160: Konsum i husholdninger (1970–2010)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikbanken>, 13.05.11

83 prosent for alkoholholdige drikkevarer og tobakk og 81 prosent for mat- og alkoholfrie drikkevarer i husholdningene.⁸

For å få en oversikt over hele markedet for mat- og drikkevarer, må også institusjonsmarkedet inkluderes, dvs. forbruket av mat og drikkevarer på sykehus, fengsler etc. Innkjøpskostnaden på institusjonsmarkedet utgjør om lag 2,2 mrd. kroner.⁹ Forbruket i institusjonsmarkedet, sammen med forbrukstallene for husholdninger, gir et samlet totalmarked for mat- og drikkevarer på 228,5 mrd. kroner i 2010.

Husholdningenes utgifter til mat og drikkevarer

I 2009 brukte en gjennomshusholdning ca. 46 530 kroner på mat- og alkoholfrie drikkevarer, noe som utgjør ca. 11,8 prosent av den totale forbruksutgiften. Inkluderer vi alkoholholdige drikkevarer og tobakk blir andelen på 14,4 prosent. Utviklingen siden 1997 viser at andelen av det totale forbruket som går til mat- og alkoholfrie drikkevarer har gått svakt ned (0,4 prosentpoeng).

Tabell 1.2

Utgift per husholdning per år (i kroner)

	1997-1999	2001-2003	2005-2007	2007-2009 ¹⁾
Forbruksutgift i alt	266 554	304 767	365 131	395 093
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	32 409	35 042	41 379	46 530
Andel utgifter til mat og alkoholfri drikkevarer av totale forbruksutgifter (i %)	12,2	11,5	11,3	11,8

1) 2007–2009=2009-priser

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁸ Ifølge Flesland Markedsinformasjoner (2009) går ca. 81 prosent av forbruket på hotell- og restaurantmarkedet til servering og det er dette forholdstallet som er brukt for å beregne forbruket på hotell- og restaurantmarkedet. Ifølge Flesland Markedsinformasjoner (2009) går ca. 70 prosent av forbruket i dette markedet til annet enn råvarekostnader (dvs. service, lønninger etc.).

⁹ Flesland Markedsinformasjoner (2011). *Storhusholdningsmarkedet 2011/12*.

1.2 Matindustriens bransjer¹⁰

Matindustrien omfatter alt fra enkeltmannsforetak med produksjon hjemme på gården til store børsnoterte foretak og samvirker med mange tusen ansatte. Bedriftene er spredt over hele landet og produserer matvarer som i stor grad er basert på norske råvarer. De ulike bransjene innen matindustrien har ulikt råvarebehov og -tilgang, og dermed også ulike politiske rammebetingelser, noe som påvirker strukturen i de enkelte bransjene. Matindustrien deles opp i ulike bransjer basert på råvarer og produkter. Bransjene er som følger:¹¹

- Kjøttbransjen
- Fiskevarebransjen
- Frukt- og grøntbransjen (inkl. konserverindustrien og potetindustrien)
- Olje- og fettbransjen
- Meieribransjen (inkl. iskrem)
- Kornvarebransjen
- Dyrefôrbransjen
- Bransjen for andre næringsmidler (inkl. sjokolade- og sukkervarebransjen, bakervarebransjen og bransjen for næringsmidler ellers)
- Drikkevarebransjen.

Matindustrien i Norge er stor og variert, og samtidig i kontinuerlig endring; nye produkter og merkevarer lanseres, anleggsstrukturen endres og selskap kjøpes opp og bytter eiere (gjelder ikke samvirkene). Dette gjør at det er krevende å ha en fullstendig oversikt over alle aktørene i denne industrien. De aktørene som i det følgende er nevnt, er valgt ut for å gi et bilde på hvilke bedrifter som finnes innen de ulike bransjene.

Stor og delvis fragmentert kjøttbransje

I kjøttbransjen slaktes, bearbeides og konserveres typiske produkter som pølser, kjøttdeig, diverse typer pålegg og ulike kjøttdeleer. Råvarene er i stor grad norsk kjøtt av storfe, kylling, svin, sau og reinkjøtt. I kjøttbransjen finnes det flere store selskaper sett i norsk målestokk. Det største selskapet er Nortura, som er et samvirke-eid foretak eid av norske bønder. Norutra har også markedsreguleringsansvar innen denne sektoren. Nortura hadde en omsetning på om lag 17,3 mrd. kroner i 2010. Det er flere andre bedrifter i kjøttbransjen med milliardomsetning. Dette gjelder bl.a. Grilstadkonsernet, Fatland/ Skjeggerødgruppen, Nordfjord Kjøtt og Cardinal Foods. I kjøttbransjen finnes det også en underskog av små- og mellomstore bedrifter, og etter bakervarebransjen og fiskevarebransjen er kjøttbransjen den bransjen med flest antall bedrifter.

¹⁰ Informasjon om de ulike bedriftene er først og fremst hentet fra bedriftenes egne hjemmesider og mailkorrespondanse med økonomisk personell.

¹¹ Vedlegg 1 gir oversikt over bransjeinndelingen og varegrupper som tilhører de ulike bransjene.

Stor fiskevarebransje med lite foredling

Fiskevarebransjen fryser, tørker, salter og røyker fisk, og er den nest største bransjen etter kjøttbransjen. I motsetning til de fleste andre bransjene i norsk matindustri har fiskevarebransjen en betydelig grad av eksport. De største selskapene i bransjen er Marine Harvest og Lerøy Seafood Group, med en omsetning på hhv. 15,2 og 8,9 mrd. kroner i 2010. Disse selskapene, samt flere av de andre store selskapene i fiskevarebransjen, driver både med fangst/oppdrett og foredling av fisk. Fangst og oppdrett blir definert som primærproduksjon og denne delen av aktiviteten går ikke inn som en del av SSBs industristatistikk. Fiskevarebransjen har på lik linje med kjøttbransjen en rekke mindre bedrifter, naturlig nok i stor grad spredd langs kysten.

Meieribransjen domineres av noen få store aktører

Meieribransjen foredler melk og produserer ost, yoghurt, smør og andre meieri-produkter basert på melk fra norske kyr og geiter. I tillegg kommer iskremproduksjon inn under denne bransjen. Tine er et samvirkeforetak og er det klart største foretaket i meieribransjen. Tine hadde en omsetning på 18,9 mrd. kroner i 2010. Tine Råvare er ansvarlig for markedsreguleringen av melk og har plikt til å motta melk fra alle norske bønder. De siste årene har Tine fått økt konkurranse fra bl.a. Synnøve Finden og Q-meieriene. Q-meieriene har avtaler med egne bønder som leverer melk direkte til meieriene i Gausdal og på Jæren, mens Synnøve Finden kjøper melk fra Tine Råvare som har leveringsplikt. Synnøve Finden hadde i 2009 en omsetning på 975 mill. kroner. Q-meieriene er eid av Kavli som også produserer smelteost og flatbrød. Kavli Holding AS hadde i 2010 en omsetning på 2 mrd. kroner. Innen iskrem er Diplom-Is og Hennig-Olsen de største aktørene på det norske markedet. Diplom-Is er eid av Tine og hadde i 2010 en omsetning på 1,15 mrd. kroner og en markedsandel på ca. 58 prosent. Hennig-Olsen hadde samme år en omsetning på 618 mill. kroner.

Tre store aktører i frukt- og grøntbransjen

Denne bransjen omfatter kun frukt- og grønnsaker som bearbeides i industrien, da frisk frukt- og grønnsaker distribueres fra produsent og direkte til forbrukermarkedet. Under denne bransjen finner man *konservesindustrien* som produserer syltetøy, saft, frosne og konserverte grønnsaker etc., og *potetindustrien* som bl.a. produserer potetmos, potetmel og potetgull. De største selskapene i denne bransjen er Bama Industri, som produserer bearbeidet frukt og grønnsaker, og Hoff Norske potetindustrier, som produserer en rekke potetprodukter. Bama Industri er eid av BAMA-gruppen og hadde i 2009 en omsetning på 519 mill. kroner. HOFF Norske Potetindustrier er samvirkeeid og omsatte i 2010 for 491 mill. kroner. I tillegg til disse to aktørene har Findus også en stor produksjon innen dette markedet. Findus Norge AS er en del av Foodvest Group med virksomhet i Europa og Asia og produserer bl.a. dypfryst fisk, ferdigretter, grønnsaker og wok. Juiceprodusenter som Røra fabrikker, Lerum og NEN-produkter inngår også i denne bransjen. Dessuten er Tine stor på juice.

Kornvarebransjen domineres av to møller

Kornvarebransjen produserer matmel og andre mølleprodukter som frokostblandinger m.m. Det finnes to store møller som produserer mel i Norge,

Lantmännen Mills og Norgesmøllene. Norgesmøllene er eid av Felleskjøpet Agri og stiftelsen Fritt ord og hadde en omsetning på 1,1 mrd. kroner i 2009. Lantmännen Mills er eid av svenske bønder. Andre store selskaper i kornvarebransjen er Fiskå Mølle, som også produserer dyrefôr, Idun AS som produserer ingredienser til matindustrien og Hoff Norske Potetindustrier, som blant annet produserer stivelsesprodukter basert på poteter. I tillegg finnes det fortsatt flere mindre lokale møller rundt om i landet.

Bransjen for andre næringsmidler er stor og fragmentert

Bransjen for andre næringsmidler omfatter sjokolade- og sukkervarebransjen, bakervarebransjen og bransjen for næringsmidler ellers.

Bakervarebransjen produserer bl.a. brød, konditorvarer kjeks, flatbrød, knekkebrød etc. Med over 400 bedrifter er bakervarebransjen den bransjen som har flest bedrifter i norsk matindustri. I bakervarebransjen finnes det noen store bedrifter slik som Bakers (eid av Orkla) med en omsetning på om lag 1,2 mrd. kroner og Mesterbakeren og Goman-bakeriene med en omsetning på hhv. 692 og 682 mill. kroner. I gjennomsnitt har bakervarebransjen imidlertid de minste bedriftene i norsk matindustri.

Sjokolade- og sukkervarebransjen produserer i hovedsak godterier. De tre største selskapene i denne bransjen er Kraft Foods Norge (tidligere Freia), Nidar (eid av Orkla) og Brynhild-gruppen. I 2009 hadde Kraft i Norge en omsetning på ca. 1,6 mrd. kroner, mens Nidar hadde en omsetning på 1,2 mrd. kroner. I tillegg finnes det flere mindre selskaper, som for eksempel Hval sjokoladefabrikk, og små lokale sjokoladerier.

Bransjen for næringsmidler ellers produserer i hovedsak bearbeidede varer som pastavarer, supper, sauser, te og kaffe, smakstilsetninger m.m. Store aktører innen denne bransjen er bl.a. Orkla Brands, Rieber & Søn AS, Friele etc. Orkla Brands som omfatter de fire forretningsenhetene Orkla Foods Nordic, Orkla Brands Nordic, Orkla Brands International og Orkla Food Ingredients, er en stor aktør i norsk matindustri og omsatte i 2010 for 23,6 mrd. kroner. Under Orkla Foods ligger bl.a. Stabburet og Nidar. Rieber & Søn er en av Norges største matindustriforetak med en samlet omsetning på 4,5 mrd. kroner fordelt på markeder i bl.a. Norge, Danmark, Tsjekkia og Russland.

Utenlandske aktører dominerer drikkevarebransjen

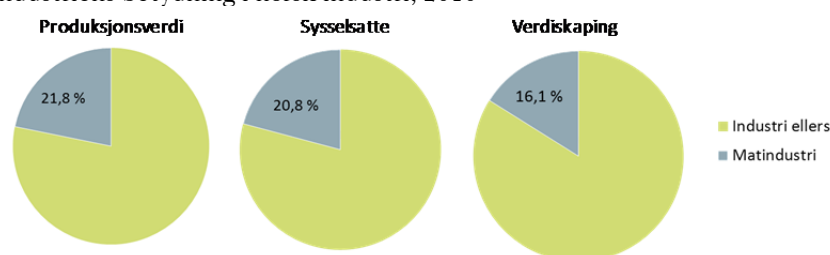
Drikkevarebransjen produserer øl, mineralvann og leskedrikker. Storprodusenter i norsk drikkevarebransje er Ringnes AS (eid av Carlsberg Group) og Coca-Cola drikker (eid av Coca-Cola Company), som hadde en omsetning på hhv. 2,9 mrd. kroner og 2,4 mrd. kroner i 2009. Som den tredje største kommer Hansa Borg Bryggerier AS med en omsetning på 1,3 mrd. kroner i 2009. I tillegg finnes det flere mer regionale bryggerier, som Mack i Tromsø, Oskar Sylte i Molde, Aass i Drammen, Grans i Sandefjord og Trio i Skien. Lerum i Sogndal produserer blant annet nektar og saft fra frukt og bær. Arcus produserer brennevin basert på norsk potetsprit.

2 Status og utvikling

Norsk matindustri spiller en sentral rolle i norsk økonomi. Den er, med sine 48 000 sysselsatte den største industrigrenen, etter verkstedindustrien. Matindustrien er og en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene, da matindustribedriftene er spredt ut over hele landet. Tilgang på kompetent arbeidskraft er i økende grad en kritisk faktor i arbeidet med å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører. Matindustrien er generelt sett mindre konjunkturutsatt enn øvrig industri og ble i mindre grad påvirket av finanskrisen i 2008/09 enn øvrige industribedrifter. Foreløpige tall for 2010 viser noen positive trender, der det ser ut til at både investeringsviljen og produksjonen er på vei opp. Samtidig er det en betydelig økning i lønns-kostnadene de siste par årene, og verdiskapingen ser også ut til å ha noe tilbakegang siste året. Etter en svak importnedgang i 2009, økte importen av mat- og drikkevarer igjen i 2010.

Figur 2.1

Matindustriens betydning i norsk industri, 2010

Om statistikkgrunlaget

Dette kapitlet bygger i hovedsak på en spesialbestilling fra SSBs industristatistikk. Nøkkeltall t.o.m. 2007 er basert på bedriftsstatistikk etter «original populasjon» og NACE 2002. Som følge av omlegging i produksjonssystemet hos SSB til NACE 2007 er bedriftsstatistikken f.o.m. 2007 basert på «totalpopulasjon». «Original populasjon» innebærer at de minste enhetene ikke er tatt med, herunder bedrifter som anses for å være enkeltmannsforetak og foretak med omsetning som tilsvarer under et halvt årsverk, mens «totalpopulasjonen» omfatter alle registrerte bedrifter innen hver bransjekode. Dvs. at det f.o.m. 2007 er flere bedrifter som inngår i datamaterialet enn tidligere. Disse bedriftene er imidlertid så små at de påvirker de fleste nøkkelfaktorer i liten grad, med unntak av antall sysselsatte og antall bedrifter. For å gjøre datamaterialet mest mulig sammenlignbart over tid, har vi i årets utgave presentert tall for 2007 etter både gammel og ny metode for de fleste nøkkellindikatorene. Tall for 2010 er beregnet av NILF med utgangspunkt i nasjonalregnskapet, og er foreløpige. Kilde: SSB (2011). *Industristatistikk 2009*. Datafiler mottatt av S. Ziade, august 2011.

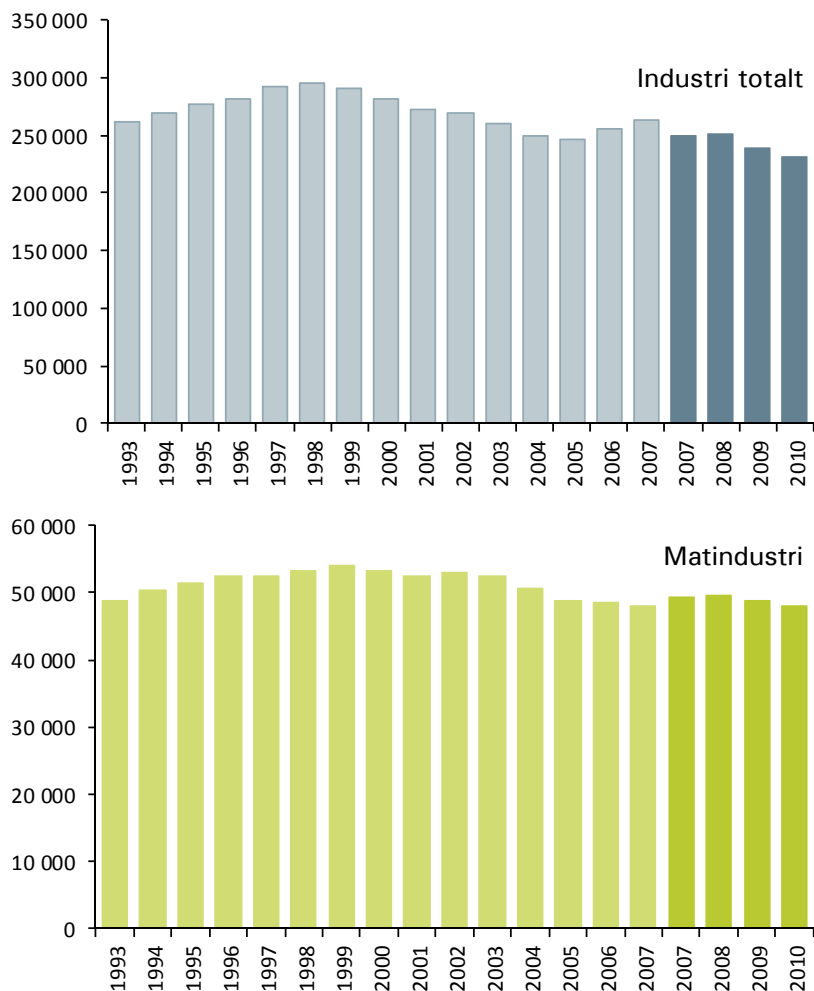
2.1 Struktur

2.1.1 Sysselsetting

I 2010 sysselsatte norsk industri anslagsvis 230 500 personer, hvorav 48 000 personer i matindustrien. Dvs. at 21 prosent av de industrissysselsatte er ansatt i matindustrien. Fra 1993 til 2007 gikk antall sysselsatte i norsk industri og matindustri ned med hhv. 5 og 2 prosent, etter en svak sysselsettingsvekst i slutten av perioden. Fra 2007 til 2010 gikk sysselsettingen videre ned med nesten 8 prosent i industrien totalt, mens antall sysselsatte i matindustrien holdt seg tilnærmet uendret, jf. figur 2.2. Foreløpige tall for 2010 viser en sysselsettingsnedgang i industrien totalt og i matindustrien på hhv. 3,5 og 1,4 prosent siste året.

Figur 2.2

Utvikling i antall sysselsatte i industrien totalt og i matindustrien, 1993–2010

På bransjenivå, er det kjøttbransjen som sysselsetter flest, med 25 prosent av den totale sysselsettingen jf. tabell 2.1. Fiskevarebransjen og kjøttbransjen er de nest største bransjene med hhv. 18 og 17 prosent av de sysselsatte. Fra 2008 til 2009 var sysselsettingsveksten størst i potetindustrien (+21,9 %) selv om dette isolert sett er en av de minste bransjene. Sjokolade- og sukkervarebransjen hadde størst nedgang i sysselsettingen (-30,8 %), med unntak av tobakksbransjen som avvirket all produksjon i Norge i 2008.

Tabell 2.1

Antall sysselsatte i industrien og matindustrien totalt og bransjevis (2007–2009), samt prosentvis endring fra 2008 til 2009

	2007	2008	2009	Endring 2008/09 (i prosent)
I INDUSTRIEN	249 542	251 892	238 921	-5,1
I MATINDUSTRIEN	49 337	49 595	48 694	-1,8
Kjøttbransjen	12 130	12 775	12 215	-4,4
Fiskevarebransjen	8 784	8 404	8 839	5,2
Frukt- og grøntbransjen	1 660	1 548	1 630	5,3
- Potetindustrien	623	557	679	21,9
- Koneservesindustrien	1 037	991	951	-4,0
Olje- og fettbransjen	666	734	739	0,7
Meieribransjen	6 079	6 096	5 741	-5,8
Kornvarebransjen	703	665	732	10,1
Dyrefôrbransjen	1 912	2 019	2 023	0,2
Andre næringsmidler	12 480	12 588	12 288	-2,4
- Bakervarebransjen	8 381	8 450	8 339	-1,3
- Sjokolade- og sukkervarebransjen	1 534	1 560	1 080	-30,8
- Næringsmidler ellers	2 565	2 578	2 869	11,3
Drikkevarebransjen	4 666	4 593	4 487	-2,3
Tobakksbransjen	257	173	0	-100,0

2.1.2 Bedrifter

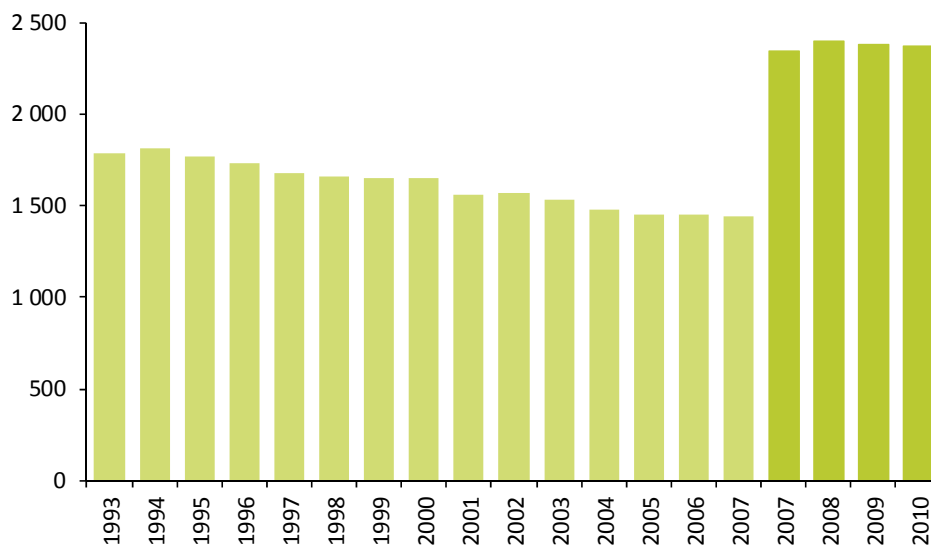
I 2009 var det 18 839 bedrifter i norsk industri hvorav 2 375 bedrifter i matindustrien.¹² Foreløpige anslag for 2010 viser at antall bedrifter i industrien totalt gikk ned med 2,9 prosent siste året (til ca. 18 290 bedrifter), mens antall bedrifter i matindustrien gikk ned med 0,4 prosent (til ca. 2 370 bedrifter). Omlegging fra «originalpopulasjon» til «totalpopulasjon» i 2007 innebærer en markant økning i antall bedrifter, jf. figur 2.3. Dette fordi enkeltmannsforetak og bedrifter med en omsetning på mindre enn 0,5 mill. kroner nå også er tatt med i bedriftsstatistikken. Jevnt over har det uansett vært en svak nedgang i antall bedrifter i hele perioden;

¹² Jf. Originalpopulasjonen var det 9 775 bedrifter i norsk industri hvorav 1 414 i matindustrien i 2008.

Fra 1993 til 2007 gikk antall bedrifter ned med ca. 20 prosent, mens det var tilnærmet like mange matindustribedrifter i 2010 som i 2007 (+1 %).

Figur 2.3

Utvikling i antall bedrifter i matindustrien, 1993–2010

De ulike bransjene har en noe ulik struktur og utvikling i antall bedrifter, jf. tabell 2.2. Bakervarebransjen er den bransjen med flest bedrifter med ca. 31 prosent av matindustribedriftene i 2009. Videre står fiskevarebransjen og kjøttbransjen for hhv. 21 og 16 prosent av matindustribedriftene.

Det har kun vært små endringer i bedriftsstrukturen de senere årene. Samlet sett gikk antall bedrifter noe mer ned i industrien totalt enn i matindustrien fra 2008 til 2009. Selv om de fleste bransjer opplevde en bedriftsnedgang fra 2008 til 2009, økte antall bedrifter i bl.a. kjøttbransjen, olje- og fettbransjen, drikkevarebransjen og konserverbransjen siste året.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Tabell 2.2

Antall bedrifter i industrien og matindustrien totalt og bransjevis (2007–2009), samt prosentvis endring fra 2008 til 2009

	2007	2008	2009	Endring 2008/09 (i prosent)
I INDUSTRIEN	18 194	19 181	18 839	-1,8
I MATINDUSTRIEN	2 341	2 392	2 375	-0,7
Kjøttbransjen	363	368	375	1,9
Fiskevarebransjen	509	511	498	-2,5
Frukt- og grøntbransjen	84	89	89	0,0
- Potetindustrien	32	34	32	-5,9
- Konserverindustrien	52	55	57	3,6
Olje- og fettbransjen	42	45	47	4,4
Meieribransjen	134	132	132	0,0
Kornvarebransjen	65	65	63	-3,1
Dyrefôrbransjen	131	135	140	3,7
Andre næringsmidler	907	943	925	-1,9
- Bakervarebransjen	712	747	728	-2,5
- Sjokolade- og sukkervarebransjen	36	38	37	-2,6
- Næringsmidler ellers	159	158	160	1,3
Drikkevarebransjen	102	103	106	2,9
Tobakksbransjen	4	1	0	-100,0

2.1.3 Industristruktur

Norsk matindustri er dominert av et stort antall små- og mellomstore bedrifter (mindre enn 100 sysselsatte per bedrift), jf. tabell 2.3. Småskala matindustri-bedrifter (under 20 sysselsatte) sto for 77 prosent av bedriftene i 2009, mens mellomstore bedrifter (20–99 sysselsatte) sto for 18 prosent av bedriftene. Store matindustri-bedrifter (over 100 sysselsatte) sto på sin side for kun 5 prosent av bedriftene. Samtidig er det slik at de største bedriftene er også de med den største produksjonen, og store matindustri-bedrifter sto i 2009 for 47 prosent av matindustriens samlede produksjonsverdi (se avsnitt 2.2.1 for mer om produksjonsverdi). Småskala og mellomstore matindustri-bedrifter sto samme år for hhv. 6 og 47 prosent av produksjonsverdien.

Tabell 2.3

Antall bedrifter og sysselsatte etter sysselsettingsgruppe, 2007–2009

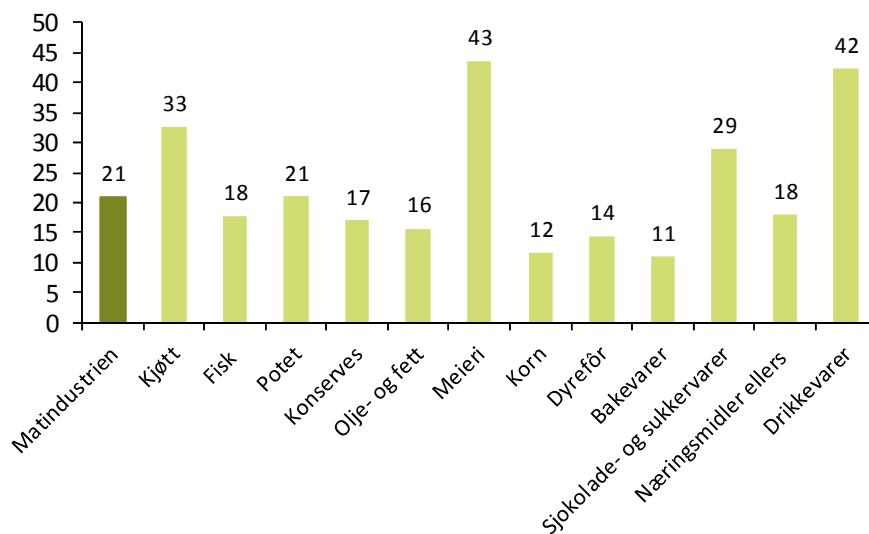
	Bedrifter			Sysselsatte		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
0– 4 sysselsatte	1 004	1 071	1 071	1 523	1 437	1 506
5–19 sysselsatte	802	782	774	8 180	7 936	4 288
20–49 sysselsatte	302	306	301	8 883	9 094	9 102
50-99 sysselsatte	132	125	119	8 943	8 474	8 119
100 sysselsatte og over	101	108	110	21 808	22 654	22 115
Sysselsatte i alt	2 341	2 392	2 375	49 337	49 595	48 694

Ser vi på antall sysselsatte per bedrift, hadde en gjennomsnittlig matindustribedrift ca. 20 ansatte i 2009 (iberegnet enkeltmannsforetak og bedrifter med mindre enn 0,5 mill. kroner i omsetning). Til sammenligning hadde en gjennomsnittlig industribedrift ca. 13 ansatte, dvs. at matindustribedriftene i gjennomsnitt er noe større enn andre industribedrifter.¹³

De ulike bransjene innen matindustrien har ulik struktur, jf. figur 2.4. Meieri-bransjen og drikkevarebransjen har i gjennomsnitt de største bedriftene (målt i antall sysselsatte per bedrift), mens bakervarebransjen og *kornbransjen* har i gjennomsnitt de minste bedriftene.

Figur 2.4

Sysselsatte per bedrift, totalt og bransjevis i 2009

¹³Jf. Originalpopulasjon var det i 2008 i gjennomsnitt 34 sysselsatte per matindustribedrift og 27 sysselsatte per industribedrift totalt.

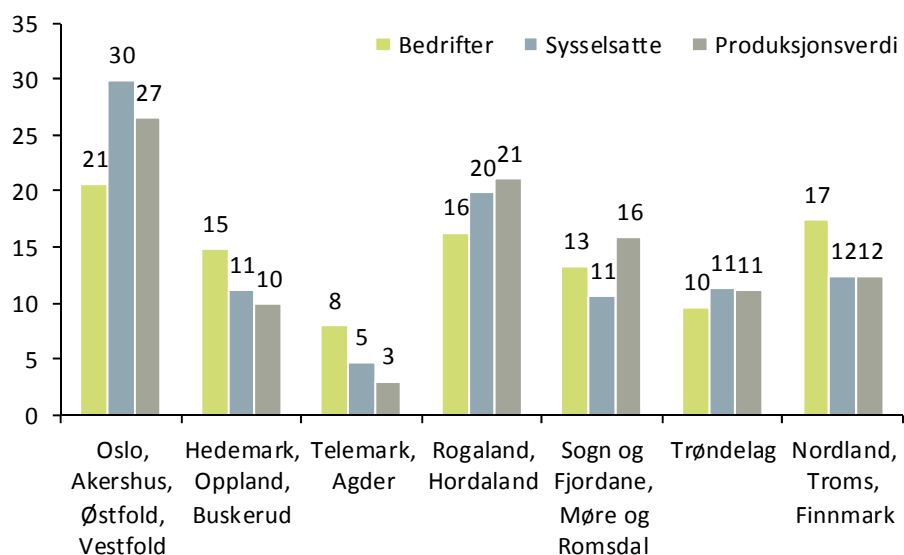
2.1.4 Regional betydning

Norsk matindustri er spredt ut over hele landet, og er en viktig bidragsyter til sysselsetting i distriktene. Figur 2.5 viser andel sysselsatte i de ulike regionene, samt hvor stor andel av bedriftene og produksjonsverdien de enkelte regionene stod for i 2009.

Norsk matindustri sysselsetter flest på Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) med ca. 30 prosent av totalt antall sysselsatte, etterfulgt av Rogaland og Hordaland med 20 prosent av de sysselsatte. Telemark og Agder er den regionen som har minst andel sysselsatte med 5 prosent. Når det gjelder antall bedrifter, har også Østlandet flest bedrifter med 21 prosent, mens de nordligste fylkene (Nordland, Troms og Finnmark) har nest flest med 17 prosent. Akershus, Vestfold og Østfold står for den største andelen av produksjonsverdien med 27 prosent av total produksjonsverdi i matindustrien, etterfulgt av Rogaland og Hordaland med 21 prosent. Matindustribedriftene i Telemark og Agder står for kun 3,0 prosent av total produksjonsverdi.

Figur 2.5

Nøkkeltall i matindustrien fordelt på regioner i 2009 (i prosent)

Tabell 2.4 viser den regionsvise fordelingen av sysselsatte for de ulike bransjene.¹⁴ Innen potetindustrien er det Hedemark, Oppland og Buskerud som er størst med 53 prosent av de sysselsatte, mens 39 prosent av de sysselsatte i fiskevarebransjen holder til i Finnmark, Troms og Nordland. Rogaland og Hordaland har størst andel sysselsatte både innen meieribransjen (24 %), dyrefôrbransjen (29 %) og bransjen

¹⁴ For fylkesvis fordeling, se vedlegg 2.

for næringsmidler ellers (45 %). Det sentrale Østlandet (Oslo, Akershus, Østfold og Vestfold) er størst innen de resterende bransjene.

Tabell 2.4

Regionvis fordeling av sysselsatte i industrien og matindustrien (i prosent), totalt og bransjevis i 2009

	Østfold, Akers- hus, Oslo, Vest- fold	Hed- mark, Opp- land, Buske- rud	Tele- mark, Agder	Roga- land, Horda- land	Sogn og Fjør- dane, Møre og Romsdal	Trønde- lag	Nord- land, Troms, Finn- mark
ANDEL I INDUSTRIEN	25	14	11	22	13	8	7
ANDEL I MATINDUSTRIEN	30	11	5	20	11	11	12
Kjøttbransjen	39	14	2	18	8	13	6
Fiskevarebransjen	3	1	2	17	25	13	39
Frukt- og grøntbransjen	38	39	6	6	3	7	1
– Potetindustrien	24	53	4	4	2	9	3
– Konserverindustrien	47	29	7	7	4	5	0
Olje- og fettbransjen	40	0	0	16	22	0	22
Meieribransjen	21	16	8	24	10	14	7
Kornvarebransjen	42	11	5	34	0	7	0
Dyrefôrbransjen	16	12	1	29	14	15	14
Andre næringsmidler	35	12	7	24	5	10	6
– Bakervarebransjen	33	14	10	19	7	9	8
– Sjokolade- og sukkervarebransjen	58	1	1	4	0	36	1
– Næringsmidler ellers	32	12	3	45	1	3	3
Drikkevarebransjen	53	6	10	14	5	7	5

2.1.5 Kompetanse og utdanningsnivå

Det stilles stadig sterkere krav til utdanning og kompetanse i norsk matindustri. Dette følger av den teknologiske utviklingen og høyere krav til produktutvikling, kvalitetsstyring og dokumentasjon m.m. Færre arbeidsoperasjoner utføres manuelt og automatisering og produksjonsovervåking tar over. Samtidig har tilgang på kompetente medarbeidere betydning for bedriftenes verdiskaping, og for bedriftenes endrings- og omstillingsevne. Rett kompetanse kan også bidra til å styrke matindustriens evne til å møte konkurranse fra utenlandske aktører. Tabell 2.5 gir en oversikt over utdanningsnivået til sysselsatte i matindustrien fordelt på bransjer for 4. kvartal 2010.¹⁵

¹⁵ SSB (2011). *Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå*. Datafil mottatt fra Inge Aukrust, 20.06.11.

Tabell 2.5

Utdanningsnivå for sysselsatte 4. kvartal 2010 (prosentvis fordeling)

	Grunn- skole	Videre- gående	Universitet og høyskole		Uspesifisert
			< 4 år	>4 år	
I MATINDUSTRIEN	32,8	45,7	7,4	2,4	11,7
Kjøttbransjen	32,1	48,4	6,0	1,9	11,5
Fiskevarebransjen	36,5	36,6	5,5	0,9	20,5
Frukt- og grøntbransjen	35,8	43,1	6,6	3,3	11,2
Olje- og fettbransjen	24,1	53,1	12,5	5,2	5,1
Meieribransjen	29,0	54,1	8,7	3,8	4,5
Kornvarebransjen	29,3	52,4	10,0	4,1	4,1
Dyrefôrbransjen	24,0	56,3	9,1	7,2	3,3
Andre næringsmidler	34,0	43,5	7,7	2,3	12,5
Drikkevarebransjen	33,5	45,6	10,7	2,3	7,9

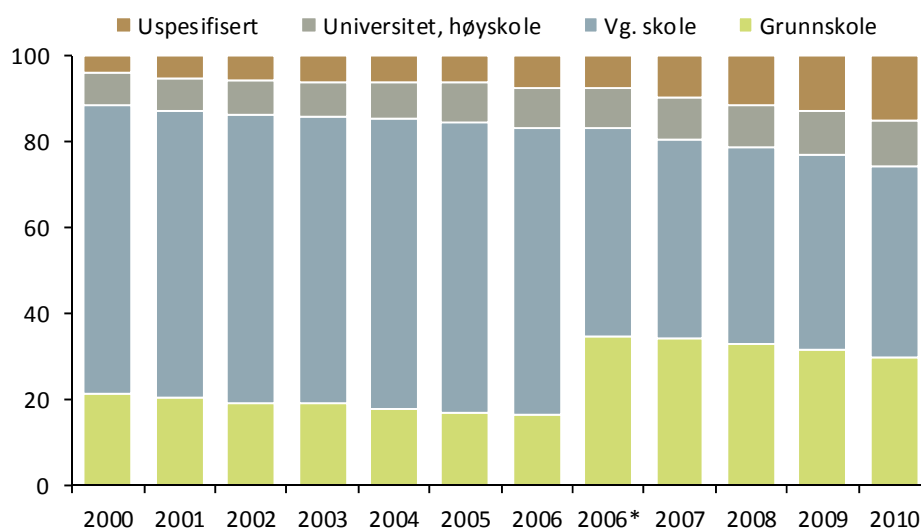
Det er gjennomgående slik at olje- og fettbransjen og dyrefôrbransjen er de bransjene hvor andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskoleutdanning er høyest. I motsatt ende av skalaen har vi fiskevarebransjen og kjøttbransjen. Fiskebransjen har spesielt stor andel med uspesifisert utdanning, noe som kan indikere at denne bransjen har en stor andel utenlandske arbeidstakere. Utvikling i utdanningsnivået i matindustrien er illustrert i figur 2.6.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Figur 2.6

Utvikling i utdanningsnivå fra 4. kvartal 2000 til 2010 (prosentvis andel fordelt på type utdanning)¹⁾

¹⁾ «Uspesifisert» utdanning kan i en viss grad tilskrives personer som har utdanning fra utlandet.

Utviklingen i utdanningsnivå over tid er sammensatt.

Andelen sysselsatte med universitet og/eller høyskole-utdanning har økt fra 7,6 prosent i 2000 til 10,3 prosent i 2010. Andelen med videregående skole som høyeste utdanning dominerer med en andel på 44,4 prosent i 2010. Som følge av at SSB fra 2006 har fulgt nye internasjonale retningslinjer for hvor mye utdanning som kreves på grunnskolenivå har man fått et skift i tallmaterialet fra

FOTO: © TINE MEDIEBANK

2006 (der skiftet er merket 2006*). Det ligger også en usikkerhet i grunnlaget for statistikken knyttet til at det ikke finnes opplysninger om arbeidstakere som har innvandret til Norge etter år 2000 eller opplysninger knyttet til personer med utdanning tatt i andre land. Uansett, ser det ut til å være en klar tendens i hele perioden til at matindustrien har fått mer kompetent arbeidskraft.

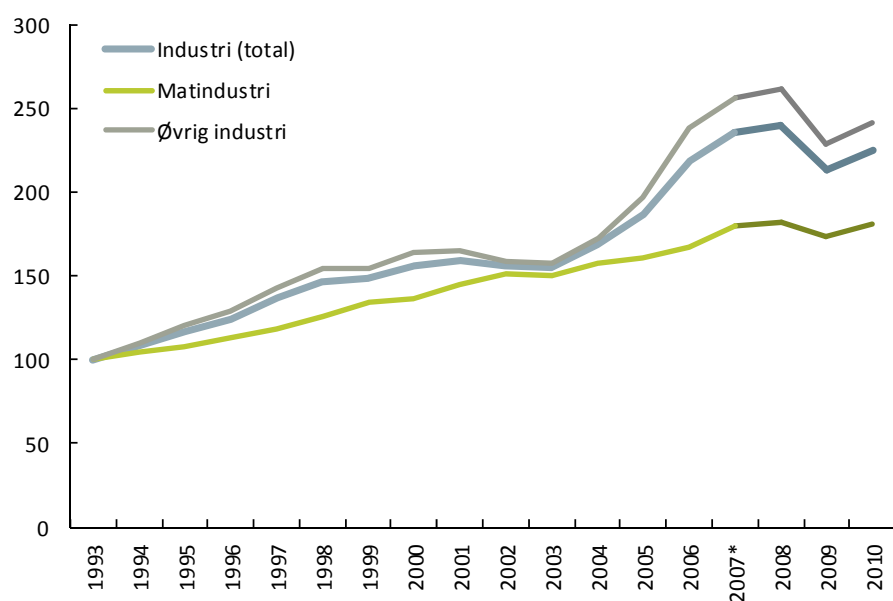
2.2 Verdiskaping

2.2.1 Produksjonsverdi

Norsk industri hadde en samlet produksjonsverdi på anslagsvis 707,0 mrd. kroner i 2010, hvorav 154,2 mrd. kroner (22 %) kan tilskrives matindustrien. Fra 1993 til 2010 har matindustrien jevnt over hatt en noe svakere vekst i produksjonsverdien enn i øvrig industri, jf. figur 2.7. Samtidig ser vi også at matindustrien har vært noe mindre påvirket av konjunkturer i løpet av perioden. Fra 1993 til 2010 økte matindustriens produksjonsverdi med 81 prosent mot 142 prosent i øvrig industri. Foreløpige tall for 2010 viser en vekst i produksjonsverdien på anslagsvis 4,4 prosent i matindustrien og 5,9 prosent i øvrig industri.

Figur 2.7

Utvikling i produksjonsverdi for industrien totalt, matindustrien og øvrig industri, 1993–2010 (i løpende priser, indeks 1993=100)

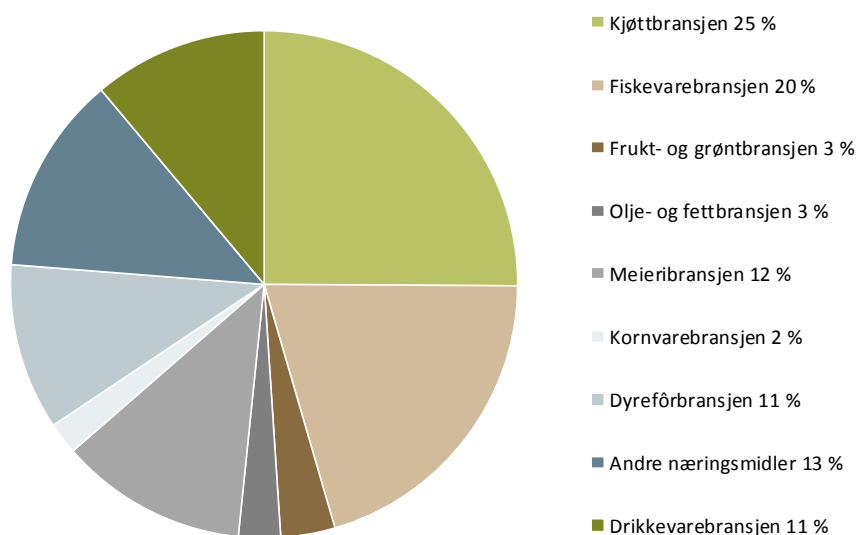
*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007¹⁶

¹⁶ Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007 innebærer en oppjustering av produksjonsverdien for matindustrien på 1,0 prosent i 2007 og en nedjustering i annen industri på 6,7 prosent.

Kjøttbransjen og fiskevarebransjen er de bransjene med størst produksjonsverdi innen matindustrien, og i 2009 stod de for hhv. 25 prosent og 20 prosent av matindustriens totale produksjonsverdi (se figur 2.8). Kornvarebransjen har lavest produksjonsverdi med 2 prosent av matindustriens totale produksjonsverdi.

Figur 2.8

Matindustriens produksjonsverdi i 2009 fordelt på bransjer (i %)

De ulike bransjene har hatt ulik vekst i produksjonsverdien de siste 15–20 årene. For eksempel har produksjonsverdien i frukt- og grøntbransjen økt med 150 prosent fra 1993 til 2010, mens kornvarebransjen kun har hatt en vekst på 14 prosent. Fra 2008 til 2009 var det størst økning innen olje- og fettbransjen og dyrefôrbransjen med hhv. 15,1 og 9,7 prosent, jf. tabell 2.6. Kornvarebransjen var den bransjen med størst nedgang fra 2008 til 2009 (–9,2 %).

Tabell 2.6

Produksjonsverdi i industri og matindustri totalt og bransjevis (2007–2009),
i mill. kroner, samt prosentvis endring fra 2008 til 2009

	2007	2008	2009	Endring 2008/09 (i prosent)
I INDUSTRIEN	738 433	754 121	669 944	-11,2
I MATINDUSTRIEN	153 759	155 548	147 713	-5,0
Kjøttbransjen	38 530	38 993	37 068	-4,9
Fiskevarebransjen	34 010	31 468	30 130	-4,3
Frukt- og grøntbransjen	3 845	4 446	5 117	15,1
- Potetindustrien	1 465	1 508	1 875	24,3
- Konserverindustrien	2 380	2 938	3 242	10,3
Olje- og fettbransjen	3 292	4 187	3 947	-5,7
Meieribransjen	17 336	17 192	17 675	2,8
Kornvarebransjen	2 974	3 301	2 996	-9,2
Dyrefôrbransjen	14 842	14 308	15 694	9,7
Andre næringsmidler	18 435	19 069	18 680	-2,0
- Bakervarebransjen	9 011	9 077	9 210	1,5
- Sjokolade- og sukkervarebransjen	3 587	3 846	2 455	-36,2
- Næringsmidler ellers	5 837	6 146	7 015	14,1
Drikkevarebransjen	14 508	15 869	16 406	3,4
Tobakksbransjen	5 987	6 715	0	-100,0

FOTO: © TINE MEDIEBANK

2.2.2 Verdiskaping

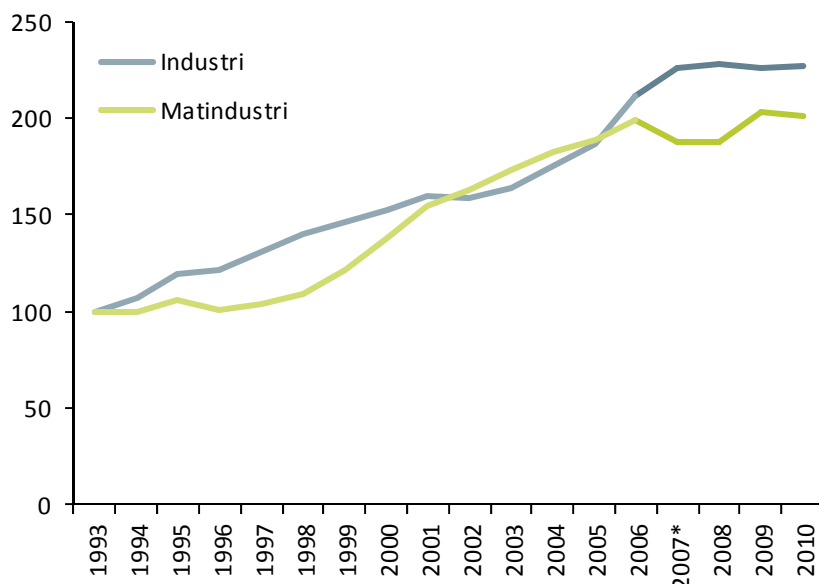
Verdiskaping måles her som bruttoprodukt, der bruttoprodukt defineres som produktionsverdi minus produktinnsats. Brutttoprodukt presenteres i basisverdi, dvs. at produktsubsidier er inkludert, men ikke merverdiavgift eller andre produktskatter.

Den samlede verdiskapingen i norsk industri var på anslagsvis 206,2 mrd. kroner i 2010, hvorav 33,2 mrd. kroner (16 %) kan tilskrives matindustrien. Matindustriens verdiskaping har hatt en noe svakere utvikling enn industrien totalt i perioden fra 1993 til 2010, jf. figur 2.9. Industriens verdiskaping økte med 127 prosent i denne perioden, mens matindustriens verdiskaping økte med 102 prosent. Matindustriens verdiskaping økte med

8,4 prosent fra 2008 til 2009, mens anslag for 2010 viser en reduksjon på 1,0 prosent. Til sammenligning hadde industriens totale verdiskaping en svak nedgang fra 2008 til 2009 (-0,8 %), men en liten økning det siste året (+0,7 %).

Figur 2.9

Utvikling i verdiskaping (brutttoprodukt) for industrien og matindustrien, 1993–2010 (i løpende priser, indeks 1993=100)

*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007

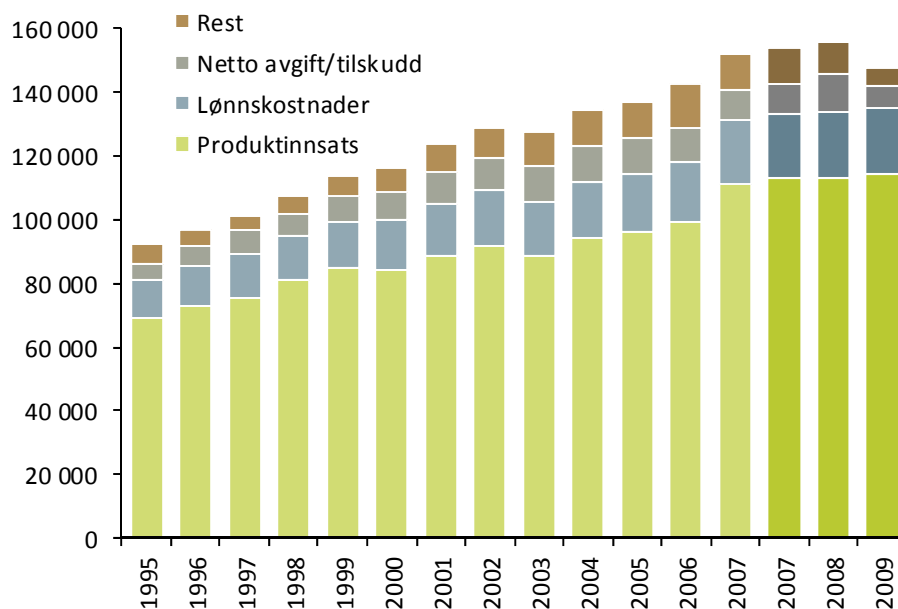
En annen måte å måle matindustriens verdiskaping på, er å se på bearbeidingsverdien.

Bearbeidingsverdi til markedspriser er summen av produksjonsverdi fratrukket kjøp av varer og tjenester (for andre varer og tjenester enn de som er kjøpt direkte for videresalg) og spesielle offentlige avgifter, samt korrigert for endringer i beholdningen av råvarer og konsumvarer. Spesielle offentlige tilskudd for tilvirkede/-solgte varer og andre offentlige tilskudd/-refusjoner er inkludert. For å få en oversikt over verdiskapingsens bidrag til matindustriens produksjonsverdi kan man også ta utgangspunkt i bearbeidingsverdiens andel av produksjonsverdien.

I matindustrien lå bearbeidingsverdiens (verdiskapnings) andel av produksjonsverdien på 22,7 prosent i 2009, mens gjennomsnitt for industrien totalt var på 26,0 prosent. Figur 2.10 viser utviklingen i matindustriens produksjonsverdi splittet i produktinnsats, bearbeidingsverdi fordelt på lønnskostnader, netto avgift/tilskudd og «rest».

Figur 2.10

Produktinnsats, bearbeidingsverdi til markedspriser (lønnskostnadene og netto avgift/tilskudd), vist som andel av matindustriens produksjonsverdi, 1995–2009 (i mill. kroner)

Produktinnsats utgjør hovedvekten av produksjonsverdien. I 2009 utgjorde produktinnsatsen 77,3 prosent av produksjonsverdien, mot 75,1 prosent i 1995. Lønnskostnader er den nest største driveren til produksjonsverdien; I løpet av perioden har lønnskostnadene økt med 73,3 prosent, og i 2009 utgjorde lønn 14,2 prosent av produksjonsverdien. Netto avgifter og tilskudd, på sin side, utgjorde 4,5 prosent av produksjonsverdien i 2009.

2.2.3 Produktivitetsutvikling

Arbeidskraftproduktiviteten kan defineres som:

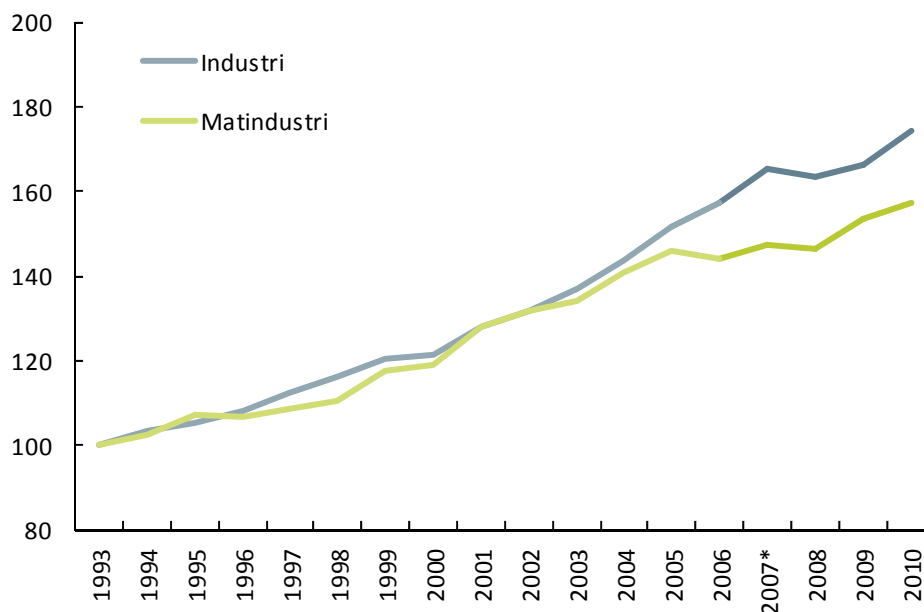
Produksjon i faste priser
dividert på timeverkforbruk

Arbeidskraftproduktiviteten, og spesielt endring i arbeidskraftproduktiviteten fra år til år, brukes ofte som uttrykk for produktivitetsutvikling. Matindustrien har de siste 15 årene stor sett hatt en noe lavere vekst i arbeidskraftproduktiviteten enn industrien totalt, jf. figur 2.11.¹⁷

Fra 1993 til 2010 økte matindustriens arbeidskraftproduktiviteten med 57 prosent mot 74 prosent i industrien totalt. Årlig gjennomsnittlig vekstrate for matindustri og industrien totalt er hhv. 2,7 og 3,3 prosent. Fra 2009 til 2010 økte matindustriens arbeidskraftproduktiviteten med anslagsvis 2,2 prosent, mens den økte med 4,8 prosent i industrien totalt.

Figur 2.11

Utvikling i arbeidskraftproduktiviteten i matindustrien og industrien totalt, 1993–2010 (regnet som produksjon i faste 1995-priser over timeverk)

*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007

Veksten i arbeidskraftproduktiviteten kan deles i et «bidrag fra kapitalinnsats», og bidrag fra «total faktorproduktiviteten» (TFP). Ofte kan TFP være et så vel godt

¹⁷ SSB (2011). *Produksjonsverdi i faste 1995-priser*. Datafil mottatt fra K. Snesrud, 10.06.11 og SSB (2011). *Kvartalsvis nasjonalregnskap, tabell 50 Utførte timeverk*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 10.06.11.

produktivitetsmål, da arbeidskraftproduktivitet ifølge SSB¹⁸ kan være et lite spesifikt mål, ettersom arbeidskraften kan bli mer produktiv ved at den utstyres med mer kapital eller andre ressurser.

I perioden 2004 til 2008 lå den gjennomsnittlige årlige veksten i arbeidskraftproduktivitet i industrien på 0,9 prosent jf. tabell 2.7, der TFP-veksten bidro med 1,2 prosent, mens kapitalintensiteten trakk ned med 0,3 prosent.¹⁹ I 2010 økte industriens arbeidskraftsproduktivitet med 2,9 prosent, hvorav TFP-veksten bidro med 3,2 prosent mens endring i kapitalintensitet trakk ned med 0,2 prosent.

Tabell 2.7

Prosentvis endring i arbeidskraftsproduktivitet oppdelt i bidrag fra endring i kapitalintensiteten og total faktorproduktivitet i norsk industri totalt (brutto-produksjon per timeverk), 1973–2010

	Arbeidskrafts- produktivitet	Endring i kapitalintensiteten	Total faktorproduktivitet
1973-1981	1,9	1,1	0,8
1982-1988	2,3	0,9	1,4
1989-1996	0,8	0,2	0,6
1997-2003	2,7	1,1	1,6
2004-2008	0,9	-0,3	1,2
2009-2010	3,0	-0,2	3,2

FOTO: © TINE MEDIEBANK

¹⁸ For eksempel vil arbeidskraftproduktiviteten i de fleste tilfeller øke når det blir mer kapital per arbeider i en bedrift, og dette vil være en vesentlig sterkere økning enn økningen i bedriftens generelle produktivitet.

¹⁹ SSB (2011). *Økonomiske analyser 1/2011*. SSB, Oslo.

2.3 Lønnsomhet

En lønnsom matindustri, er en forutsetning for å sikre avsetning av norske jordbruksråvarer.

2.3.1 Lønnskostnader

Lønnskostnadene presenteres her i prosent av bearbeidingsverdien (til markedspriser).

Lønnskostnadsandelen varierer betydelig mellom ulike næringer avhengig av hvor arbeidsintensive bransjene er.

I spesielt konjunkturutsatte næringer kan det være til dels store endringer i lønnsandelen fra år til år.

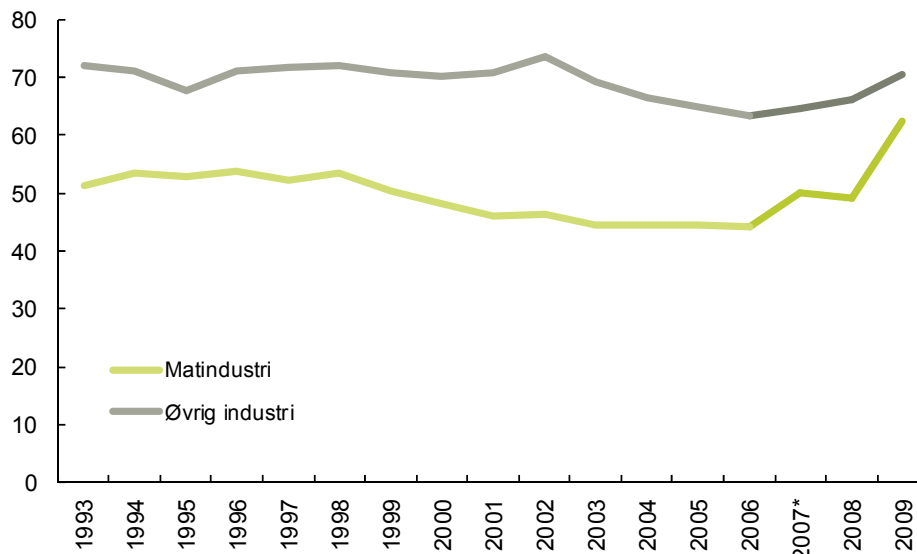
I 2009 lå matindustriens totale lønnskostnader på om lag 21,0 mrd. kroner. Utviklingen i lønnskostnadene er av stor betydning for matindustrien, og figur 2.12 viser utviklingen i matindustriens og øvrig industris lønnskostnader i prosent av bearbeidingsverdien.

I 2009 utgjorde matindustriens lønnskostnader ca. 62 prosent av

bearbeidingsverdien mens den lå på ca. 70 prosent for øvrig industri. Til sammenligning lå andelen i 2008 på 49 og 66 prosent i hhv. matindustrien og øvrig industri. Siden 1993 har lønnskostnadsandelen i matindustrien aldri vært så høy som i 2009.

Figur 2.12

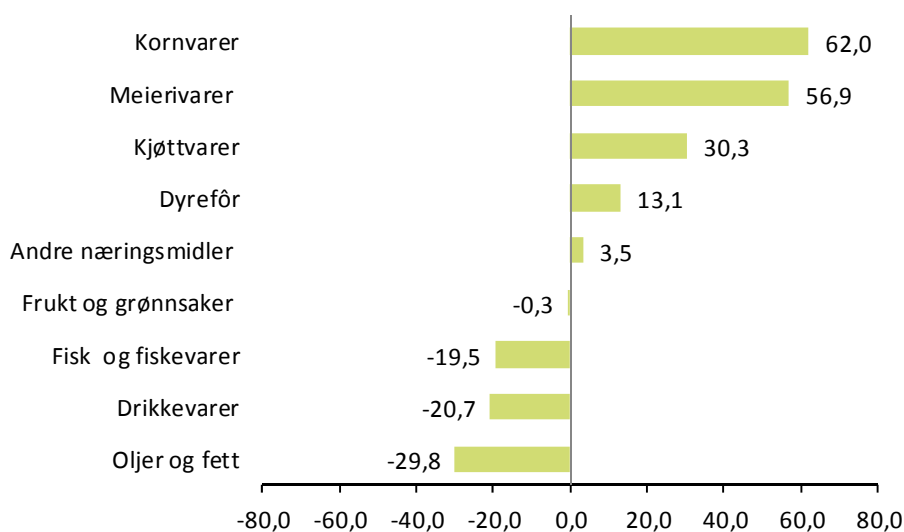
Lønnskostnadenes andel (i %) av bearbeidingsverdien for matindustrien og øvrig industri, 1993–2009

*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007

Figur 2.13

Utvikling i lønnskostnadenes andel av produksjonsverdien for de ulike bransjene, prosentvis endring 1993–2009

2.3.2 *Investeringer*

Bruttoinvesteringer

Bruttoinvesteringene i norsk industri utgjorde anslagsvis 17,8 mrd. kroner i 2010, hvorav 6,6 mrd. kroner kan tilskrives matindustrien. Matindustriens andel av industriens totale bruttoinvesteringer har økt betydelig de siste årene, fra 16 prosent i 2007 til 37 prosent i 2010. Årlige bruttoinvesteringer kan imidlertid variere mye fra år til år, noe også figur 2.14 illustrerer.

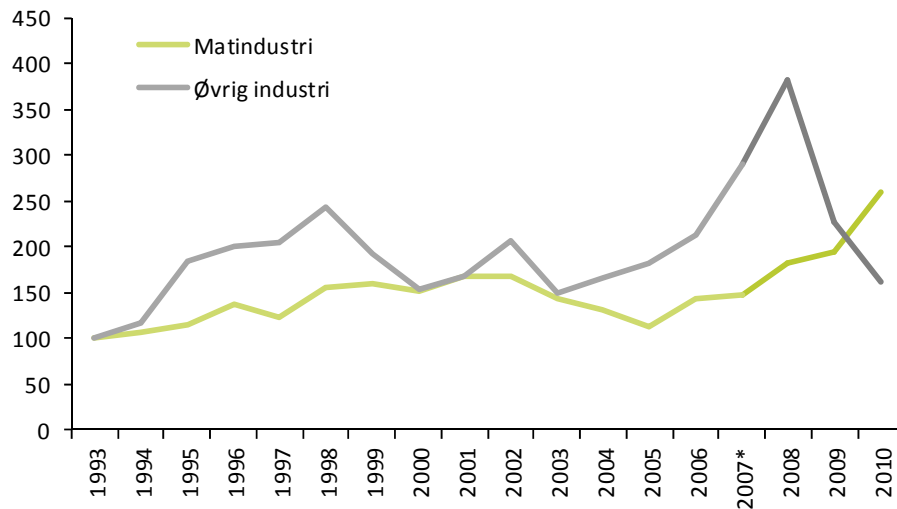
Bruttoinvestering er summen av bruttoinvestering i fast realkapital, lagerendring og nettoanskaffelser av verdigjenstander (bruttoinvesteringer i realkapital er anskaffelser av ny fast realkapital, pluss kjøp minus salg av eksisterende fast realkapital). Bruttoinvesteringer regnes her som anskaffelse av varige driftsmidler (nye eller brukte som normalt ikke slites ut i løpet av et år), minus salg av varige driftsmidler. Investeringsarbeider som utføres av bedriftens egne arbeidere til eget bruk regnes også som anskaffelse av varige driftsmidler.

Årlige bruttoinvesteringer kan imidlertid variere mye fra år til år, noe også figur 2.14 illustrerer.

Fra 1993 til 2010 har investeringene i øvrig industri variert noe mer enn i matindustrien, noe som kan ha sammenheng med at øvrig industri er mer konjunkturutsatt enn matindustrien. I 2008 var det en forholdsvis stor investering i industrien som produserer kjemiske råvarer som slå kraftig ut, mens matindustrien har hatt en jevn investeringsvekst siden 2005. Bruttoinvesteringene i matindustrien og øvrig industrien lå hhv. 160 og 61 prosent høyere i 2010 enn i 1993. Foreløpige anslag for 2010 indikerer en investeringsnedgang på 29 prosent i øvrig industri, mens investeringene i matindustrien økte med 34 prosent.

Figur 2.14

Utvikling i bruttoinvesteringer i matindustrien og øvrig industri, 1993–2010 (indeks 1993=100)

*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007

I industrien totalt utgjorde bruttoinvesteringene ca. 20,8 mrd. kroner i 2009 noe som tilsvarer 3,1 prosent av industriens totale produksjonsverdi. Til sammenligning lå bruttoinvesteringene i matindustrien på 3,3 prosent av produksjonsverdien med 4,9 mrd. kroner. Investeringsnivået varierer en del fra bransje til bransje, jf tabell 2.8. Sett i forhold til produksjonsverdi, er investeringsnivået høyest i dyrefôrbransjen. Dyrefôrbransjen sto også sammen med kjøttbransjen og fiskevarebransjen for de største bruttoinvesteringene i 2009.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Tabell 2.8

Bruttoinvesteringer i industrien og matindustrien totalt og bransjevis (2007–2009) i absolutte tall i mill. kroner, og i prosent av produksjonsverdi i 2009

	2007	2008	2009	I % av produksjonsverdi (2009)
I INDUSTRIEN	24 035	31 457	20 795	3,1
I MATINDUSTRIEN	3 734	4 619	4 915	3,3
Kjøttbransjen	625	735	963	2,6
Fiskevarebransjen	893	942	828	2,7
Frukt- og grøntbransjen	40	341	131	2,6
- Potetindustrien	58	147	43	2,3
- Konserverindustrien	-18	194	88	2,7
Olje- og fettbransjen	125	276	124	3,1
Meieribransjen	531	677	762	4,3
Kornvarebransjen	42	97	78	2,6
Dyrefôrbransjen	637	476	942	6,0
Andre næringsmidler	475	819	803	4,3
- Bakervarebransjen	215	358	352	3,8
- Sjokolade- og sukkervarebransjen	-19	100	233	9,5
- Næringsmidler ellers	279	361	218	3,1
Drikkevarebransjen	362	403	284	1,7
Tobakksbransjen	4	-147 ¹⁾	0	..

¹⁾ Negativ verdi på bruttoinvesteringene kan skyldes at salg av eksisterende fast realkapital er større enn anskaffelser av ny fast realkapital eller en negativ lagerendring.

Utenlandske direkte investeringer

I industrien utgjorde utenlandske direkte investeringer 165,4 mrd. kroner i 2009, en nedgang på nesten 3 prosent fra året før (jf. tabell 2.9).²⁰ Samme år var de utenlandske direkte investeringer i matindustrien på 8,9 mrd. kroner, en økning på nesten 16 prosent fra 2008. I 2009 sto matindustrien for ca. 5 prosent av de totale utenlandske industriinvesteringene. Egenkapitalandelen av investeringene lå i matindustrien noe høyere (58,3 %) enn i industrien totalt (42,6 %) det siste året.

Utenlandske direkte investeringer er investeringer der en investor har til hensikt å etablere en varig økonomisk forbindelse, og å utøve effektiv innflytelse på virksomheten i investeringsobjektet i et annet land.

I praksis brukes 10 % eierandel som grense for å skille mellom direkteinvestering og porteføljeinvestering. Utenlands eierskap i norsk matindustri gjelder kun for aksjeselskap.

²⁰ SSB (2011). *Direkte investeringer i Norge. 1998-2009*. URL: <http://www.ssb.no/di/tab-2011-02-21-02>, 15.06.11.

Tabell 2.9

Utenlandske direkte investeringer i Norge, 2000–2009 (i mrd. kroner)

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
I INDUSTRIEN	58,0	137,9	145,9	147,5	169,8	165,4
– %-andel egenkapital	71,7	50,4	47,0	49,0	42,9	42,6
– %-andel netto lånefordringer	28,3	49,6	53,0	51,0	57,1	57,4
I MATINDUSTRIEN	6,9	11,5	7,9	9,1	7,7	8,9
– %-andel egenkapital	57,8	82,8	82,0	63,0	71,2	58,3
– %-andel netto lånefordringer	42,2	17,2	18,0	37,0	28,8	41,7

Det er EU-land og USA som de senere årene har investert mest i norsk industri, der investeringsnivået har holdt seg relativt stabil de siste par årene.

Investorer fra EU-land sto for til sammen 60 prosent (510,5 mrd. kroner) av de direkte investeringene i 2009. Sverige er det landet som investerer mest i Norge med 131,4 mrd. kroner i 2009. Blant øvrige land er det USA som står for de største investeringene i Norge med 124,2 mrd. kroner. De største utenlandske investeringene var innen utvinning av råolje og naturgass som utgjorde 29 prosent av de totale utenlandske investeringene siste året.

2.3.3 Lønnsomhetsindikatorer²¹

Driftsmargin

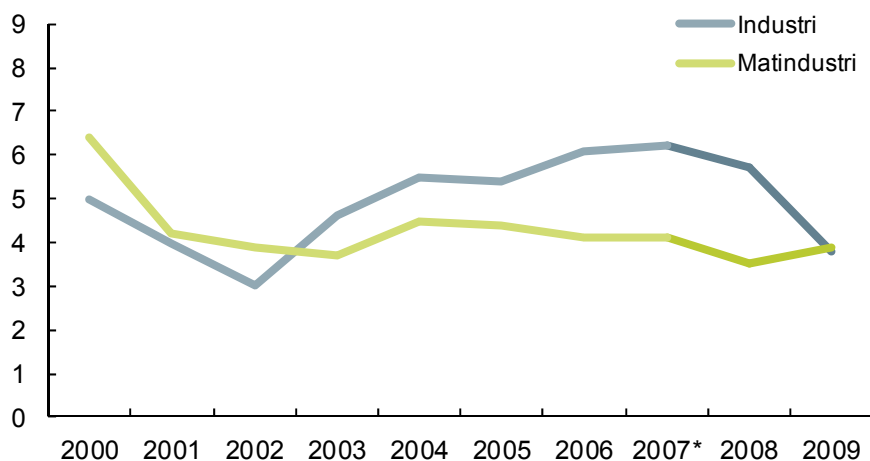
Matindustrien har de siste årene hatt en noe lavere lønnsomhetsutvikling enn annen industri. Finanskrisen i 2007/08 førte imidlertid til at industriens driftsmargin lå på tilnærmet samme nivå som i matindustrien i 2009 (hhv. 3,8 og 3,9, jf. figur 2.15). Med unntak av i 2000, hvor matindustriens driftsmargin lå på 6,4 prosent, har matindustriens driftsmargin ligget på +/- 4 prosent.

Driftsmargin er forholdet mellom driftsresultat og omsetning/driftsinntekter, her presentert i prosent. Driftsmarginen til en bedrift sier noe om hvor lønnsom bedriften er, da tallet forteller hvor mye bedriften får igjen for hver omsatte krone (før renter og skatt). En høy driftsmargin betyr at en bedrift tjener mye per omsatte krone.

²¹ Nøkkeltallene omfatter kun aksjeselskaper, dvs. at samvirkebedriftene inngår ikke i disse nøkkeltallene. Kilde: SSB (2011). *Tabell 08674: Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F)*. URL; <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 15.08.11.

Figur 2.15

Utvikling i driftsmargin (i prosent) for matindustrien og industri totalt, 2000–2009

*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007

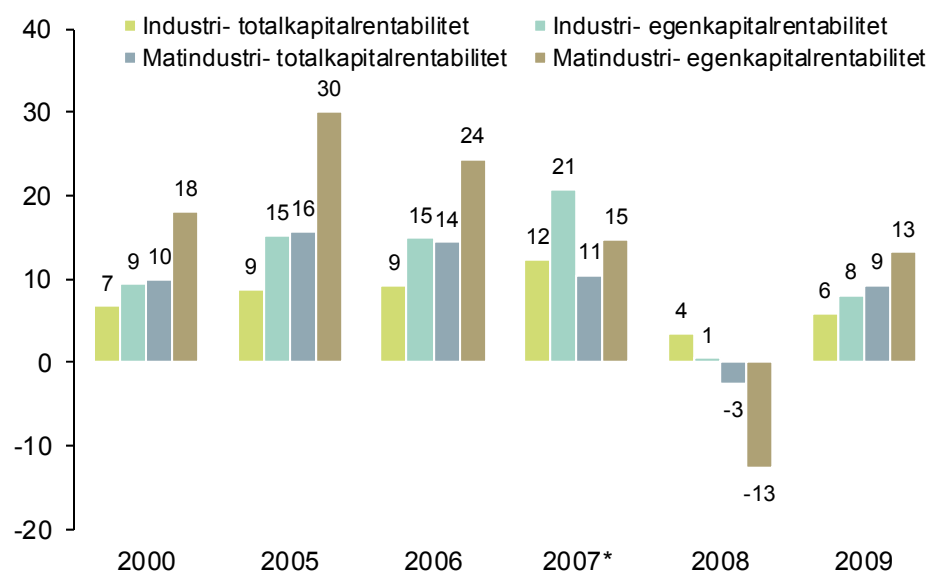
Avkastning på kapital (rentabilitet)

Figur 2.16 viser utviklingen i totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet for hele industrien og matindustrien i perioden 1999 til 2009. Både totalrentabiliteten og egenkapitalrentabiliteten i matindustrien var negativ i 2008, noe som innebærer at aksjeselskapene i matindustrien samlet sett hadde negative resultater dette året. I 2009 kunne matindustrien samlet sett igjen vise til positive rentabilitetstall. I industrien totalt, var de to rentabilitetsmålene positive i både 2008 og 2009. Totalrentabiliteten i 2009 for matindustrien var på 9,3 prosent, mens egenkapitalrentabiliteten var på 13,2 prosent. For industrien totalt var totalkapitalrentabiliteten på 5,9 prosent og egenkapitalrentabiliteten var på 8,1 prosent. Dvs. at lønnsomheten i matindustrien var noe bedre enn i øvrig industri siste året.

Rentabilitet, som i dette tilfellet omfatter totalkapitalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet, er et nøkkeltall for lønnsomhet som viser den avkastningen man får på kapitalen. Totalkapitalrentabilitet er definert som «ordinært resultat før skattekostnad pluss rentekostnader i prosent av sum gjeld og egenkapital per 31. desember». Egenkapitalrentabilitet er definert som «ordinært resultat i prosent av egenkapital per 31. desember».

Figur 2.16

Utvikling i total- og egenkapitalrentabilitet (i prosent) i industrien totalt og i matindustrien, 2000 og 2005–2009

*) Omlegging til totalpopulasjon og NACE 2007

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad

Jf. tabell 2.10 lå matindustriens resultatgrad på 11,4 prosent i 2009, og det er noe høyere enn i industrien totalt. Både i matindustrien og i industrien totalt har resultatgraden variert mye fra år til år. Også matindustriens egenkapitalandel lå i 2009 høyere (44,4 %) enn i industrien totalt (40,7 %), noe den også har gjort de siste fem årene. Ser vi på likviditetsgraden, var den på 1,4 prosent i matindustrien og 1,1 prosent i industrien totalt i 2009. Generelt sett, har matindustribedriftene de senere årene hatt en noe bedre likviditetsgrad enn øvrige industribedrifter.

Resultatgraden måler hvor stor andel ordinært resultat før skatt utgjør av driftsinnkomstene, mens *egenkapitalandelen* sier noe om hvor mye egenkapital bedriften har i forhold til totalkapitalen. *Likviditetsgraden* er forholdet mellom bedriftens omløpsmidler og kortsiktig gjeld, dvs. bedriftens evne til å dekke sine betalingsforpliktelser etter hvert som de forfaller.

Tabell 2.10

Resultatgrad, egenkapitalandel og likviditetsgrad (alle i %) for industrien og matindustrien 2000, 2005–2009

	2000	2005	2006	2007	2008	2009
INDUSTRI						
Resultatgrad	6,7	14,0	13,0	19,4	2,1	8,4
Egenkapitalandel	35,8	44,2	43,4	42,2	36,2	40,7
Likviditetsgrad	1,2	1,2	1,3	1,2	1,1	1,1
MATINDUSTRI						
Resultatgrad	5,7	23,3	21,2	13,9	-7,6	11,1
Egenkapitalandel	32,5	45,5	51,9	51,1	41,5	44,4
Likviditetsgrad	1,2	1,2	1,4	1,5	1,3	1,4

FOTO: © TINE MEDIEBANK

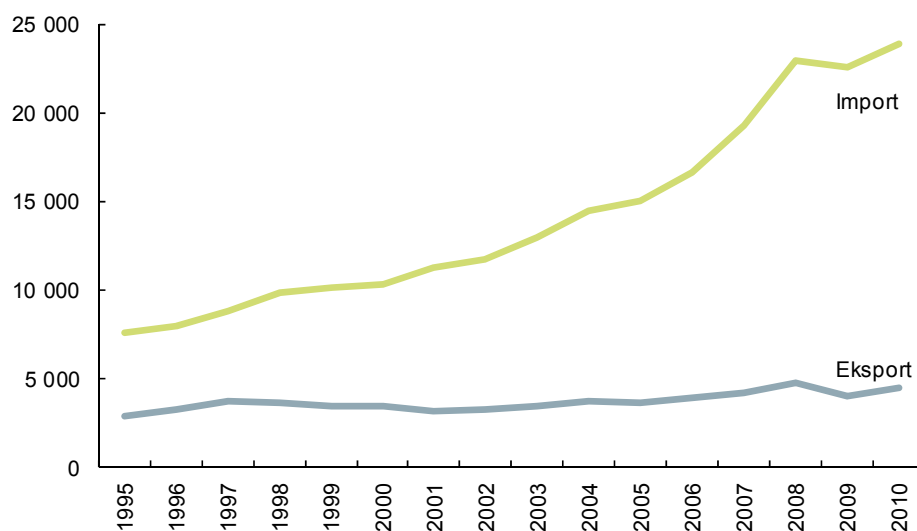
2.4 Handel med mat- og drikkevarer²²

2.4.1 Handel med mat- og drikkevarer

I 2010 ble det importert mat- og drikkevarer (ekskl. fiskevarer) for 23,9 mrd. kroner til det norske markedet. Norges handel med mat- og drikkevarer har økt betydelig de siste 10–15 årene, jf. figur 2.17. Fra 1995 til 2010 økte importen med 213 prosent, mens eksporten i samme periode økte med 54 prosent. Etter en svak importnedgang i 2009 økte importen med 5,6 prosent i 2010. Vi eksporterte samme år mat- og drikkevarer for 4,5 mrd. kroner, en økning på om lag 10,5 prosent fra 2009.

Figur 2.17

Utvikling i handelen med mat- og drikkevarer (ekskl. fiskevarer), 1995–2010 i mill. kroner

I 2010 utgjorde importverdien av bearbeidet fisk og fiskevarer 4,5 mrd. kroner, mens eksportverdien var på 26,4 mrd. kroner. Dvs. at den totale importen av mat- og drikkevarer innen matindustrien utgjorde 28,3 mrd. kroner i 2010, mens eksporten utgjorde 31,0 mrd. kroner.²³

²² SSB (2011). *Utenrikshandelsstatistikken 2010*. Datafil mottatt fra SSB, 18.01.11. Vedlegg 3 gir en mer detaljert oversikt over handelen og de tre tørste eksport/importlandene for de ulike varegruppene i 2010.

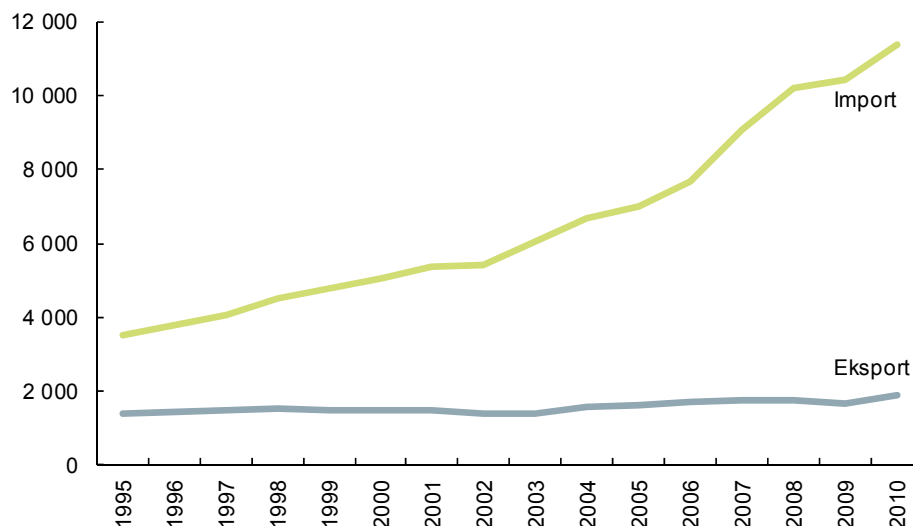
²³ I tillegg var det en betydelig handel av øvrige matvarer som ikke kommer innunder «industri» definisjonen. For eksempel var den totale importverdien av varer under tolltariffens kapittel 1–24 på 39,4 mrd. kroner i 2010, mens eksportverdien var på 57,4 mrd. kroner. Av dette utgjorde importen av rund, fersk og kjølt fisk (dvs. fisk som ikke er definert under «industri») 0,5 mrd. kroner, mens tilsvarende eksportverdi var 26,1 mrd. kroner. Den øvrige handelen omfatter bl.a. korn, egg, frisk frukt, friske grønnsaker m.m.

Handel med jordbruksbaserte matvarer

Ser vi kun på handelen med jordbruksbaserte matvarer (dvs. ikke drikkevarer, sjokolade etc.)²⁴ har denne økt noe mer enn total import av mat- og drikkevarer. I alt ble det importert jordbruksbaserte matvarer for 11,4 mrd. kroner i 2010, en økning på 222 prosent siden 1995, jf. figur 2.18. Eksporten utgjorde samme år 1,9 mrd. kroner, en økning på 35 prosent siden 1995. Fra 2009 til 2010 økte importen med 9,1 prosent mens eksporten økte med 12,1 prosent.

Figur 2.18

Utvikling i handelen med jordbruksbaserte matvarer, 1995–2010 (i mill. kroner)

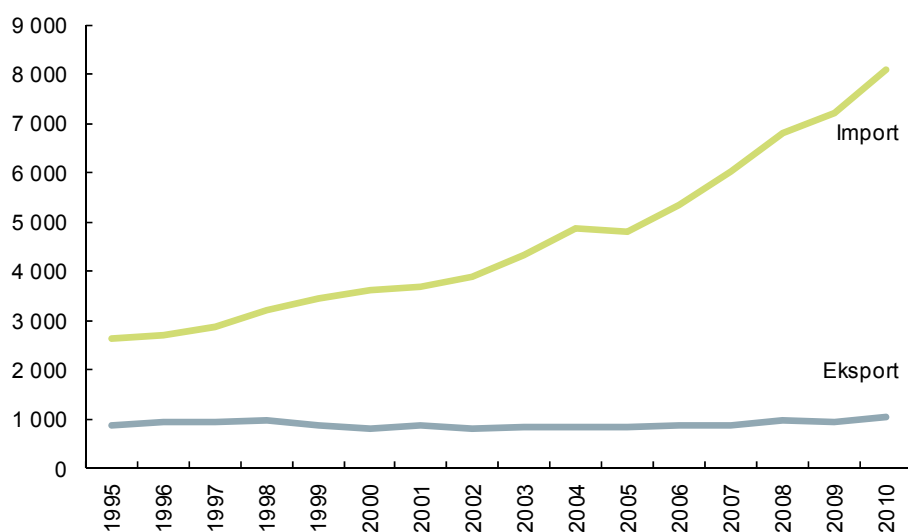
Handel med industrielt bearbejdede jordbruksvarer

Importen av industrielt bearbejdede jordbruksvarer, såkalte RÅK-varer, var i 2010 på 8,1 mrd. kroner, noe som innebærer en økning på 206 prosent fra 1995 (se figur 2.19). Eksporten har i samme periode holdt seg mer stabil, med kun en økning på 20 prosent, fra 0,87 mrd. kroner i 1995 til 1,04 mrd. kroner i 2010. Fra 2009 til 2010 økte importen av RÅK-varer med 12,3 prosent, mens eksporten økte med 10,8 prosent.

²⁴ Bransjer som ikke er definert som jordbruksbaserte matvarer er; drikkevarer, tobakk, dyrefôr, fisk og fiskevarer, sjokolade og sukkervarer og olje- og fett.

Figur 2.19

Utvikling i handelen med industrielt bearbejdede jordbruksvarer, 1995–2010 (i mill. kroner)

2.4.2 Handel på bransjenivå

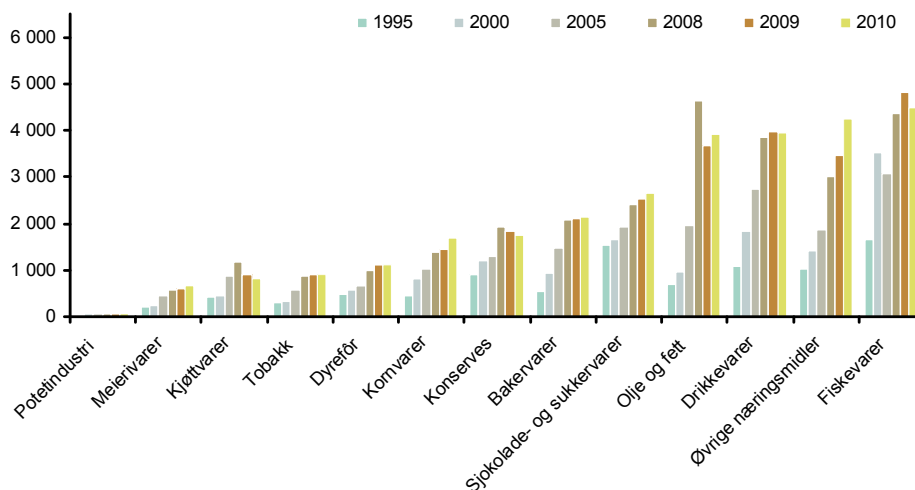
Hvor mye vi importerer/eksporterer av varer, varierer betydelig mellom de ulike bransjene i matindustrien.

De fire største importbransjene har de senere årene vært fiskevarebransjen, drikkevarebransjen, olje- og fettbransjen samt bransjen for øvrige næringsmidler. Fra 1995 til 2010 har importveksten vært størst for olje- og fettbransjen (+473 prosent), mens potetindustrien har hatt lavest importvekst (+34 %). Fra 2009 til 2010 økte importen mest innen bransjene øvrige næringsmidler (+22,5 %), kornvarer (+17,6 %) og meierivarer (+11,3 %), mens importen falt mest innenfor bransjene kjøttvarer (-9,0 %), fiskevarer (-6,8 %) og konserver (-4,9 %). Figur 2.20 og figur 2.21 gir en bransjevis oversikt over import- og eksportverdien for mat- og drikkevarer i perioden 1995 til 2010.

Utenom eksporten av fiskevarer, var det olje- og fettbransjen som hadde størst eksportverdi i 2010 (1,6 mrd. kroner). Det er imidlertid drikkevarer som hadde den største prosentvise eksportveksten fra 1995 til 2010 (+416 prosent). Fra 2009 til 2010 var det største prosentvis økning for bransjene; kornvarer (+55,5 %) og kjøttvarer (+38,6 %), mens tobakksbransjen (-93,6 %), potetindustri (-66,6 %) og konserverbransjen (-27,6 %) var de bransjene med størst eksportnedgang. Eksporten av meierivarer var tilnærmet uendret fra 2009 til 2010.

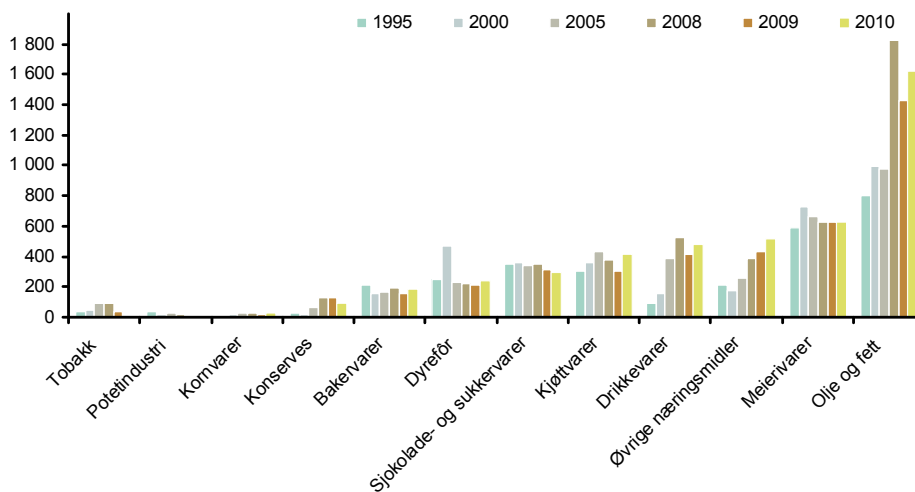
Figur 2.20

Import av mat- og drikkevarer (inkl. fisk og fiskevarer), 1995–2010 (i mill. kroner)

Figur 2.21

Eksport av mat- og drikkevarer (ekskl. fisk og fiskevarer), 1995–2010 (i mill. kroner)

2.5 Status og utvikling i EUs matindustri

Matindustrien er den største industrisektoren i EU målt ut i fra omsetning og sysselsetting, og spiller derfor en sentral rolle i EUs økonomi. Videre er matindustrien den nest største industrisektoren målt i verdiskaping og antall bedrifter. Kun metallindustrien har flere bedrifter enn matindustrien. Tyskland, Frankrike, Italia, Spania og Storbritannia er de største matvareprodusentene i EU.²⁵

2.5.1 Trender og utvikling

Matindustrien er en pilar i EUs økonomi, og er i mange land en av de tre største industrisektorene. Fordi matindustrien omsetter mesteparten av sine varer på det nasjonale og regionale markedet og konsum av mat er relativt stabilt, er matindustrien en robust industri som i mindre grad er påvirket av økonomiske nedgangstider sammenlignet med annen industri. Samlet sett bidrar matindustrien med 12,9 prosent av industriens totale omsetning, 11 prosent av verdiskapingen, 13,5 prosent av sysselsettingen og 13,4 prosent av bedriftene.

Matindustrien har hatt en tilnærmet lik utvikling i sysselsetting som industrien totalt de siste årene, mens omsetning og verdiskaping har variert noe mer. I 2009 gikk matindustriens omsetning ned med 4 prosent sammenlignet med 2008, noe som først og fremst skyldes lavere priser og redusert eksport.

EUs matindustri består av noen få store multinasjonale selskaper, og en rekke små og mellomstore matindustribedrifter (definert som bedrifter med under 250 ansatte). Matindustrien er fragmentert, og små- og mellomstore bedrifter (SMB) står for 62,8 prosent av sysselsettingen, 48,2 prosent av total omsetning og 47,7 prosent av total verdiskaping. Fra 2007 til 2009 har SMB økt sin andel i sysselsetting i matindustrien, mens omsetning og verdiskaping har blitt noe redusert i forhold til store bedrifter. De store selskapene konkurrerer på det internasjonale markedet med globale merkevarer og et stort produktspekter, mens de små matindustribedriftene er konsentrert om regionale og nasjonale markeder og produserer hovedsakelig lokale merkevarer og spesialiteter.

De største bransjene i EUs matvareindustri, målt i omsetning, er «andre næringsmidler», kjøtt, drikkevarer og meieriprodukter. Bransjen for «andre næringsmidler» er en heterogen bransje som produserer alt fra bakervarer, sjokolade og pasta

FAKTA OM EUs MATINDUSTRI:

- Største industrisektor i EU, med en omsetning på 953 mrd. EUR
- Sysselsetter ca. 4,2 mill. mennesker
- Fragmentert industri, med 310 000 bedrifter
- Kjøper og bearbeider 70 % av EUs landbruksproduksjon
- Eksporterer for ca. 53,7 mrd. EUR til tredjeland og bidrar til en positiv handelsbalanse på 3,0 mrd. EUR
- En av verdens største eksportører av mat, med 18,6 % av det globale eksportmarkedet
- EUs forbrukere bruker ca. 13,1 % av husholdningsinntektene sine på mat og andelen er nedadgående

²⁵ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette kapitlet på CIAA (2011). *Data and Trends of the European food and drink industry 2010*. URL: <http://www.fooddrinkeurope.eu/publications/data-trends-of-the-european-food-and-drink-industry-2010>, 15.06.11.

til barnemat. Denne bransjen står for 26 prosent av total omsetning og 43 prosent av sysselsettingen innen EUs matindustri. Brød, kaker og ferske bakervarer er den største varegruppen innen denne bransjen. Videre står kjøtt- og meieribransjen for hhv. 20 og 14 prosent av total omsetning og 22 og 9 prosent av total sysselsetting i matindustrien.

Omsetning

Matindustrien i EU hadde i 2009 en samlet omsetning på om lag 953,5 mrd. EUR,²⁶ dvs. 12,9 prosent av industriens totale omsetning. Fra 2001 til 2008 har matindustrien, jf. figur 2.22, hatt en omsetningsvekst, men i 2009 gikk omsetningen ned med 4 prosent i forhold til året før. Omsetningen er likevel større i 2009 enn den var i 2007.

Med unntak av Sverige (+0,6 %), Polen (+5,7 %) og Portugal (+1,0 %), hadde matindustrien i alle medlemslandene en nedgang i netto salgsinntekter fra 2008 til 2009. Romania (-26,6 %), Latvia (-19,6 %) og Tsjekkia (-9,8 %) hadde størst prosentvis nedgang.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

²⁶ I 2009 var 1 EUR lik 8,73 NOK i gjennomsnitt, ifølge Norges banks årsgjennomsnitt av daglige kurser.

Figur 2.22

Utvikling i omsetning i EUs matindustri, 2001–2009 (i mill. EUR)²⁷

Sett ut i fra omsetning er det Tyskland, Frankrike, Italia, Spania og Storbritannia som er de største produsentene av mat- og drikkevarer i EU jf. figur 2.23. Disse landene står for til sammen 60 prosent av EUs totale produksjon av mat- og drikkevarer.

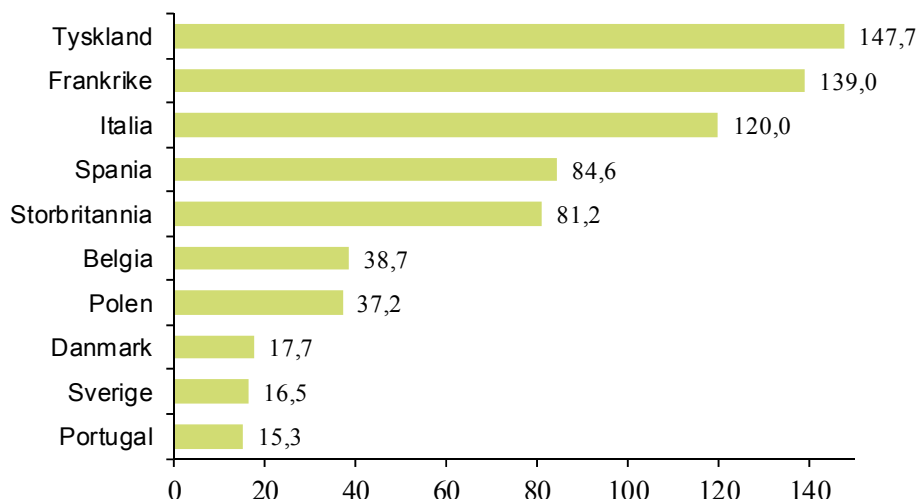

FOTO: © TINE MEDIEBANK

²⁷ Omsetning i perioden 2002–2004 omfatter EU-25, mens omsetning i perioden 2005–2009 omfatter EU-27.

Figur 2.23

Omsetning (i mrd. EUR) i EUs matindustri, 10 største land, 2009

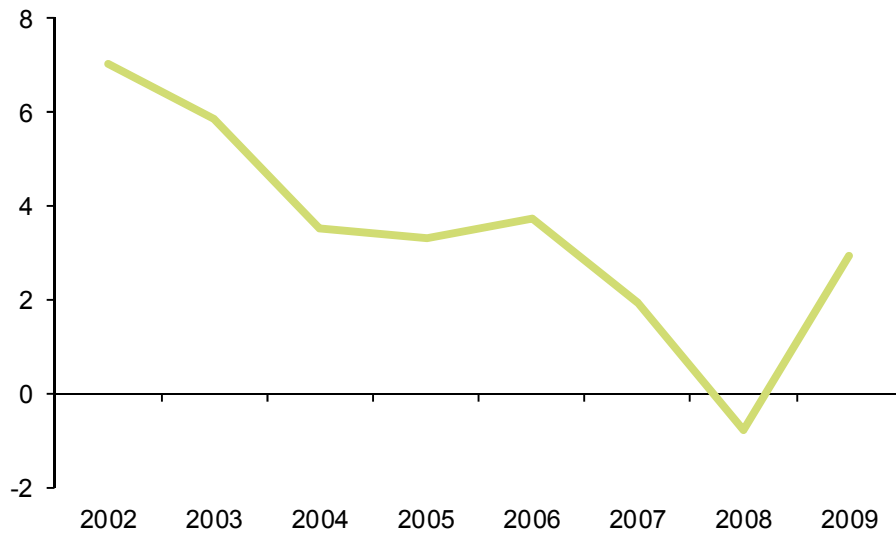
Rekkefølgen mellom de fem største produsentene har endret seg noe sammenlignet med 2007. Tyskland har tatt igjen Frankrike, som tidligere var den største produsenten, og de to siste årene har Spanias matindustri vokst seg større enn Storbritannia sin. Estland, Latvia og Slovenia er de landene med lavest omsetning, med omlag 1 mrd. EUR hver i omsetning. Danmark, Sverige og Finland hadde hhv. 17,7, 16,5 og 10,4 mrd. EUR i omsetning i 2009. Omsetningen i Finland og Danmark gikk ned med hhv. 1,1 prosent og 5,9 prosent fra 2008 til 2009, mens Sveriges matindustri hadde en liten økning i omsetning (opp 0,6 prosent) siste året.

Handel med mat- og drikkevarer

EU er nettoeksportør av mat- og drikkevarer, med en positiv handelsbalanse på 2,95 mrd. EUR i 2009. Siden år 2002 har EUs handelsbalanse hatt en ensidig nedgang, men fra 2008 til 2009 ble handelsbalansen noe forbedret, først og fremst som følge av en importnedgang til EU-markedet på 14,2 prosent. I 2008 hadde EU imidlertid et handelsunderskudd på 785 mill. EUR. Den totale verdien av EUs import og eksport har gått ned med 11,4 prosent i 2009. Dette skyldes til dels lavere global etterspørsel samtidig som Euroen har styrket seg.

Figur 2.24

Handelsbalanse for matindustrien i EU, 2002-2009 (i mrd. EUR).

USA er EUs viktigste handelspartner jf. tabell 2.11, og i 2009 eksporterte EU mat- og drikkevarer til USA for 9,3 mrd. EUR, en nedgang på 8,4 prosent fra året før. Andre viktige eksportmarkeder er Russland, Sveits, Japan og Norge. Import fra Brasil og Argentina utgjør til sammen 22 prosent av total matimport i EU, men begge disse landene opplevde en eksportnedgang til EU-markedet i 2009. Norges handel med mat- og drikkevarer med EU gikk ned i 2009, både når det gjaldt eksport og import.

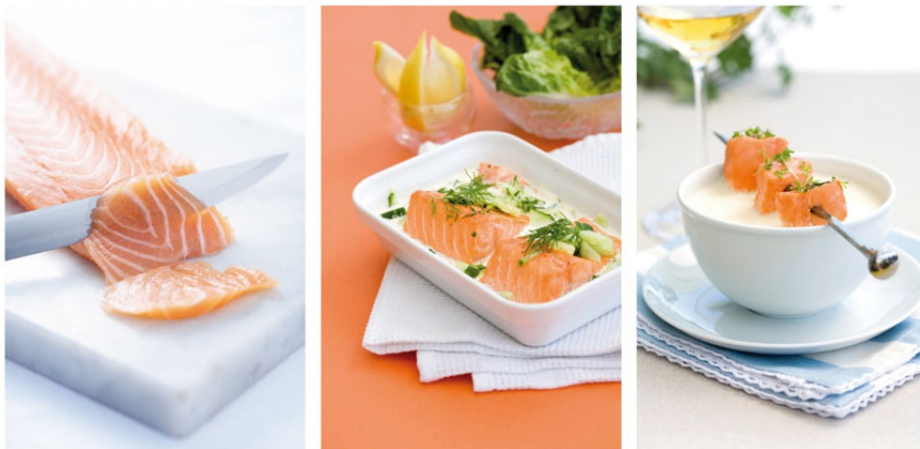

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Tabell 2.11

EUs største handelspartnere (i mill. EUR) i 2009 og prosentvis endring i handelen fra 2008 til 2009

EKSPORT			IMPORT		
Land	I mill. EUR	Endring i prosent, 08/09	Land	I mill. EUR	Endring i prosent, 08/09
USA	9,298	-8,4	Brasil	5,889	-9,6
Russland	4,894	-21,1	Argentina	5,062	-19,1
Sveits	4,018	-1,9	Kina	3,114	-7
Japan	3,027	-11,5	USA	2,951	-11,4
Norge	2,032	-0,3	Sveits	2,857	6,2
Canada	1,792	-7,5	Indonesia	2,426	-3,5
Kina	1,657	18,2	Thailand	2,227	-5,2
Hong Kong	1,393	15,8	Tyrkia	1,601	-8,7
Australia	1,301	-5,7	New Zealand	1,506	-6,3
Saudi Arabia	1,103	-6,8	Norge	1,502	-3,5

2.5.2 Konkurransesevne og bærekraftig verdikjede

EUs matindustri har hatt noen utfordrende år bak seg, der blant annet EUs globale konkurransesevne, bærekraftig verdikjede og svingninger i råvarepriser har vært tema som har preget matindustrien.

Agenda for styrket konkurransesevne

I de senere årene har matindustriens konkurransesevne og posisjon i verden blitt svekket og matindustrien står nå overfor nye utfordringer og krav. EU har de senere årene mistet markedsandeler til fordel for fremvoksende økonomier. Indikasjoner på dette er blant annet:²⁸

- Svak vekst i arbeidskraftproduktiviteten: EU hadde en vekst på 3 prosent i 2008. EUs nivå ligger fortsatt bak land som USA, Canada og New Zealand. Tall for de to sistnevnte landene viser både et høyere nivå og en høyere vekst. EU hadde en arbeidskraftproduktivitet på 220 000 EUR per ansatt i 2008, mens tallet for New Zealand og Canada var på hhv. 252 000 EUR og 242 000 EUR per ansatt. Også land som Brasil og Kina har hatt en høyere arbeidskraftproduktivitetsvekst, men nivået er betydelig lavere enn i EU (74 000 EUR per ansatt i Brasil og 49 000 EUR per ansatt i Kina).
- Redusert markedsandel i det globale matmarkedet: Fra 25 prosent i 1998 til 17,5 prosent til 2008. Dette er en del av en global trend, der de fleste utviklede land har mistet markedsandeler til fordel for framvoksende økonomier.

²⁸ CIAA (2010). *Supporting the competitiveness of the European food and drink industry*. CIAA competitiveness report 2010. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/ciaa-comprep-web.pdf, 15.06.11.

- Endrede maktrelasjoner i verdikjeden: EUs dagligvarehandel har i økende grad blitt konsentrert og i de fleste EU-land har de tre største kjedene en markedsandel på over 40 prosent. Til sammenligning består 99 prosent av matindustri-bedriftene av små- og mellomstore bedrifter.
- Lite investering i FoU i matindustrien sammenlignet med annen industri i EU, og sammenlignet med enkelte andre land som Japan, USA, Australia og Sør-Korea.

På bakgrunn av matindustriens konkurransesituasjon formulerte en høynivågruppe (High Level Group on the Competitiveness of the Agro-Food Industry 2008–2009) flere sektor-spesifikke anbefalinger og utarbeidet en oppfølgingsplan for å styrke matindustriens konkurranseevne. Anbefalingene dekker en bred sammenfatning av virkemidler på mange områder;

- blant annet å utarbeide tiltak som reduserer muligheten til å etablere kontrakter mellom aktører i verdikjeden som påvirker den ene part negativt,
- samarbeide med EUs konkurransenettverk (European Competition Network, ECN) for å utarbeide en felles tilnærming til relevante konkurransepolitiske tema,
- forbedre oversikt og transparens (innsyn) i derivatmarkedet for landbruksvarer og utarbeide en mekanisme for å overvåke priser og prissetting i verdikjeden for matvarer.

Det sistnevnte tiltaket førte til oppretting av en prisoversikt i Eurostat sommeren 2010, der det er mulig å sammenligne priser for landbruksvarer i ulike nivå i verdikjeden.²⁹

I 2010 besluttet EU å utvide Høynivågruppens omfang og medlemskap, og opprettet et høynivåforum (High Level Forum for a Better Functioning Food Supply Chain) med et mandat på to år.³⁰ Forumet består av 45 medlemmer, blant annet fra EUs medlemsland, matbedrifter og organisasjoner som representerer forbrukerinteresser. Norge er observatør i dette forumet. Forumet vil følge opp anbefalingene til Høynivågruppen og sørge for at ti hovedpunkter blir fulgt opp. Under høynivåforumet ligger fire ekspertplattformer som skal jobbe med følgende tema;

- Kontraktsforhold mellom bedrifter i verdikjeden for matvarer
- Instrumenter for å overvåke matvarepriser
- Konkurranseevne i verdikjeden
- «Agro-logistikk».

²⁹ Eurostat (2011). *European Food Prices Monitoring Tool*. Eurostat. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/methodology/prices_data_for_market_monitoring, 18.08.11.

³⁰ Panella (2010). *Food Chain Efficiency and Transparency*. Panella, L. Head of Network on Food Economics European Commission, DG Health and Consumers. Lecture notes 12.02.10. OECD. Paris.

Bærekraftig verdikjede

Gjennomgangen av matindustriens konkurransesituasjon har gitt et økt fokus på en helhetstenkning i matvarekjeden. Dette innebærer at man tar både tilbuds- og etterspørselssiden i betraktning, og man tenker generell bærekraftig konkurransekraft fra jord til bord på en sammenhengende og konsistent måte.

Spesielt har det vært et fokus på å bedre forholdene for små- og mellomstore matindustribedrifters bl.a. når det gjelder støtte til entreprenørskap, tilgang til finansiering, markedstilgang etc. Problematiskeringen av strategier for egne merkevarer (EMV) og markedsmakthforhold er også tema.

En konkurranseanalyse fra konkurransemyndighetene i EU kommisjonen (DG Competition)³¹ viser bl.a. at det i verdikjeden for ubearbeidede landbruksvarer (frukt, grønnsaker etc.) ofte kan være et skjevt konkurranseforhold mellom produsenter og innkjøpsgrupper (ikke dagligvarehandelen) som kan bidra til å svekke produsentenes forhandlingsposisjon. Verdikjeden for bearbeidede landbruksvarer preges i større grad av en relativt konsentrert matindustri med en sterk forhandlingsposisjon overfor detaljistledet, men også av en underskog av små- og mellomstore bedrifter der detaljistledet sitter på mye av markedsmakten. Det å sikre en mest mulig lik konkurranse mellom aktørene i verdikjeden for mat, er noe både EUs konkurransetilsyn og de nasjonale konkurransetilsynene skal ha fokus på fremover. I England har de bl.a. etablert en ny overvåkning og ombudsmannsordning for dagligvarebransjen. Det innebærer at det vil bli en helhetlig og særskilt konkurransepolitisk tilnærming til dagligvarebransjen. Grunnen til dette er at det er behov for å forhindre at dagligvarekjedene påfører bønder og matprodusenter overdreven risiko og kostnader. Det er også behov for en institusjon som kan behandle anonyme klager på utøvelsen av kjedemakt. Den nye ordningen trådte i kraft i 2010.³² I Belgia er en frivillig ordning (contractofconduct) igangsatt i 2010, også med det formål å gjøre verdikjeden mer oversiktlig for alle involverte parter.

Konkurranseevne

For å styrke matverdikjedens konkurranseevne ble det i høynivågruppens arbeid utarbeidet to oppfølgingstiltak:

- Fremme og støtte opp om restrukturering og konsolideringer i landbrukssektoren – både i forhold til distriktpolitikk og oppmuntring til etablering av frivillige produsentorganisasjoner – og i forhold til drøftinger om landbrukspolitikken etter 2013.
- Fremme og støtte opp om de anbefalinger som ble utarbeidet av høynivågruppen i 2009, der i blant:³³
 - Fortsatt støtte til en mer markedsorientert jordbrukspolitikk i EU
 - Tilstrekkelig tilbud av konkurransedyktig prisede råvarer

³¹ Commission of the European Communities (2009). *Competition in the food supply chain. A better functioning food supply chain in Europe*. Brussels, 28.10.2009. SEC(2009) 1449.

³² Department for Business, Innovation & Skills (2010). *Consultation on taking forward the establishment of a body to monitor and enforce compliance with the groceries supply code of practice (GSCOP)*.

³³ Landbruks- og matdepartementet (2009). *EU: konkurransekraft i landbruksbasert matnæring*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2009/april-09/eu-konkurransekraft-i-landbruksbasert-ma.html?id=556154>, 15.02.10.

- Bedre støtte til SMB for styrket entreprenørskap
- Fremme SMB adgang til verdensmarkeder for matnærings SMB
- Søke målet om å nå en balansert avtale i WTO
- Gripe markedsmuligheter gjennom bilaterale handelsforhandlinger
- Bedre definering av posisjonering i globale markeder og forbedret støtte til eksportbedrifter
- Bedre forskning og innovasjonsinnsats.

Også merkeforskrifter på mat er et tiltak man jobber med i matindustrien i EU. Forslag som ligger på bordet er obligatorisk merking av opprinnelsesland for flere produkter enn tidligere samt merking av næringsinnhold og ingredienser i ferdigmat.³⁴ Andre forhold som kommer til å få stor betydning for konkurransevnen i EUs matindustri er reformen av EUs landbrukspolitikk som skal gjennomføres i 2013. Det jobbes nå mot reformen, men det har foreløpig ikke blitt gjort noen vedtak.

2.5.3 FoU-innsats

Investering i FoU i matindustrien ligger tradisjonelt lavt, både i EU og i verden for øvrig sammenlignet med de fleste andre industrier. I 2006 lå FoU-investeringene i matindustrien i EU-15 på kun 0,37 prosent av total omsetning, og det var lavere enn både i Japan, USA og Australia som alle er store matproduserende land. Store aktører innenfor matindustrien utenfor EU investerer en høyere andel av sin omsetning i FoU sammenlignet med store bedrifter innenfor EU. EU har likevel holdt investeringene i FoU på et stabilt nivå gjennom finanskrisen og økonomiske nedgangstider. Som et ledd i EUs vekststrategi, «EU 2020», har EU uttalt et mål om å investere 3 % av BNP i FoU-aktiviteter.³⁵ Matindustrien i EU tar sikte på å nå denne målsetningen, som et ledd i å bidra til den kunnskapsbaserte bio-økonomien, der forskning og teknologiutvikling gjennom offentlig-privat samarbeid står sentralt.³⁶

EUs teknologiplattform (ETP) Food for Life³⁷

Den europeiske bransjeorganisasjonen for matindustrien, FoodDrinkEurope (tidl. CIAA), etablerte i 2005 en europeisk teknologiplattform. Målet med plattformen er å styrke innovasjonsprosesser for derigjennom å styrke matindustriens konkurransevne i et marked med økt internasjonal konkurranse. Store europeiske matforetak som bl.a. Nestlé, Unilever, Kraft Food og Danone er bidragsytere til plattformen. I plattformen er det identifisert syv nøkkelutfordringer som skal nås gjennom forsterket forskningsinnsats i perioden 2007–2020:

³⁴ BBC (2011). *EU targets meat origins with new food labeling*. Peter Lawrence, BBC News. 06.07.11.

³⁵ EU kommisjonen (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>, 12.07.11.

³⁶ CIAA (2010). *Supporting the competitiveness of the EU food and drink industry*. CIAA Competitiveness report 2010. URL: http://www.fooddrinkurope.eu/uploads/publications_documents/ciaa-comprep-web.pdf, 12.07.11.

³⁷ CIAA (2009). *CIAA Annual Report 2008*. URL: <http://www.ciaa.be>, 15.02.10.

1. Å sikre at sunne valg også er lette valg for forbrukeren
2. Å bidra til en sunn kostsammensetning
3. Å utvikle verdigekende matvarer med høy kvalitet, bekvemmelighet, tilgjengelighet og til en pris som forbrukerne kan betale
4. Å tilby trygge matvarer som forbrukerne har tillit til
5. Å oppnå en bærekraftig matvareproduksjon
6. Å håndtere matvarekjeden
7. Kommunikasjon, læring og overførsel av teknologi.

For EU er det viktig å ha en forskningsstrategi for matsektoren basert på en felles visjon, sentralt for matsektorens fremtidige konkurransevne. Neste steg i teknologiplattformen er å utvikle en strategisk forskningsagenda som skal bidra til å nå målsettingen til teknologiplattformen og møte utfordringer med tanke på innovasjon. I tillegg vil den utvikle en plan for iverksetting av forskning, utdanning og opplæring for å kunne oppfylle visjonene som har blitt utformet i strategien.³⁸

FOTO: © TINE MEDIEBANK

³⁸ Food for life (2011). *Presentation of ETP - European Technology Platform Food for Life*. URL: http://etp.ciaa.be/asp/about_etp/index.asp?doc_id=489, 24.06.11.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

3 Rammebetingelser

Jordbrukspolitikken avgjør den dominerende delen av råvaregrunnet for norsk matindustri. Men internasjonale avtaler knytter den norske matindustrien stadig tettere opp mot den europeiske og globale matindustrien. Det hersker stor usikkerhet om det er mulig å få til en ny WTO-avtale innen overskuelig fremtid. Mens forhandlingene har pågått, har imidlertid Norge og EU kommet frem til flere nye avtaler om utvidet handel med jordbruksvarer etter artikkel 19 i EØS-avtalen. Den siste er nylig iverksatt og fører til sterk vekst i import av blant annet ost. Det er også fortsatt et ønske fra EU om videre forhandlinger etter Protokoll 3 – handel med høyt foredlende produkter, mens Norge på sin side ønsker å avvente en eventuell ny WTO-avtale før man går inn i nye forhandlinger.

I tillegg til landbruks- og handelspolitikken, setter også avgifter og tilskudd viktige rammer for utviklingen i kostnadsnivået i norsk matindustri. Norge opplever også en særnorsk vekst i lønnskostnader. Som et ledd i å redusere kostnadsnivået i norsk matproduksjon, ble det i årets jordbruksavtale bestemt å fjerne matproduksjonsavgiften. Selv om dette gir redusert avgiftsbelastning for den landbruksbaserte matindustrien, er fortsatt det samlede avgiftstrykket høyt. Siden de fleste tilskuddsordningene er lagt på primærleddet, er det kun enkelte tilskuddsordninger som berører matindustrien direkte, som frakt- og transporttilskuddene og SkatteFUNN.

3.1 Nasjonal jordbrukspolitikk

Innenfor rammen av handelspolitiske avtaler som WTO og EØS har Norge et betydelig handlingsrom for å føre en nasjonal jordbrukspolitikk. Gjeldende jordbrukspolitikk er nedfelt i St. meld. nr. 19. (1999–2000) «Om norsk landbruk og matproduksjon». Samtidig foretas det løpende endringer i jordbrukspolitikken i de årlige jordbruksforhandlingene mellom Staten og jordbrukets organisasjoner. Regjeringen er nå også i ferd med å utarbeide en ny melding til Stortinget om landbruks- og matpolitikken. Sentrale virkemidler i jordbrukspolitikken er bl.a. omsetningsloven med markedsordningene, tilskuddsordningene og importvernet.

Markedsordningene

Den nasjonale jordbrukspolitikken utgjør en viktig rammebetingelse for norsk matindustri, der ikke minst markedsordningene spiller en sentral rolle. Markedsordningene for jordbruksvarer omfatter markedsregulering, prisbestemmelsene, importvernet, samt enkelte tilskuddsordninger knyttet til primærprodukter i jordbruket. Markedsordningene skal bidra til å sikre de landbrukspolitiske målene som er vedtatt av Stortinget. Det innebærer bl.a. at ordningene har til hensikt å stabilisere produksjonen og forsyningene av jordbruksprodukter for å skape forutsigbarhet i langsiktige produksjoner, oppnå målpris fremforhandlet i jordbruksavtalen, sikre jevn og sikker tilførsel av jordbruksvarer til alle deler av landet, sikre lik markedsadgang uansett avstand til markedet, øke matvaresikkerheten samt bidra til å ivareta landbrukets samfunnsoppgaver. Markedsreguleringen utøves gjennom ulike tiltak i markedet, og er basert på et prinsipp om at den skal finansieres av bøndene selv. Dette gjøres gjennom en omsetningsavgift som kreves

inn på all omsetning av melk, kjøtt, egg, korn og frukt og grønt (epler og poteter). Markedsreguleringen er hjemlet i Omsetningsloven, og vedtak om bruk av omsetningsavgiftsmidlene fattes av Omsetningsrådet. Omsetningsrådet kan gjennomføre såkalte markedstiltak med formål om å sikre avsetning av norske jordbruksvarer. TINE, Nortura og Norske Felleskjøp har som markedsregulatorer ansvar for markedsreguleringen innenfor sine sektorer.

Som følge av at Norge har utnyttet den avtalte maksimale internstøtten, jf. gjeldene WTO-avtale, har det de siste årene skjedd en del endringer i markedsreguleringssystemene; I 2007 ble målprisen på fjørfekjøtt fjernet og erstattet av en referansepris. Referanseprisen fastsettes med basis i prisuttak på engrosnivå i foregående avtaleår. Den gir grunnlag for administrering av tollvernet, men ikke for markedsregulering finansiert av omsetningsavgiften. Fra og med 1. januar 2009 ble sau, råner og purker tatt ut av målpris/markedsreguleringssystemet. Målprisen for storfekjøtt ble avviklet da markedsordningen for storfe ble lagt om til volummodellen med virkning fra 1. juli 2009. For storfekjøtt er det nå markedsregulator, Nortura, som fastsetter planlagt gjennomsnittlig engrospris for hvert halvår, samt en planlagt prisløype. I jordbruksforhandlingene blir det avtalt en maksimalpris. Markedspriser over dette nivået vil resultere i administrative tollreduksjoner.

Importvernets plass i norsk landbrukspolitikk

Importvernet for jordbruksvarer er et sentralt virkemiddel for å sikre produksjon og omsetning av jordbruksvarer og foredlede matvarer i Norge. Importvernet er en forutsetning for gjennomføringen av den nasjonale jordbrukspolitikken. Hensikten med importvernet er å beskytte produksjonen av norske jordbruksvarer. Norge er likevel forpliktet gjennom internasjonale avtaler til å ha en viss grad av åpenhet mot utlandet. Iverksettelse av avtaler som medfører null eller redusert toll, for eksempel gjennom ulike kvoter og tollpreferanseordninger, betyr at det åpnes for en viss grad av konkurranse utenfra. Importvernet er utformet slik at det skal være en preferanse for norsk råvare i markedet når det finnes tilgang på det, mens det samtidig skal være rom for import hvis markedssituasjonen skulle tilsi det (dvs. hvis etterspørselen er større enn nasjonal produksjon). Det er Statens landbruksforvaltning (SLF) som har ansvar for administreringen og forvaltningen av importvernet (se kapittel 3.3 for en nærmere beskrivelse av importvernet og dens betydning).

FOTO: © TINE.MEDIEBANK

3.2 *Handelspolitiske avtaler*

Norge har en rekke handelspolitiske avtaler som også omfatter matområdet. Viktigste er den multilaterale WTO-avtalen fra 1995 og EØS-avtalen mellom EFTA og EU fra 1994. Begge avtalene har etter hvert fått betydelige konsekvenser for utformingen av norsk landbrukspolitikk og særlig de handelspolitiske tiltakene. Utover dette har Norge bilaterale handelsavtaler med en rekke andre land.³⁹

3.2.1 *WTO - Landbruksavtalen*

Verdens handelsorganisasjon (WTO) er en verdensomfattende organisasjon som dekker både varehandel, tjenestehandel og immaterielle rettigheter. Ett av hovedmålene til WTO er å liberalisere handel mellom land. Gjeldende WTO-avtale ble implementert 1. januar 1995 og gir bl.a. føringer for Norges handel med matvarer.

Landbruksavtalen i Uruguay-runden fra 1995

Et sentralt element i WTOs landbruksavtale som ble implementert i 1995, var overgangen fra et kvantitativt importvern (kvoter og lisenser) til et tollbasert importvern. Avtalen innebar bl.a. at Norge forpliktet seg til økt markedsadgang gjennom bl.a. kvoter, en maksimal grense for internstøtte til jordbruket, reduserte tollsats og kutt i eksportstøtte.

De nye tollsatsene førte for enkelte varer til reell importkonkurransen. Men for de viktigste norske jordbruksvarene ligger tollsatsene fortsatt over det som er nødvendig for å ha en tilfredsstillende beskyttelse av produksjonen.

Når det gjelder internstøtte, innebar avtalen at medlemslandene forpliktet seg til å redusere den interne støtten til landbruket med 20 prosent fra 1995-nivå, beregnet ved hjelp av såkalt Aggregate Measurement of Support (AMS).⁴⁰ Når det gjelder beregningen av budsjettstøtten i AMS, er det kun produksjonsavhengig støtte («gul støtte») som regnes med, mens produksjonsnøytral støtte («grønn støtte») og produksjonsavhengig støtte («blå støtte») med begrensninger holdes utenom. Fra og med 2004 har det vært økt adgang til å reise sak mot et annet lands støtteordninger på jordbruksområdet, der noen saker har handlet om notifikering av støtte og eksportstøtte.

Selv om det ikke har kommet på plass en ny WTO-avtale, vil det legges press på utformingen av nasjonale støtteordninger gjennom tvisteløsningsmekanismen. Norge har frem til nå oppfylt kravet til reduksjonsforpliktelser med unntak av i 2008 da AMS lå ca. 100 mill. kroner høyere enn taket på 11,5 mrd. kroner. Etter omlegging av markedsordningen for storfe kom AMS ned på 10,2 mrd. kroner i 2009. Siden taket på AMS ikke inflasjonsjusteres, reduserer en hver økning av administra-

³⁹ Mittenzwei og Svennerud (2010). *Importvern for norsk jordbruk: Status og utviklingstrekk*. Notat 2010-12. NILF, Oslo.

⁴⁰ AMS er summen av den direkte produksjonsavhengige støtten over statsbudsjettet og skjermingsstøtten importvernet gir muligheter for. Den totale mengden skjermingsstøtte beregnes som differansen mellom norske priser og verdensmarkedspriser multiplisert med mengde produserte varer. Skjermingsstøtte beregnes kun for varer med målpris (administrativ pris). Det brukes historiske verdensmarkedspriser for perioden 1986–1988 slik at løpende endringer i prisene på verdensmarkedet ikke påvirker AMS.

tive priser det nasjonale handlingsrommet, selv uten et nytt forhandlingsresultat. Det er likevel fortsatt mulig å gjøre tilpasninger ved for eksempel å fjerne administrative priser for enkelte jordbruksvarer.

Pågående forhandlinger: Doha-runden

I 2001 ble det iverksatt en ny forhandlingsrunde i WTO, som startet i forbindelse med Ministerkonferansen i Doha i november 2001, også kalt «Doha agenda». Doha-forhandlingene er nå inne i sitt tiende år, og man har foreløpig ikke klart å komme til enighet om en endelig avtale. I løpet av de siste årene har det i flere omganger vært antatt at forhandlingene enten måtte konkluderes, eller at en ny avtale måtte utsettes på nærmest ubestemt tid, uten at dette har blitt avklart.

I desember 2008 la jordbruksforhandlingenes formann, ambassadør Crawford Falconer, frem et utkast til revidert rammeverk. I denne skissen var det 10 uavklarte spørsmål i teksten (se vedlegg 4 for detaljer). Norske myndigheter har som utgangspunkt å jobbe for at helheten i utkastet til den foreløpige nye avtalen videreføres og at det resulterer i åpne, stabile og forutsigbare rammer for verdenshandelen. I forhandlingene på landbruksområdet legger norske myndigheter vekt på at det skal være mulig å utforme en nasjonal landbrukspolitikk som tar hensyn til kulturlandskap, biologisk mangfold og distriktspolitikk, samtidig som de fremmer hvert lands rett til å ha egen matproduksjon.

Status i WTO-forhandlingene er nå at Doharunden står på stedet hvil. Dette skyldes først og fremst store motsetninger på substans mellom USA på den ene siden og Kina, India og Brasil på den andre siden. Motsetningene reflekterer den styrkede forhandlingsposisjonen til de fremvoksende økonomiene, hovedsakelig de såkalte BRICS-landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika). Utover fremgang for tropiske produkter har det skjedd lite etter forhandlingsutkastet fra desember 2008.

Et av de største temaene som nå setter en stopper for forhandlingene, er diskusjonen rundt tollreduksjon på industrivarer (non-agriculturalmarketaccess, NAMA). USA ønsker mindre toll for å få tilgang til markedene til de fremvoksende økonomiene, mens Kina vil beskytte egen industri. Samtidig krever Brasil bedre markedsadgang for landbruksvarer hvis det blir vedtatt lettelse for industrivarer.

I WTO-forhandlingene representeres medlemslandene både separat og gjennom ulike grupperinger som fremmer utvalgte hovedstandpunkt. Norge er med i G10-gruppen som nå består av 9 land etter at Bulgaria gikk inn i EU i 2007. G10 er en gruppe som jobber for å beholde muligheten til å beskytte sitt eget lands matproduksjon gjennom tollvern. I denne gruppen er foruten Norge, Sveits, Island, Israel, Japan, Korea, Taiwan, Liechtenstein og Mauritius med.

G20 ble i november 2010 enige om at en avtale skulle være i havn innen utgangen av 2011. Da G20 landene møttes i påsken 2011 ble det klart at en avtale likevel ikke vil være innen rekkevidde i år. Det ble da tatt initiativ til å få til et «første steg» i form av en mini-avtale eller «Doha light», hvor målet var å inngå en avtale på toll- og kvotefrihet på import fra de minst utviklede landene, innføring av unntak for at minst utviklede land kan beskytte innenlands tjenester og subsidier

på bomull.⁴¹ Det ble imidlertid klart på WTO-møte i juli 2011 at det heller ikke er store forventninger til å få vedtatt en slik avtale i løpet av 2011.

3.2.2 EØS; Artikkel 19 og protokoll 3

Politikk- og næringssspørsmål innen landbruk er i prinsippet unntatt fra EØS-avtalen. Avtalen inneholder likevel en videreføring av avtalen om handel i den tidligere Protokoll 2, og bestemmelser om økt handel med jordbruksråvarer i artikkel 19 samt en avtale for bearbejdede landbruksvarer i Protokoll 3. Videre har utviklingen i EUs landbrukspolitikk betydning for norsk landbruk og matindustri på flere områder, blant annet er Norge forpliktet til å følge EUs bestemmelser på mattrygghet (veterinæravtalen). Utformingen av EUs landbrukspolitikk har også betydning for graden av sammenfall i interesser mellom EU og Norge i internasjonale prosesser, som i WTO-forhandlingene.

Artikkel 19

I henhold til EØS-avtalens artikkel 19 skal Norge og EU i prinsippet gå igjennom vilkårene for handelen med basis landbruksvarer (melk, kjøtt, grønnsaker mv.) med to års mellomrom. Forhandlingene har som mål at man på sikt skal ha en gradvis liberalisering av handelen med basis landbruksvarer mellom Norge og EU. Forhandlingene skal skje innenfor rammen av partenes respektive landbrukspolitikk, og videre reduksjoner av handelshindringer skal skje på gjensidig fordelaktig basis.

Den 28. januar 2010 ble Norge og EU enige om en ny avtale etter artikkel 19. Den nye avtalen er ferdigbehandlet fra Norges side, men er ennå ikke ratifisert i EU.⁴² Avtalen innebærer bl.a. en gjensidig økning av importkvotene for ost fra 4 500 tonn til 7 200 tonn. I tillegg innebærer den nye avtalen tollfrihet eller tollfrie kvoter for Norge på vegetabiliske oljer, bær, snacks, hunde-/kattemat, tran og juletrær. Det er også etablert midlertidige importkvoter inn til Norge på storfekjøtt (900 tonn), kylling (800 tonn) og gris (600 tonn), som senere vil inngå i en eventuell ny WTO-avtale. Norge har videre gitt toll-lettelser eller importkvoter på enkelte innsatsvarer til konserves- og fôrindustrien.

Protokoll 3

I forbindelse med forhandlingene om EØS-avtalen ble det også utarbeidet en egen Protokoll 3 i avtalen, som omfatter handelen med industrielt bearbejdede landbruksvarer (såkalte RÅK-varer). Norge har årlige gjennomganger av avtalen med EU. Protokoll 3 avtalen trådte i kraft i 2002, og erstattet da Protokoll 2 til frihandels-

⁴¹ Norge har allerede toll- og kvotefrihet på import fra MUL-land, og har vært initiativtaker og pådriver for å få til det samme på tjenester. Når det gjelder bomull er USA den største motstanderen av forslaget som nå ligger på bordet, og de har også problemer med å godta det første punktet. Om man kommer frem til en forenklet avtale er avhengig av hvilke andre temaer som også skal dekkes. Det er mulig eksportsubsidier kommer opp som tema, og dette er et viktig moment for norsk landbruk. Selv om forhandlingene er inne i en vanskelig fase, er det ingen land som foreløpig går i mot å få til en komplett WTO-avtale. Det betyr at det jobbes parallelt med de store temaene, selv om dette ikke er fokus i de nåværende diskusjonene.

⁴² Tidligere er det inngått én artikkel 19-avtale, som ble iverksatt 1. juli 2003.

avtalen mellom Norge og EU fra 1973. Inngåelsen av Protokoll 3 innbar en utvidelse av vareomfanget og et generelt gjensidig kutt i tollsatsene. Senere har avtalen blitt reforhandlet og gjeldende Protokoll 3 avtale ble implementert 1. november 2004.

De siste justeringene som ble gjort i avtalen innebar bl.a. redusert toll inn til Norge på syltetøy og margarin samt at det «ikke landbruksrelaterte elementet i tollsatsene», dvs. at industrielementet ble fjernet på de fleste RÅK-varene. Det ligger fortsatt tollbeskyttelse utover råvarekompensasjonen for syltetøy basert på jordbær, bringebær og solbær. Industribeskyttelsen er heller ikke tatt bort for import av syltetøy til EU. Det er kvoter inn til EU for flere bearbeidede landbruksvarer, som for eksempel sjokolade og mineralvann.

EU ønsker videre forhandlinger etter Protokoll 3. Tollsatsene på bearbeidede landbruksvarer inn til Norge gir allerede preferanse for varer produsert i EU. Norge har derfor vært lunkne til ytterligere tollreduksjoner under Protokoll 3. Norske myndigheter har videre sagt at de ønsker å avvente utfallet av de pågående WTO-forhandlingene før det blir satt i gang forhandlinger om en ny Protokoll 3-avtale, men EU viser fortsatt interesse for ytterligere å liberalisere handelen med bearbeidede matvarer.

3.2.3 EFTA: Bilaterale avtaler

I tillegg til WTO og EØS-avtalen har Norge inngått handelspolitiske forpliktelser gjennom medlemskapet i EFTA (European Free Trade Area). EFTA har inngått handelsavtaler med 20 grupper av land eller enkeltland. EFTA har ingen felles landbrukspolitikk, slik at temaet forhandles bilateralt for hvert land. I de bilaterale forhandlingene tilbys de samme vilkårene som også innrømmes over EU gjennom EØS-avtalen. Hensikten for EFTA-landene og Norge er å oppnå parallellitet i forhold til EUs tredjelandsavtaler. Tema i forhandlingene omfatter både industri inkludert fisk og landbruk. Innen industri og fisk har vi sterke eksportinteresser, mens vi for landbruk har defensive interesser. Som en del av frihandelsavtaler i EFTA inngås bilaterale landbruksavtaler mellom Norge og det enkelte land.

EFTA forhandler for tiden frihandelsavtale med Russland og tollunionen med Hviterussland og Kasakhstan, i tillegg til India og Indonesia. Det pågår forstudier med Vietnam og Malaysia, med sikte på senere forhandlinger, og Norge jobber også for å få til avtaler med Bosnia Herzegovina og Montenegro. I løpet av 2010/11 har EFTA signert avtaler med både Peru, Colombia, Ukraina og Hong Kong/Kina, men de må behandles i Stortinget før avtalene ratifiseres. Handelsavtaler med Serbia ble innført og gjeldende fra 1. juni 2011, og med Albania fra 1. august 2011. Det foregår for tiden reforhandlinger av handelsavtalene med SACU (den sørafrikanske tollunion), Israel, Palestinske myndigheter og Gulf Cooperation Council.

Norges bilaterale diskusjoner med Kina står i stampe etter fredsprisutdelingen i 2010. Disse foregår for øvrig uavhengig av EFTA.

3.2.4 *Utviklingsland: GSP-ordningen*⁴³

Gjennom GSP-ordningen (General System of Preferences) gir Norge preferansetoll på import fra alle utviklingsland. Det betyr at Norge gir tollnedsettelse på 10–100 prosent for utvalgte tekstil- og landbruksvarer, og nulltoll på alle andre varer. GSP-ordningen aksepteres gjennom WTO-avtalen, og Norge står fritt til å bestemme hvilke land som skal dekkes av ordningen. GSP-ordningen har blitt endret og utvidet flere ganger siden den ble innført i 1971. Norge innførte i 1995 det som kalles nulltoll-ordningen, som innebærer null toll på alle varer fra de minst utviklede landene (de såkalte MUL-landene). Hvilke land som til en hver tid dekkes av GSP- og nulltoll-ordningen bestemmes ut fra OECDs DAC-liste (listen inneholder en oversikt over land som er godkjente som mottakere av offisiell utviklingshjelp). Norge bestemte i 2008 at i tillegg til de minst utviklede landene skulle også lavinntektsland med en befolkning på under 75 millioner dekkes av nulltollordningen. Det innebar en økning fra 50 land til 64 land. Reglementet er justert med formål om å øke importen fra utviklingsland. I praksis importeres det derimot svært lite fra disse landene.

I tillegg har Norge en spesiell ordning for Namibia og Botswana. Disse landene har GSP-status, men Norge gir spesiell tollfrihet på eksport av utbeinet storfekjøtt på opp til 2 700 tonn. Gjennom Norges/EFTAs frihandelsavtale med SACU kan Norge i tillegg tollfritt importere utbeinet storfekjøtt innenfor en kvote på 500 tonn fra Namibia, Botswana og Swaziland. I 2010 økte importen kraftig på sauekjøtt fra Namibia, og det er fra i år bestemt et veiledende tak på 400 tonn sauekjøtt fra Namibia.

Fra og med 7. mars 2008 ble det gjennomført endringer i forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer under GSP-ordningen. Sikkerhetsmekanismen innebærer at når import fra GSP-land fører til vesentlig markedsforstyrrelse eller fare for vesentlig markedsforstyrrelse, kan man iverksette tiltak for å fjerne denne markedsforstyrrelsen, herunder helt eller delvis oppheve preferansetollbehandling for den gjeldende varen med umiddelbar virkning.⁴⁴

Opprinnelsesmerking er en viktig del av systemet med tollpreferanser for enkeltland og grupper av land i GSP-ordningen. I 2011 vedtok EU-kommisjonen et krav om opprinnelsesmerking for å få tollpreferanser, samt et større ansvar for eksportbedriften.

⁴³ Tollvesenet (2008). *GSP-Generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland*. URL: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=118824&ceplanguage=NO&parentid=66246, 16.08.11.

⁴⁴ Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr. 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser*.

3.2.5 Nasjonale ordninger; innenlands-/utenlands bearbeiding av landbruksvarer

For at matindustrien i Norge skal kunne utnytte industriell kapasitet, konkurrere på utenlandske markeder og ha like kostnadsvilkår for bearbeiding som utenlandske konkurrenter, er det gitt adgang til å bearbeide ufortollede landbruksvarer som skal gjenutføres (innenlands bearbeiding).⁴⁵

Forskrift om tollnedsettelse for landbruksvarer som bearbeides i utlandet ble endret i 2007. Tollnedsettelse ved utenlands bearbeiding av kjøtt/kjøttvarer og meierivarer er betinget av at virksomheten har fått tildelt kvoteandel ved auksjon. For industrielt bearbeidede jordbruksvarer som omfattes av råvarekompensasjon (RÅK-varer) skal det beregnes toll av andelen av den gjeninnførte varen som er tilført i utlandet. Tollen beregnes også i henhold til RÅK-forskriften. For andre landbruksvarer skal det beregnes vanlig toll av det som er tilført varene i utlandet.⁴⁶ Søknad om tollnedsettelse sendes til Statens landbruksforvaltning (SLF) og tilatelsene gis for et år om gangen.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁴⁵ Finansdepartementet (1999). FOR-1999-01-20-27: *Forskrift om bearbeiding av ufortollede landbruksvarer*.

⁴⁶ Tollvesenet (2009). *Utenlands bearbeiding av landbruksvarer*. URL: <http://www.toll.no>, 22.02.09.

3.3 *Importvernet*

Som nevnt innledningsvis, er importvernet en forutsetning for å kunne sikre avsetning av norske landbruksvarer og oppnå fastsatte priser i jordbruksavtalen som grunnlag for en tilfredsstillende inntektsutvikling i jordbruket.⁴⁷ Det norske importvernet består av nasjonale ordninger og bestemmelser vi har forpliktet oss til gjennom internasjonale avtaler med enkeltland eller grupper av land.

3.3.1 *Administrative tollnedsettelse*

Formålet med administrative tollnedsettelse er å legge til rette for import av landbruksprodukter som supplement til norsk produksjon ut fra hensynet til forbrukere og matindustri. Tollvernet for landbruksvarer skal administreres med sikte på å sikre avsetningsgrunnlaget for norsk produksjon blant annet i henhold til jordbruksavtalens prisbestemmelser og å hindre uønskede markedsforstyrrelser. Det er SLF som har myndighet til å fastsette reduserte tollsatser for enkelte jordbruksvarer gjennom året, ved såkalte administrative tollnedsettelse. Disse tollnedsettelse kan være generelle eller individuelle tollnedsettelse; Generelle tollnedsettelse gjøres automatisk gjeldende for alle som importerer den aktuelle varen innenfor en tidsbegrenset periode, mens individuelle tollnedsettelse kan innvilges enkelte virksomheter/personer etter søknad på enkeltvarer. De individuelle tollnedsettelse gjelder for ett år om gangen.

3.3.2 *Kvoter*

Vedlegg 5 gir en oversikt over de konkrete kvotene som forvaltes av SLF, og som er regulert i Forskrift om fordeling av tollkvoter for landbruksvarer. Toll- og avgiftsdirektoratet forvalter kvoter som omfattes av GSP-ordningen.

Kvoter på import⁴⁸

Kvotene inn til Norge spenner over mange ulike produkter som for eksempel kjøtt og kjøttprodukter, ost, korn, egg, meieri og enkelte typer frukt, bær og grønnsaker. Importkvotene er i hovedsak regulert gjennom internasjonale avtaler (WTO-, EØS-, EFTA-, eller GSP-kvoter) og de administreres etter de forutsetninger som myndighetene har fastsatt i bestemmelser og forskrifter. Norge har i tillegg en ordning for nasjonalt fastsatte kvoter, som gjelder for import på kraftfôrvarer og matkorn. Nasjonalt fastsatte kvoter er en mekanisme som blir brukt for å supplere markedet og varierer derfor fra år til år både når det gjelder størrelse og tollsats, mens de andre er permanente konsesjoner som sikrer andre land markedsadgang til det norske markedet.

Fra og med 2010 har Norge 64 importkvoter for landbruksvarer, hvorav 54 fordeles ved auksjon. De tollkvotene som ikke auksjoneres, fordeles enten ut fra

⁴⁷ Landbruks- og matdepartementet (2010). Prop. 62 S (2010-2011). *Samtykke til inngåelse av avtale med Den europeiske union (EU) om utvidet handel med landbruksvarer etter EØS-avtalens artikkel 19.*

⁴⁸ SLF (2010). *Tollkvoter*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 10.03.10.

historisk forbruk eller ut fra søknadstidspunkt. Tollkvotene åpner for import til reduserte tollsatser innenfor definerte mengder. WTO-kvotene har en toll på om lag 25 prosent av ordinær toll. For de andre kvotene er det ingen eller svært lav toll. Kvoter under GSP-ordningen kommer i tillegg.

Sentrale kvoter:

- EØS-kvotene for frø, frukt, issalat og tørkede poteter (auksjon)
- EØS- og EFTA-kvotene for ost med hhv. 4 500 tonn og 60 tonn (historisk/søknad). EFTA-kvoten vil bli økt til 7 200 tonn, jf. ny avtale etter Artikkel 19
- WTO-kvotene for kjøtt, egg, smør, epler, pærer og kål (auksjon)
- EØS- og WTO-kvotene for høy på hhv. 10 000 tonn og 25 500 tonn (søknad, auksjon f.o.m. 2012.)
- GSP- kvotene for storfekjøtt fra Namibia, Botswana og Swaziland (auksjon)
- WTO-kvotene for viltkjøtt (auksjon/søknad)
- Matkorn og karbohydratråvarer til kraftfôr (auksjon).

Kvoter på eksport til EU

Da de ti øst- og mellomeuropeiske landene ble medlem i EU 1. mai 2004, falt Norges frie markedsadgang for sjømat til disse landene bort. Som en erstatning for dette bortfallet fikk Norge bl.a. økte tollfrie EU-kvoter for sild og makrell.⁴⁹ Tilsvarende fikk Norge tollfrie kvoter for å kompensere for bortfallet av frihandel til Romania og Bulgaria da disse landene ble medlem av EU i 2007.

I tillegg til kvoter for fisk gis det tollfrihet inn til EU for en del landbruksvarer, som frukt og grønnsaker, ost samt en del andre bearbejdede landbruksvarer. For ost vil Norges kvote inn til EU øke fra 4 000 til 7 200 tonn ved implementering av den nye Artikkel 19-avtalen, der Jarlsberg har vært det dominerende eksportproduktet hittil. Det er verdt å merke seg at disse mengdene registreres inn blant eksports-ubsidiert volum i forhold til WTO-forpliktelsene. Det er stor variasjon i utnyttelse av kvotene fra norsk side.

3.3.3 RÅK-ordningen

Bearbejdede landbruksvarer, eller såkalte RÅK-varer, er i langt større grad utsatt for importkonkurranse enn tradisjonelle landbruksvarer. Handelen med RÅK-varer mellom Norge og EU er eksplisitt regulert i Protokoll 3 i EØS-avtalen. Avtalen innebærer at tollsatsene er vesentlig lavere enn de ordinære tollsatsene. RÅK-varer som eksporteres fra EU-land til Norge får dermed en lavere toll inn til Norge sammenlignet med land som ikke har en tilsvarende avtale med Norge. Ettersom tollvernet har utgangspunkt i prisforskjeller på råvarer i 1994 vil en ulik utvikling i råvarepris i Norge og EU påvirke konkurranseforholdene for matindustrien. For å utjevne denne forskjellen kan partene benytte seg av prisnedskrivning og/eller eksportstøtte.

⁴⁹ Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr. 1 (2005–2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak.*

Prisnedskrivning til industrielt bearbejdede jordbruksråvarer skal bidra til at norsk matindustri skal kunne produsere og levere industrielt bearbejdede jordbruksprodukter til det norske markedet basert på bruk av norske jordbruksråvarer.

Eksportstøtte skal bidra til at norsk matindustri kan levere industrielt bearbejdede jordbruksprodukter til eksport og spesialmarkeder basert på norske jordbruksråvarer som er bearbejdet i Norge. Tilskuddet skal bidra til å utjevne forskjeller i råvarepris mellom Norge og verdensmarkedet. WTO-taket for utbetaling av eksportstøtte til bearbejdede landbruksvarer har f.o.m. 2000 årlig vært på 36,4 mill. kroner.

Utbetalinger under RÅK-ordningen

Når prisene til produsentene i Norge øker, vokser prispapet mot EU. Eksportstøtte og prisnedskrivning skal kompenseres for dette gapet. Både eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) beregnes ut fra forbruk av bestemte (norske) råvarer som er brukt i ferdigvarer spesifisert i Protokoll 3.

Det ble i 2010 utbetalt 208 mill. kroner gjennom RÅK-ordningen, hvorav 32,3 mill. kroner til eksportstøtte, og 175,6 mill. kroner til prisnedskrivning (jf. tabell 3.1). Utbetalt PNS økte med 0,9 prosent fra 2009 til 2010, som er vesentlig lavere enn økningen året før (79 %). Utbetalt XR økte med 24 prosent i 2010, mot 2 prosent året før. Som følge av økte internasjonale matvarepriser ble prispapet mindre mellom norske og utenlandske produkter i 2010. Dette styrker norsk konkurransekraft, og forklarer den lave økningen i PNS sammenlignet med året før. Kjøtt og melk er de råvarene som får mest prisnedskrivning, og mottok hhv. 26 og 61 prosent av totalt utbetalt PNS i 2010. Kjøtt og melk sto for hhv. 13 og 62 prosent av totalt utbetalt XR i 2010.

Tabell 3.1

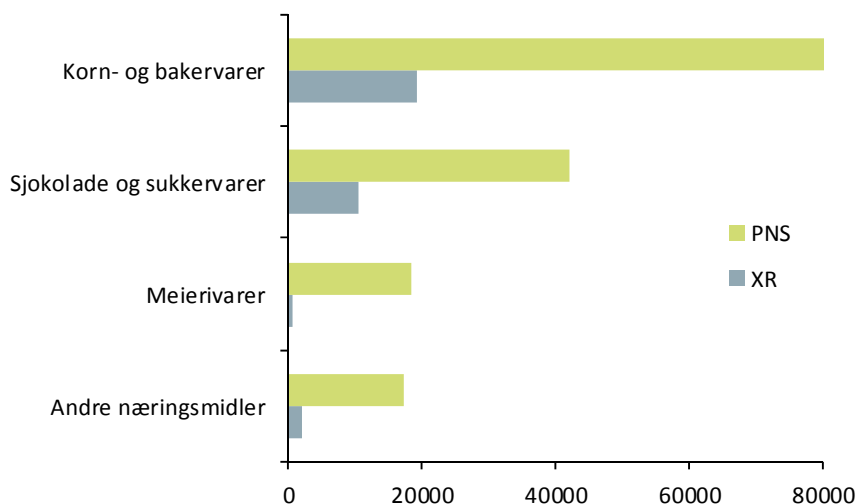
Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) fordelt på råvare, 2009–2010 (i 1 000 kroner)

Råvare	XR		PNS	
	2009	2010	2009	2010
Melk	13 256	20 063	11 3482	107 228
Egg	3 032	3 508	6 922	8 132
Mel og korn	645	908		
Potet	5 376	3 732	16 323	13 416
Kjøtt	3 749	4 083	37 297	46 832
Totalt	26 058	32 294	174 024	175 608

På bransjenivå, er det korn- og bakervarebransjen som mottar mest støtte totalt sett, jf. figur 3.1. Støtten går ikke til å skrive ned råvarekostnaden knyttet til matmel i bakervarene, men til andre råvarekomponenter i ferdigvaren, som for eksempel meierivarer og egg. PNS-betalingene til sjokoladevarebransjen gikk betydelig opp i 2010 som følge av at det ble innført tilskudd til sjokolademasse over 2 kg.

Figur 3.1

Utbetalt eksportstøtte (XR) og prisnedskrivning (PNS) per bransje i 2010 (i 1 000 kr)

3.3.4 Betydningen av importvernet

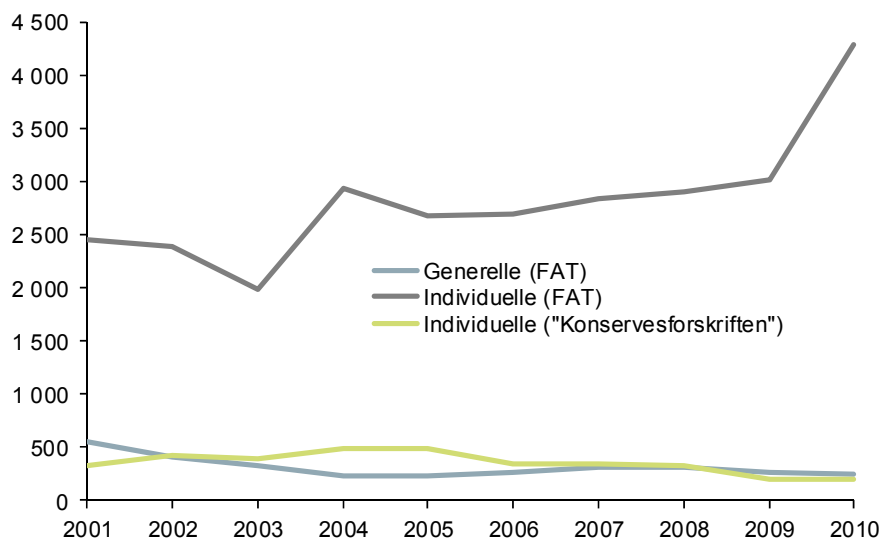
I normale år varierer importen med pris og tilgang på varer innenlands. Variasjoner i import kommer normalt som følge av økt eller redusert produksjonsnivå innenlands, mens varige endringer kan komme som følge av endrede preferanser, befolkningsøkning eller svekket konkurransekraft for norskproduserte varer.

Et økende antall individuelle tollnedsettelse

De siste ti årene har antall søknader om individuelle tollnedsettelse økt betydelig jf. figur 3.2, og SLF har også innvilget et økende antall individuelle tollnedsettelse. Fra 2001 til 2010 økte antall innvilgede søknader med 75 prosent, og siste året økte antall innvilgede søknader med 42 prosent. En stor del av søknadene gjelder utradisjonelle importvarer som ofte ikke blir behandlet spesifikt i den norske tolltariffen, for eksempel eksotiske varer.

Figur 3.2

Utvikling i generelle og individuelle tollnedsettelse, 2001–2010¹⁾

1) Individuelle tollnedsettelse både under FAT og Konservesforskriften måles i antall søknader mottatt av SLF. Dette kan avvike noe fra faktisk import.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Redusert importvern for meierivare⁵⁰

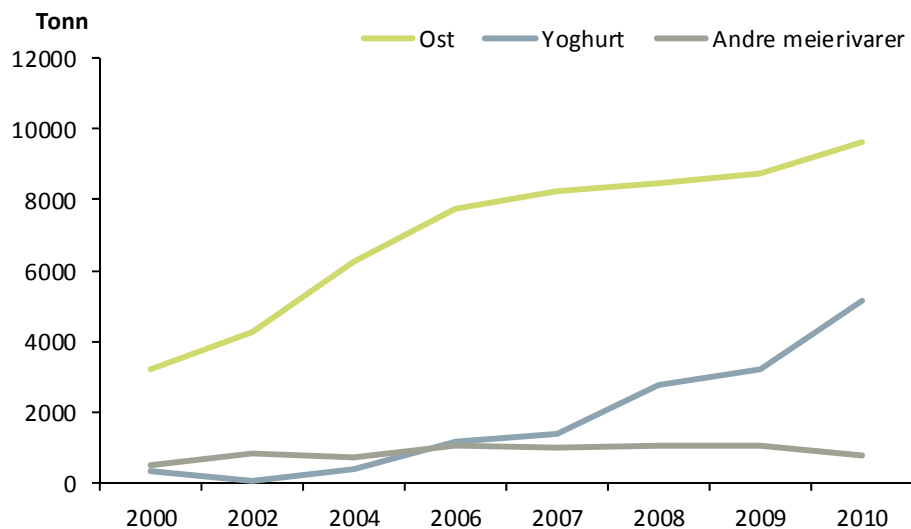
Produksjon av meierivare har tradisjonelt vært sterk beskyttet gjennom de ulike ordningene i tollvernet. Produksjonen er imidlertid ikke høy nok til å dekke forbruket av meieriprodukter innenlands og importen har tredoblet seg de ti siste årene.⁵¹ Det er spesielt stor etterspørsel på ost og smakssatte søte og syrnede produkter i det norske markedet, og importen av disse varene står for det meste av økningen, jf. figur 3.3.

⁵⁰ SLF (2011). Import. Datafil mottatt av SLF 15.06.11.

⁵¹ Meieriprodukter refererer her til alle varer i Tolltariffens kapittel 4.

Figur 3.3

Import av meieriprodukter (utvikling i tonn), 2000–2010

Det er likevel slik at importandelen av totalt innenlands osteforbruk kun har økt fra 5,9 til 11,2 prosent fra 2000 til 2010.⁵² For ost importeres det både under de fastsatte kvotene med EU, til ordinær toll og gjennom ordningen med utenlands bearbeiding. I 2000 sto importert ost til ordinær toll for 21 prosent av den totale importert, mot 38 prosent i 2010.

Fullt utnyttede kjøttkvoter

Norge har toll på de viktigste kjøttvarene, der tollsatsen varierer med dyreslag, stykningsdel og opprinnelsesland.⁵³

Kvotene på storfekjøtt har de siste årene vært fullt eller nesten fullt utnyttet. Spesielt har kvoten for Botswana/Namibia og Swaziland vært populær de to siste årene. I 2010 ble kvoten fordelt etter «førstemann-til mølla»-prinsippet, og hele kvoten ble innførtollet 1. januar 2010. Det medførte en stor økning i forhold til normal import i januar.⁵⁴ I 2011 etablerte derimot leverandørene i eksportlandene avtaler med enkeltimportører for å fordele salget utover året.

Det har ellers vært et stabilt marked for storfekjøtt de senere årene, men SLF hadde to administrative tollnedsettelse i 2010; Den første var på biffer og fileter i løpet av sommeren, den andre var på ribbe rundt juletid som følge av pris-kampanjer og derav høy etterspørsel. På tross av tollnedsettelsen på ribbe i 2010 er det generelt lite import av svinekjøtt i Norge, da det stort sett har vært full dekning gjennom egen produksjon.

⁵² Importandelen av totalt innenlands forbruk for hvitost har økt fra 4 til 13 prosent fra 2000 til 2010.

⁵³ Varer under tolltariffens kapittel 02.01 og 02.02.

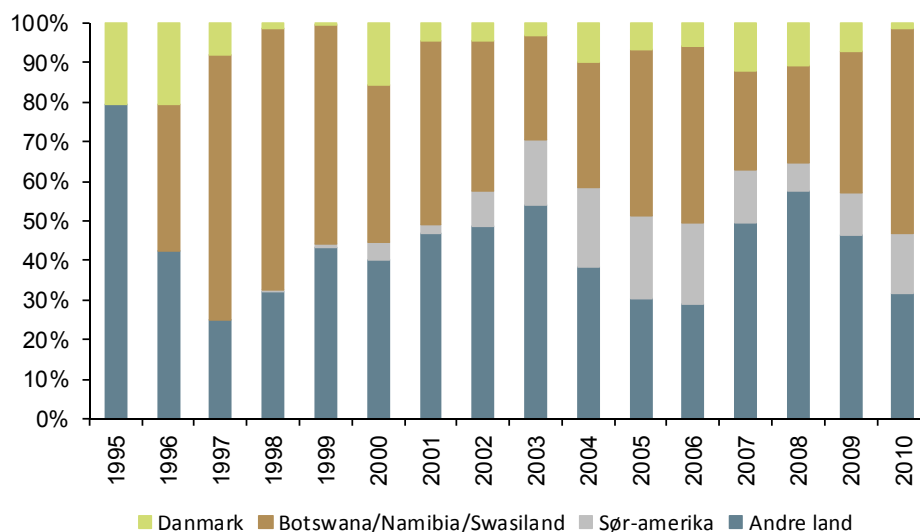
⁵⁴ Nortura (2010) *Markedsordningen for storfekjøtt. Grunnlagsdokument for prisperioden 1.juli – 31.desember 2010.*

Import av storfekjøtt varierer fra år til år og selv om det totalt sett har vært en importøkning de siste ti årene, er importen nå nesten tilbake på 2005-nivå. I perioden 2006–2008 var det derimot en importøkning på 125 prosent (til ca. 11 000 tonn eller 11,6 prosent av totalt salg i Norge).⁵⁵

Importandelen fra ulike land har endret seg de siste ti årene, jf. figur 3.4. Både de afrikanske landene (Botswana, Namibia og Swaziland) og land fra Sør-Amerika (Brasil, Uruguay og Argentina) har de to siste årene tatt en økende andel av importen. Importandelen fra Danmark har gått ned fra 20 prosent i 1995 til ca. 1 prosent i 2010.

Figur 3.4

Importandel av storfe m/opprinnelsesland, 1995–2010

Mer import av frukt og bær både innenfor og utenfor sesong

Norsk frukt og bær er typiske sesongvarer, noe det også blir tatt hensyn til i toll-tariffen; under norsk sesong settes toll opp for å beskytte innenlands produksjon, mens toll settes ned eller settes lik null utenfor perioden. Enkelte produkter er mer utsatt for konkurranse enn andre, som for eksempel epler og jordbær, og her har man fått ett endret handelsmønster de ti siste årene (se figur 3.5 og figur 3.6).

Fra 2001 til 2010 har importen av epler innenfor sesongen økt med 58 prosent. Det ser også ut til at importen utenfor og innenfor sesong nærmer seg hverandre, noe som kan indikere at norske epler møter stadig sterkere konkurranse, også innenfor sesong.

⁵⁵ Beregnet av NILF, basert på statistikk fra SSB og Budsjettneemda for jordbruket.

Figur 3.5

Import av epler i og utenfor sesong, 2001–2010 (i tonn)

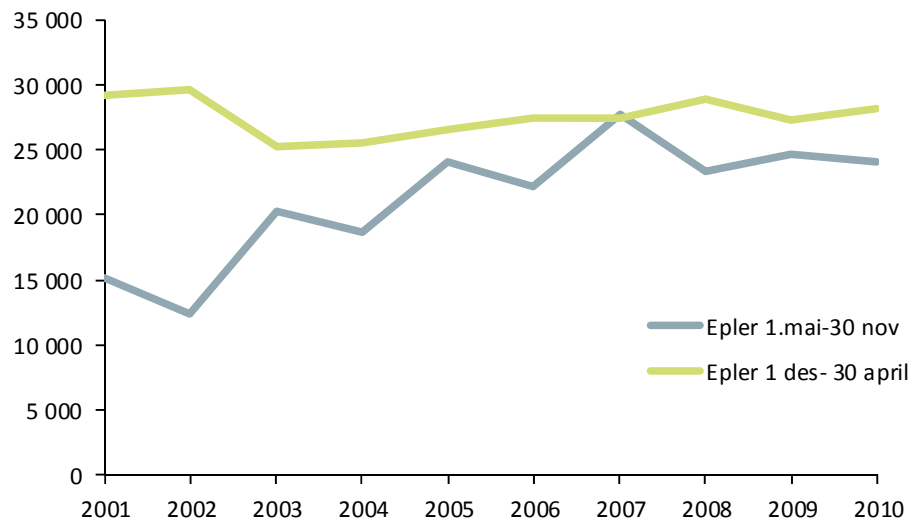

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Når det gjelder jordbær er importen (og forbruket) økende utenfor norsk sesong (9. juni til 9. september). Fra 2001 til 2010 har importen utenfor sesong økt med 243 prosent, mens importen innenfor sesongen har holdt seg relativt stabil. Totalt ble det importert ca. 5 400 tonn jordbær i 2010, hvorav 80 prosent ble importert utenfor sesong.

Figur 3.6

Import av jordbær i og utenfor sesong, 2001–2010 (i tonn)

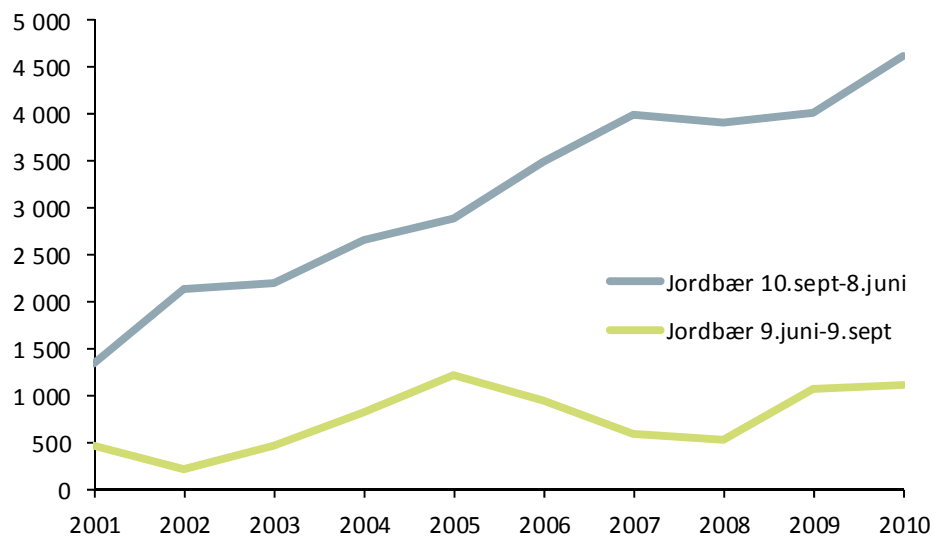

FOTO: © TINE.MEDIEBANK

3.4 Avgifter og gebyrer⁵⁶

Avgifter er hovedsakelig begrunnet med å skaffe staten inntekter til omfordeling og for å finansiere offentlig aktiviteter og overføringer, men er også et virkemiddel for å prise indirekte virkninger av forbruk og produksjon som aktørene ikke tar hensyn til.

Generelle avgifter, som merverdiavgiften, gjelder tilnærmet alle varer og tjenester, og er som oftest fiskalt begrunnet.

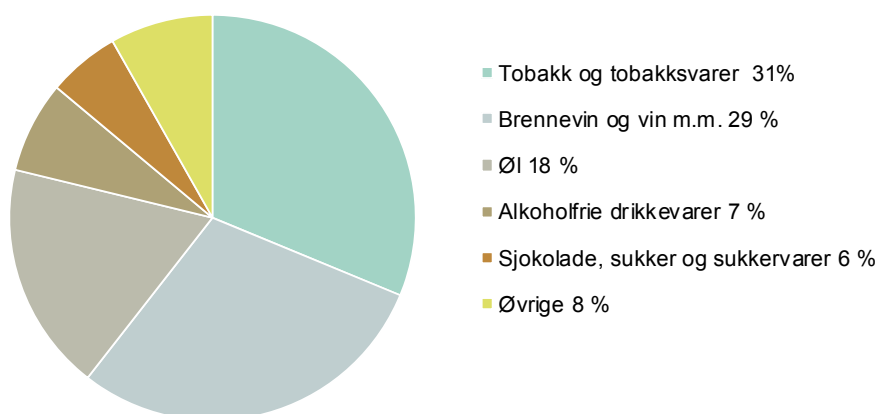
Særagifter betales ved innførsel, produksjon eller innenlandsk omsetning av nærmere angitte varer og enkelte tjenester. Særagiftenes mål er å bidra til å skaffe staten inntekter samt redusere forbruket av helse- og miljøskadelige produkter.

Gebyrer er generelt en betaling for en spesi-
fikk tjeneste som utføres, som for eksempel tilsyn og kontroll utført av Mattilsynet.

Hvert år betaler matindustrien betydelige beløp i avgifter. I 2010 utgjorde innkrevede avgifter totalt 23,8 mrd. kroner, der særagiftene utgjorde 23,1 mrd. kroner eller 97 prosent av totalt innkrevd beløp. I tillegg kommer matproduksjonsavgift og forskningsavgift. De ulike bransjene belastes i ulik grad av avgiftene, jf. figur 3.7.

Figur 3.7

Fordeling av avgifter på mat- og drikkevarer i 2010

⁵⁶ Hvis ikke annet er nevnt bygger dette avsnittet på kildene: Toll- og avgiftsdirektoratet (2011). *Særagifter*. Datafil mottatt av June Halvorsen, 14.01.11, Mattilsynet (2011). *Matproduksjonsavgift og kjøttkontrollgebyr*. Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 11.02.11 og SLF (2011). *Fondet for Forskningsavgift på landbruksvarer*. Regnskap 2010. Budsjett 2011. Datafil mottatt av Synnøve Kjos Frank, 02.03.11.

I tillegg til produktavgiftene, som til sammen utgjør 92 prosent av avgiftsbelastningen, kommer forskningsavgift, matproduksjonsavgift, grunnavgift på engangsemballasje og miljøavgift på emballasje, som til sammen utgjorde 8 prosent av avgiftene i 2010.

Fra 2004 til 2010 har totalt innkrevd avgift økt med 25 prosent, mens totalt avgiftsbeløp gikk ned med 0,4 prosent siste året. Tabell 3.2 viser utviklingen i innkrevd beløp for mat- og drikkevarer, fordelt på ulike avgiftskategorier.⁵⁷

Tabell 3.2

Oversikt over avgifter for mat- og drikkevarer, 2004–2010 (i mill. kroner)

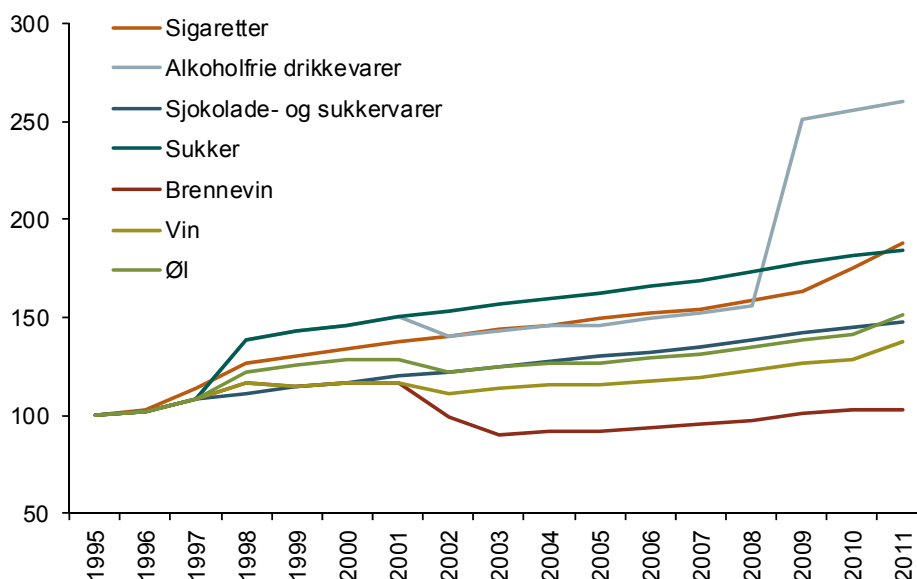
	2004	2006	2008	2009	2010
Produktavgifter totalt	17 950,5	18 632,5	20 449,3	22 014	21 854
– Tobakk og tobakksvarer	6 798,9	6 642,6	7 298,7	7 807	7 436,1
– Sukker	208,0	192,6	193,6	196,9	196,4
– Sjokolade og sukkervarer	967,3	1 044,2	1 089,6	1 127,5	1 165,4
– Alkoholfrie drikkevarer	962,0	1 014,8	1 068,5	1 642	1 735,8
– Øl	3 758,8	3 965,9	4 312,2	4390	4 347,2
– Brennevin, vin m.m.	5 255,5	5 772,4	6 486,7	6 852	6 973,2
Miljøavgift totalt	177,2	481,3	495,9	463	453,3
– Kartong/pappemb.	17,6	240,7	211,0	198	158,0
– Plastemballasje	57,4	89,5	91,0	67,0	71,8
– Metallemballasje	63,0	106,8	141,0	147,0	162,6
– Glassemballasje	39,2	44,3	52,9	51,0	60,9
Grunnavgift, engangsemballasje	461,8	593,0	729,8	769,0	807,5
Forskningsavgift	74,7	93,0	115,5	122,7	128,4
Matproduksjonsavgift	422,6	425,7	539,5	520,0	561,0
SUM AVGIFTER	19 086,8	20 225,4	22 330,0	23 889,0	23 804,1

Innkrevd avgiftsbeløp varierer betydelig mellom de ulike avgiftskategoriene, men de fleste har hatt tilnærmet lik utvikling i avgiftssatsene de siste årene, se figur 3.8.

⁵⁷ Innkrevd avgift er et produkt av omsatt mengde og avgiftssatser. Variasjonene i avgiftsbeløpene gjennom tidsserien kan skyldes endringer i omsetningen av de ulike produktene, endringer i avgiftssatsene samt at nye produkter er inkludert i avgiftsordningene.

Figur 3.8

Utviklingen i avgiftssatser for utvalgte produkter, 1995–2011 (indeks 1995=100)

De siste årene har alle produktgruppene hatt en relativt lik årlig økning i avgiftssatsene. Påfallende er oppsvingen av avgiften på alkoholfrie drikkevarer for 2009. Det skyldes at avgiften ble satt opp til nivået for lettøl og dermed økte med 61 prosent. Vedlegg 6 gir en oversikt over utvikling i avgiftssatsene t.o.m. 2011.

3.4.1 Kort om ulike særavgifter

Tobakksavgiften er inndelt i seks forskjellige varegrupper: sigarer, sigaretter, røyketobakk, skråtobakk, snus, samt sigarettpapir/sigaretthylser. Totalt innkrevd tobakksavgift var på 7,4 mrd. kroner i 2010, en nedgang på ca. 5 prosent fra året før.

Avgiftssatsene har økt hvert år fra 1995 til 2011. Fra 2010 til 2011 økte avgiftene for skråtobakk og snus med 12,2 prosent, mens avgiften for de resterende varegruppene innen tobakk økte med om lag 7 prosent, og det var sigarer, sigaretter og røyketobakk som økte mest.

Avgift på alkoholholdige drikkevarer

Alkoholavgiften er en volumavgift med progressive satser etter alkoholinnhold.

Innkrevd avgift registreres på to poster: «vin og brennevin» og «øl». Samlet avgiftsbeløp på brennevin og vin har økt hvert år siden 2000 og utgjorde 7 mrd. kroner i 2010, en økning på 1,8 prosent fra 2009. For øl utgjorde avgiften i 2010 om lag 4,35 mrd. kroner, en nedgang på 1 prosent fra året før. Innkrevd ølavgift har økt med 16 prosent fra 2004 til 2010.

Avgiftssatsene på alkoholholdige drikkevarer økte med om lag 7 prosent det siste året, med unntak av avgiftssatsen for alkohol over 22 prosent alkoholinnhold per liter som ble holdt uendret fra 2010 til 2011.

Avgift på alkoholfrie drikkevarer

Innkrevd avgift på alkoholfrie drikkevarer var i 2010 på 1,74 mrd. kroner, en økning på 5,7 prosent fra 2009. Avgiftssatsen på alkoholfrie drikkevarer har økt med én til tre prosent hvert år fra 2002 til 2011, utenom i 2009 da avgiftssatsen ble satt opp til nivået for lettøl (0,7–2,7 % VOL), noe som førte til at avgiften økte med 61,3 prosent. Bakgrunnen for denne økning var av helsepolitiske hensyn, og ønsket om å redusere forbruket av sukkerholdige drikkevarer for å dempe overforbruket av sukker.

Avgift på sjokolade og sukkervarer

Varene som omfattes av denne avgiften er fortrinnsvis godteripregede varer delvis avgrenset etter tolltariffen og omfatter også varer som ikke er tilsatt sukker eller søtningmiddel. Innkrevd sjokolade- og sukkervareavgift utgjorde 1,16 mrd. kroner i 2010, en økning på 3,4 prosent fra 2009. Avgiftssatsen for sjokolade- og sukkervareavgiften har årlig steget med 2–3 prosent siden 2000 og frem til i dag.

Avgift på sukker

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukkervarer til forbruker, men den gjelder også for institusjonshusholdninger, bevertningsvirksomheter etc. Sukker som nyttes til ervervsmessig fremstilling av varer, er fritatt for avgift. Sukkeravgiften er en vektavgift som gjelder sukker, sirup og sukkeroppløsninger. Innkrevd sukkeravgift utgjorde 196,4 mill. kroner i 2010, en nedgang på 0,2 prosent fra året før. Avgiftssatsen har de siste ti årene økt med ca. 2–3 prosent årlig, og utgjør 6,94 kr/kg i 2011.

Avgifter på drikkevareemballasje

Dagens avgiftssystem for drikkevareemballasje består av en miljøavgift og en grunnavgift.

Miljøavgiften består av en emballasjeavgift på kartong/papp, plast, metall og glass. Totalt innbetalt miljøavgift på emballasje var i 2010 på 453,3 mill. kroner, ned 2,1 prosent fra året før. Innkrevd avgift for kartong/pappemballasje gikk ned med 20,2 prosent i forhold til 2009, men utgjorde allikevel 34,9 prosent av den totale innkrevde miljøavgiften på emballasje. Innkrevd miljøavgift på glass- og plastemballasje hadde en økning på henholdsvis 19,5 prosent og 7,1 prosent fra 2009 til 2010. Innkrevd miljøavgift på metallemballasje økte med 10,6 prosent fra 2009 til 2010. Avgiftssatsen for miljøavgift på drikkevareemballasje avhenger av returandel og om emballasjen er av glass, metall, plast eller papp/papir. Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif, tidligere Statens forurensningstilsyn) fastsetter og endrer returandelen for ett år av gangen (se vedlegg 6).

Grunnavgiften ilegges engangsemballasje, dvs. drikkevareemballasje som ikke kan brukes om igjen i sin opprinnelige form og er dermed uavhengig av returandel. En del produkter som melk og melkeprodukter, varer i pulverform, kakao, korn- og soyabaserte melkeerstatningsprodukter og morsmelkerstatning er fritatt fra

avgiften.⁵⁸ Avgiften utgjør 1,04 kr per engangsemballasje i 2011, en økning på 2 prosent fra 2010.

3.4.2 Andre avgifter og gebyrer

Matproduksjonsavgift

Matproduksjonsavgiften ble innført i forbindelse med etableringen av Mattilsynet i 2004, og erstattet da den tidligere næringsmiddelavgiften. Hensikten med matproduksjonsavgiften var å finansiere Mattilsynets kostnader ved tilsyn, kontroll og andre særskilte ytelser.⁵⁹ I Jordbruksoppgjøret 2011 ble det imidlertid vedtatt å avvikle matproduksjonsavgiften f.o.m. 1.1.2012. Avviklingen vil bidra til å lette avgiftsbelastningen for både den landbruksbaserte matindustrien og for primærprodusentene.

I 2010 ble det innkrevd 561 mill. kroner i matproduksjonsavgift, en økning på 7,9 prosent fra året før.⁶⁰ Norskproduserte kjøttvarer og importerte næringsmidler står for hhv. 43,7 prosent og 39,5 prosent av innkrevd beløp. Avgiftssatsene for matproduksjonsavgiften er uendret fra 2009 til 2011.

Forskningsavgift⁶¹

Forskningsavgiften har til formål å sikre økonomisk grunnlag for forskning knyttet til hele matvarekjeden fra primærleddet til industri- og forbrukerleddet. Forskningsavgiften er en verdiavgift som kreves inn på alle norskproduserte landbruksprodukter og de fleste importerte råvarer og ferdigvarer av mat og fôr.

Innkrevd forskningsavgift har vært forholdsvis stabil i perioden 1995 til 2000, men økte kraftig (64 %) i 2002, som følge av at avgiften ble utvidet til å omfatte et økt antall landbruksprodukter. I 2010 utgjorde forskningsavgiften 128,4 mill. kroner, en økning på 5 prosent fra året før. Avgiftssatsene ble holdt uendret fra 2010 til 2011, med unntak av satsen for korn som har gått ned med 1,35 prosent og satsene for ku- og geitemelk som har økt med 3,25 prosent (fra 0,0154 til 0,0159 kroner per liter).

⁵⁸ Grunnavgiften har vært foreslått avviklet, også av Særavgiftsutvalget, for bl.a. å redusere grensehandelen og fordi den ikke lenger regnes som en miljøbegrunnet avgift.

⁵⁹ Avgiften omfatter norskproduserte råvarer som nyttes til næringsmidler samt ferdigvarer, halvfabrikata og råvare som importeres for menneskelig konsum. Tollmyndighetene er ansvarlige for innkreving av matproduksjonsavgiften for importerte næringsmidler. Enkelte tollfrie varer omfattes ikke av avgiftsordningen. Avgiften er en verdiavgift på ulike næringsmidler og skal betales for alle næringsmidler unntatt vann. Kilde: Fiskeridepartementet, Helsedepartementet og Landbruksdepartementet (2005). FOR-2004-01-28-221: *Forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen*.

⁶⁰ Innkrevd årlig beløp har variert noe på grunn av etterslep i innkrevingsordningen.

⁶¹ SLF (2011). *Fondet for forskningsavgift. Regnskap 2010*. E-post mottatt fra Synnøve Kjos Frank, 02.03.11.

Kjøttkontrollgebyr⁶²

Kjøttkontrollgebyret skal finansiere tilsyn og kjøttkontroll etter matloven. Gebyrpliktig kjøttkontroll omfatter en rekke ulike veterinærundersøkelser og kontroller av slaktet. Alle slakterier plikter å betale et gebyr for dekning av utgifter ved kjøttkontroll til Mattilsynet.⁶³ Gjennomsnittlig øvre grense for gebyret er satt til 1 kr/kg per slakt per år. Innkrevd kjøttkontrollgebyr har variert de siste årene, og utgjorde 77,2 mill. kroner i 2010, en nedgang på 1,6 prosent fra 2009.

Arbeidsgiveravgift⁶⁴

Alle arbeidsgivere skal betale arbeidsgiveravgift av lønn og annen godtgjørelse for arbeid og oppdrag som ikke er utført av selvstendig næringsdrivende. Avgiften betales til Folketrygden og er en verdiavgift beregnet av bruttolønn. Norge er delt inn i fem geografiske soner der det er gitt prosentvise satser for hver enkelt sone.

Differensiert arbeidsgiveravgift har vært et sentralt distriktspolitisk virkemiddel, og arbeidsgiveravgiften har fungert som et av de viktigste og mest effektive i forhold til å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret i distrikts-Norge. Landbruk og fiskeri samt matindustri basert på råvarer fra disse næringene som bedrives i avgifts-sone Ia og IVa har lavere avgiftssats enn andre næringer. Satsene er holdt uendret siden 2007.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁶² Mattilsynet (2011). *Kjøttkontrollgebyr*. E-post mottatt fra Eirin Osnes Breivik. 11.02.11.

⁶³ For sesongslakterier og mobile slakterier gjelder spesielle regler for gebyrfastsettelse.

⁶⁴ Finansdepartementet (2010). Stortingsprop.nr.1 LS (2010–2011).

3.5 Tilskuddsordninger

Tilskuddsordninger er et sentralt virkemiddel i norsk landbrukspolitikk for å sikre fortsatt jordbruksproduksjon, variert kulturlandskap og levende bygder, og de fleste tilskuddsordningene er derfor lagt på primærleddet. Enkelte tilskuddsordninger berører imidlertid matindustrien mer direkte, som frakt- og transporttilskuddene og SkatteFUNN.

3.5.1 Direkte tilskudd; Frakt- og transportstøtte

Fraktilskudd

Hensikten med fraktilskuddene er at de skal virke utjevnende på priser til forbruker og produsent. Tilskuddet har dermed indirekte virkning på prisene til matindustrien. Formålet søkes i dag nådd gjennom følgende ordninger:

- Fraktilskudd på kjøtt
- Fraktilskudd på egg
- Fraktilskudd på korn og kraftfôr.

Tabell 3.3 gir en oversikt over utbetalt fraktilskudd for de ulike varegruppene fra 2007 til 2010, samt budsjettert fraktilskudd for 2011.⁶⁵ I 2010 ble det utbetalt til sammen 220,3 mill. kroner i fraktilskudd, en økning på 2,75 prosent fra 2009. For 2011 er det budsjettert med 315,5 mill. kroner i fraktilskudd, en økning på 28 prosent sammenlignet med budsjett for 2010. Økningen skyldes bl.a. endringer i fraktilskuddsordningen for kjøtt.

Fraktilskuddsordningen for kjøtt ble endret med virkning fra og med 1. januar 2011. Hovedformålet med innfraktordningen er å virke utjevnende på pris til produsent, knyttet til transporten av husdyr fra produsent til slakteri. Dette gir en mer målrettet ordning, der midler gis til de lange innfraktene. Det er kun transporten til nærmeste aktuelle slakteri regnet fra produsent som skal være tilskuddsberettiget. Den nye ordningen innebærer også at «nullsonen» rundt slakterianleggene som ikke gir grunnlag for tilskudd, utvides fra 10 til 50 km. Anlegg med mindre slaktevolum enn 1 500 tonn per år defineres som små slakterier og behandles særskilt i innfraktordningen. Bevilgningen til ordningen økte med 60 mill. kroner ved omleggingen.⁶⁶

Formålet med *fraktilskuddsordningen for egg* er å medvirke til å utjevne fraktkostnader ved innfrakt av egg fra produsent til godkjente eggpakkeri, samt å bidra til å effektivisere innfrakten og stimulere til omsetning via godkjente eggpakkerier. I 2008 ble det foreslått en endring av kravene for å kunne opptre som godkjent eggpakkeri. Tilskuddssatsene for innfrakt av egg for 2010 ble redusert fra 24 øre per kg i snitt for de syv sonene, til 17 øre per kg i snitt.

⁶⁵ SLF (2011). *Fraktilskudd egg, korn og kraftfôr*. Mottatt e-post fra Øyvind Breen, 24.01.11, SLF (2011). *Utbetalt fraktilskudd kjøtt (2008–2010)*. Mottatt e-post fra Signe-Marie Olsen, 14.04.11 og Landbruks- og matdepartementet (2010). *St.prp. nr. 1. Jordbruksættale 2010–2011*.

⁶⁶ Landbruks- og matdepartementet (2010). *Prop. 133S. (2009–2010). Jordbruksoppjøret 2010 - endringer i Statsbudsjettet for 2010 m.m.*

Tabell 3.3

Utbetalt frakttilskudd 2007–2010 og budsjettert frakttilskudd 2011 (i 1000 kroner)

	2007	2008	2009	2010	2011
Egg	7 223	6 500	9 738	7 888	9 200
Korn	75 938	83 480	83 051	77 173	98 800
Kraftfôr	55 707	56 450	64 912	65 924	76 000
Kjøtt	53 170	55 751	56 748	69 360	131 500

Frakttilskuddsordningen for korn har til hensikt å utjevne regionale råvareprisforskjeller ved å gi støtte til transport av korn fra overskudds- til underskuddsområder. Fra 2010 til 2011 var tilskuddssatsene for transport av korn uendret. Formålet med tilskudd til frakt av kraftfôr (stedsfrakttilskudd) er å utjevne fraktkostnader ved omsetning av kraftfôr til husdyrproduksjon. Bevilgningen til tilskudd til frakt av kraftfôr fikk i Jordbruksforhandlingene i 2010 en økning på 8 mill. kroner, og i Jordbruksforhandlingene i 2011 ble partene enige om en økning i bevilgningen til stedfrakttilskudd for kraftfôr med 5 mill. kroner. Det ble også vedtatt å nedsette en partsammensatt arbeidsgruppe med mandat å gå gjennom frakttilskuddsordningene for korn og kraftfôr.⁶⁷

Transporttilskudd/fraktutjevning innen meierisektoren administreres under prisutjevningsordningen for melk og er en intern utjevningsordning for meierisektoren hvor det ikke er involvert offentlig støtte. Tilskuddene består av et innfrakttilskudd og distribusjonstilskudd for flytende melkeprodukter til dagligvaremarkedet. Begge ordningene ble omfattende revidert med virkning fra 1. februar 2008. Innfraktsatsene ble endret og baseres nå på et redusert antall mottaksmeierier. Tilskuddssatsene for distribusjon til Nord-Norge og for distribusjon av skolemelk forble uendret i forhold til i 2008 på hhv. 0,13 kr/l og 0,17 kr/l. Tilskudd til Q-meieriene for distribusjon av flytende melkeprodukter fra meieranlegg som tilhører konsernet ble opprettholdt med 0,60 kr/l oppad begrenset til 80 mill. liter som tidligere.⁶⁸

*Transportstøtte*⁶⁹

Den regionale transportstøttens siktemål er å redusere de konkurransemessige ulemper som følger av lange transportavstander, vanskelige transportforhold og spredt bosetting i enkelte distrikter. Ordningen tar sikte på å kompensere for en del av de merkostnader til transport som påføres bedrifter som ligger perifert i forhold til mer sentrale områder i Norge. I 2010 ble det utbetalt ca. 26,0 mill. kroner i regional transportstøtte.

⁶⁷ Landbruks- og matdepartementet (2011). *Prop. 126 S. (2010-2011). Jordbruksoppgjøret 2011 – endringer i statsbudsjett for 2011 m.m.* Foreløpig utgave.

⁶⁸ SLF (2008). *Forskrift om endring av forskrift av 29. juni 2007 nr.904 om satser i prisutjevningsordningen for melk og satser for produksjonsfløte og tilvirkningsverdi på smør.*

⁶⁹ Kommunal- og regionaldepartementet (2007). *Nasjonale retningslinjer for regional transportstøtte.* URL: <http://www.regjeringen.no/Upload/KRD/Vedlegg/REGA/regional-transportstotte220207.pdf>, 28.03.10 og Kommunal- og regionaldepartementet (2011). *Transportstøtte.* Mottatt e-post fra Ingrid Wik, 16.05.11.

3.5.2 Generelle tilskudd; SkatteFUNN

Fra og med inntektsåret 2002 ble det innført en fradragsordning, SkatteFUNN,⁷⁰ i skatt og trygdeavgift for virksomheter som selv gjennomfører eller kjøper forsknings- og utviklingsprosjekter med det formål å fremskaffe ny kunnskap, informasjon eller erfaringer som er nyttige for virksomheten. Ved godkjent prosjekt har små og mellomstore bedrifter (SMB) og store bedrifter krav på henholdsvis 20 og 18 prosent fradrag i skatt for kostnader knyttet til FoU-aktiviteter i prosjektet etter visse

Fra 2002 til 2010 har SkatteFUNN mottatt godt over 26 000 søknader, hvorav 19 300 har fått godkjenning. I 2010 hadde SkatteFUNN totalt 3 579 aktive prosjekter, mens det ble godkjent 1 597 nye prosjekter, av totalt 2 057 søknader dette året. Samlet kostnadsbudsjett for nye prosjekter i SkatteFUNN var i 2010 på til sammen 4,3 mrd. kroner, mens budsjettet skattefradrag var på nær 740 mill. kroner dette året. I 2010 utgjorde støtten ved SkatteFUNN 1,3 mrd. kroner. Det er en liten nedgang fra året før, men fortsatt en av de viktigste kildene til offentlig FoU-støtte i næringslivet.

kriterier. Maksimalt skattefradrag er begrenset til 2,2 mill. kroner. SkatteFUNN er hjemlet i skatteloven og administreres av Norges forskningsråd i samarbeid med Innovasjon Norge og Skatteetaten. Svært mange bedrifter over hele landet har økt sin FoU-innsats gjennom SkatteFUNN-prosjekter de senere årene.

Fra 2009 økte Regjeringen beløpsgrensene for fradragsgrunnlaget for egengjennomført FoU fra 4,0 til 5,5 mill. kroner og for innkjøpt FoU fra 8,0 til 11,0 mill. kroner for prosjekter godkjent av

Norges forskningsråd. Dette fradragsgrunnlaget gjelder også for 2011.⁷¹ Formålet med endringen er å stimulere til at flere prosjekter blir gjennomført og at enkelte prosjekter kan gjennomføres raskere enn tidligere.⁷²

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁷⁰ Norges Forskningsråd (2011). *Årsrapport 2009 for SkatteFUNN* og Norges Forskningsråd (2011). *Årsrapport 2010 for SkatteFUNN*.

⁷¹ Finansdepartementet (2010). *Stortingsprop.nr.1 LS (2010-2011)*.

⁷² Kunnskapsdepartementet (2011). *NOU 2011:6. Et åpnere forskningssystem*.

4 Konkurransesevne

Verdensøkonomien er inne i en usikker tid som gir svekket tiltro til markedene for matvarer. Norges handelspartnere har noen utfordrende år framfor seg, med høy statsgjeld, lav vekst og høy arbeidsledighet. Selv om det fortsatt er positive utsikter for norsk økonomi, er utviklingen hos våre handelspartnere av stor betydning for norsk matindustriens konkurranseevne. Norges konkurranseevne i forhold til våre handelspartnere målt i relative timelønnskostnader i industrien, har de siste ti årene blitt svekket som følge av bl.a. sterk lønnsvekst i industrien og en styrket norsk krone. Samtidig er økende prisforskjeller på råvarer i Norge og EU, og sterkere prisvolatilitet utenfor Norge, har stor betydning for matindustriens konkurranseevne. For norsk landbruk og landbruksbasert industri vil det bli økende konkurranse gjennom internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet. Samtidig fortsetter globaliseringen av matvarehandelen. Forskning vil være avgjørende for å møte utfordringene og er viktig for å sikre fremtidig konkurranseevne for matindustrien.

4.1 Innledning

Norsk matindustriens konkurranseevne er påvirket av mange faktorer. Som andre sektorer, har utviklingen i norsk og internasjonal økonomi betydning for utviklingen i matindustrien, der spesielt endringer i valutakurser påvirker konkurranseevnen i betydelig grad. Lønnskostnadene er en av de enkeltfaktorene som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil kostnadskomponenter knyttet til kapital, energi og annen vareinnsats også ha betydning for mulighetene til å kunne hevde seg internasjonalt. For matindustrien spesielt vil råvarekostnader knyttet til norskproduserte innsatsvarer normalt ha stor betydning for kostnadsbildet. På samme måte vil strukturforhold og stordriftsfordeler med for eksempel spesialiserte produksjonslinjer spille inn. Utviklingen i produktivitet kan motvirke en bestemt utvikling i timelønnskostnadene. Kapitalkostnader er som nevnt også en faktor som har betydning for konkurranseevnen. I lys av tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og fordi regulering av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er borte, skulle det i utgangspunktet være mindre grunn til å vente store forskjeller mellom land. I praksis viser det seg imidlertid at mange bedrifter, spesielt små og mellomstore, fortsatt låner mest i nasjonal valuta. En annen faktor er produktprisene, som påvirker inntjeningen direkte. Høye produktpriser kan kompensere for høyere kostnader i produksjonen, eller gjøre den totale inntjeningen høyere. I motsatt fall vil lavere produktpriser kunne bli satt hvis kostnadene er stabile og/eller går ned, eller hvis bedriftene blir presset i konkurranse med andre.

Konkurranseevne kan forklares som evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.

4.2 Økonomisk utvikling 2010/11⁷³

Matindustrien anses som en sektor som blir mindre påvirket av konjunktorendringer i økonomien sammenlignet med andre industrier. Erfaringene de siste årene viser likevel at konkurranseevnen til norsk matindustri påvirkes av utviklingen i norsk og internasjonal økonomi. Det har også blitt mer tydelig at renter og valutakurs er viktige faktorer for sektoren.

4.2.1 Forventet vekst i norsk økonomi

Norge er en liten, åpen økonomi som er svært avhengig av samhandel med utlandet. Derfor vil situasjonen utenlands være en viktig indikator for utviklingen i norsk økonomi fremover. Norge er likevel mye bedre rustet til å takle eventuelle nye utfordringer enn mange andre land. Dette fordi Norge har en solid troverdighet i økonomien på grunn av Statens Pensjonsfond Utland, stor offentlig sektor, og i motsetning til mange andre land ble ikke den ekspansive finanspolitikken i forbindelse med finanskrisen i 2008/09 finansiert av lånte midler.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Etter å ha lagt noen utfordrende år bak seg, vokste brutto nasjonalprodukt (BNP) med totalt 2,1 prosent i 2010, etter en nedgang på 1,8 prosent i 2009. Veksten ble sterkere gjennom året og norsk økonomi gikk inn i en moderat konjunkturoppgang fra andre halvdel av 2010. Arbeidsledigheten falt imidlertid mer enn forventet i siste halvdel av 2010. Gjennomsnittlig arbeidsledighet i 2010 var på 3,6 prosent, og sank med 0,4 prosentpoeng første kvartal 2011. Dette bidro positivt til den økonomiske veksten.

På tross av uroligheter internasjonalt er utsiktene for norsk økonomi positive. Viktige indikatorer er blant annet økt antall timeverk i industri og anleggs- og byggenæringen, som er to konjunkturutsatte næringer. De viktigste faktorene for vekst det siste året var likevel økt privat konsum og investeringer. Det antas at norsk økonomi vil vokse gjennom 2011, og nå en høykonjunktur i 2013, som vil forsterkes ytterligere i 2014. Anslagene er derimot ikke helt entydige, da innenlands produksjon ikke øker, og det er usikkert hvordan statsgjeldskrisen hos våre handelspartnere, spesielt i EU, vil utvikle seg fremover.

⁷³ Dette kapitlet bygger på Arbeidsdepartementet (2011). *Om grunnlaget for inntektsoppgjøret 2011*. Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene, SSB (2011). Konjunkturtendensene i Norge. Økonomisk analyse 1/2011 og SSB (2011). Konjunkturtendensene internasjonalt. Økonomisk analyse 1/2011.

Utsikter om økt rente og inflasjon

Konsumprisindeksen (KPI) er et mål på prisstigningen i Norge. Den baserer seg på utvikling i blant annet matvareprisene, elektrisitetsprisene, oljepris, kronekurs og pris på importerte varer. KPI viste en økning på 2,5 prosent i 2010, der veksten i stor grad var drevet av høye elektrisitets- og energipriser. KPI-JAE, som er konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer, brukes ofte som en indikator for den underliggende prisveksten. Inflasjonen brukes igjen som en indikator på utvikling i økonomien. KPI-JAE viste at norsk økonomi hadde en svak underliggende prisvekst på 1,4 prosent i 2010, som er vesentlig lavere enn målet på 2,5 prosent. Det er ventet at med en svak lønnsvekst og innenlands kostnadsvekst, vil KPI-JAE fortsatt være lav fremover. Det er lite sannsynlig at energiprisene vil fortsette å stige like mye som i 2010, slik at det ventes en lavere vekst i KPI gjennom 2011. På lang sikt vil konjunkturoppgang og strammere arbeidsmarked bidra til økte kostnader og høyere konsumprisindeks.

Sammen med kraftige rentenedsettelse fra Norges Bank, bidro ekspansiv finanspolitikk til å stabilisere norsk økonomi etter finanskrisen. Finanspolitikken i 2010 blir beskrevet som moderat ekspansiv. De finanspolitiske virkemidlene er nå trappet ned, fordi det ikke er ønskelig å stimulere i en tid der privat sektor klarer seg selv. Renten er et av de sterkeste virkemidlene Norge har for å regulere økonomien og stabilisere inflasjonen. Fra mai 2010 lå styringsrenten på 2 prosent, men den ble satt opp til 2,25 prosentpoeng i mai 2011. På tross av tidligere indikasjoner om økte renter utover høsten, ble styringsrenten på Norges Banks rentemøte i august holdt uendret inntil videre. Bakgrunnen for at renteøkningene er utsatt er forsterket uro i økonomien til euro-landene og USA gjennom sommeren. SSB har tidligere antatt at styringsrenten vil øke til 6 prosent i

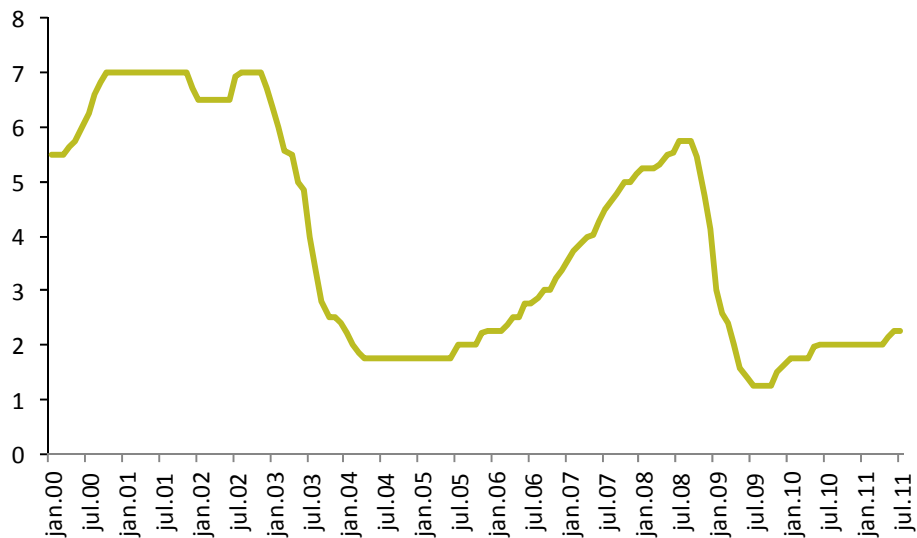
FOTO: © TINE MEDIEBANK

2014, som igjen vil følges av en pengemarkedsrente (utlånsrente) på om lag 7,5 prosent. Hvor raskt Norges Bank nå velger å sette opp renten avhenger både av veksten i innenlands økonomi, men også situasjonen internasjonalt, som har stor betydning både for pris og tilgang på importvarer, samt verdi og solgt mengde norske varer til utlandet.

Påslagene, det vil si differansen mellom pengemarkedsrenten og styringsrenten, øker vanligvis i perioder med stor usikkerhet knyttet til den økonomiske utviklingen. Dette var tydelig gjennom 2007 og 2008, da påslagene var unormalt høye. I løpet av de to siste årene har derimot påslagene gått nedover og stabilisert seg, noe som indikerer en større ro i markedene.

Figur 4.1

Styringsrente satt av Norges Bank (foliorente), januar 2000–juli 2011⁷⁴

4.2.2 Usikker fremtid for verdensøkonomien

Kredittratingbyrået Standard & Poor's nedjusterte i august 2011 den amerikanske kredittverdigheten fra AAA som er beste karakter, til AA+, to uker senere oppgraderte Fitch kredittverdigheten igjen til AAA. Dette gjenspeiler noe av usikkerheten i den amerikanske økonomien. USAs sentralbanksjef Ben Bernanke har varslet at rentene vil holdes unormalt lave frem til midten av 2013, noe som sender kraftige signaler om situasjonen i verdens største økonomi. utfordringene kommer etter at verdensøkonomien totalt sett opplevde en vekst på om lag 5 prosent i 2010. De fremvoksende økonomiene er på god vei ut av nedgangskonjunkturen etter finanskrisen, og veksten globalt var sterkt drevet av oppgangen i disse landene. Kina og India hadde i 2010 en vekst på om lag 10 prosent, mens Brasil lå på ca. 7 prosent. Utviklingen i disse landene vil være viktig for å sikre en positiv utvikling i verdensøkonomien fremover. SSB antar likevel at veksten i BRICS-landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika) etterhvert vil dempes, da landene opplever kapasitetsproblemer og høy inflasjon. Gjennom 2010 opplevde OECD-landene samlet sett en svak vekst på 1,7 prosent, etter en nedgang i økonomien i 2009 (−4 % av BNP). 1. kvartal 2011 lå den samlede BNP-veksten på 0,3 prosent.

Fordi USA ikke hadde begynt å betale ned på sine lån, endte de med en vekst på om lag 2,9 prosent i 2010. Obama-administrasjonen varslet derimot i juli 2011 at det vil bli kraftige budsjettkutt fremover, spesielt i offentlige utgifter, noe som vil utfordre en allerede presset amerikansk økonomi. Arbeidsledigheten ligger på om lag

⁷⁴ Norges Bank (2011). *Norges Banks styringsrente. Månedsgjennomsnitt*. URL: <http://www.norges-bank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig>, 14.06.11.

9 prosent, en økning fra i overkant av 4 prosent i 2008. Selv om ledigheten gikk noe ned i 2010, har den økt gjennom første halvår i 2011. SSB anslår at BNP-veksten i USA vil ligge noe lavere frem mot 2012 (2,2 %), men at den vil gå opp mot 2,8 prosent i 2013.

I EU er det noen land som sliter med økonomiske utfordringer, mens for andre går det greit. Sverige og Tyskland bidro positivt til den økonomiske veksten i 2010, blant annet som følge av at begge landene har kontroll på statsfinanser og kostnadsvekst, Tyskland bidrar også med mye penger inn i euro-samarbeidet. Hellas, Irland og Storbritannia hadde fallende BNP mot slutten av 2010 som følge av kraftige budsjettkutt og høy statsgjeld etter å ha ført en ekspansiv finanspolitikk under finanskrisen. Utover i 2011 har situasjonen forverret seg, og landene tvinges nå til å foreta kraftige innstramminger som følge av redningspakkene fra EU og IMF. Slike innstramminger kan bidra til å legge en demper på hele det økonomiske samarbeidet i EU-området, og det er usikkert om euroen vil overleve påkjenningen. Spesielt sliter Hellas med svært store økonomiske problemer, og SSB antar at de vil ende med og ikke klare å betale gjelden på et eller annet tidspunkt. Om et av landene misligholder lånene sine, kan det bidra til at rentenivået på statsgjeld i hele euroområdet øker kraftig. Hvis et eller flere land ender med å bryte ut av euro-samarbeidet vil det kunne gi en kraftig og alvorlig svekkelse for tryggheten i systemet. SSB venter at veksten i Euro-området vil ligge på om lag 1 prosent i 2011, og at den vil holde seg lav men øke noe i årene fremover. Euro-landene vil trolig ha en noe lengre vei tilbake enn USA, men begge vil enten nærme seg eller være i en høykonjunktur i løpet av 2014. Hvordan den økonomiske situasjonen utvikler seg i EU har for øvrig stor betydning for Norge, da EU er vår viktigste handelspartner. Arbeidsledigheten i Euro-landene lå i 2010 på om lag 10 prosent, og 8 prosent i OECD. I Spania lå imidlertid arbeidsledigheten på hele 20 prosent, og 40 prosent blant de unge.

Internasjonale råvarepriser økte kraftig det siste året. FNs matvareindeks viser en økning på 30 prosent i andre halvår i 2010, og FNs landbruksorganisasjon FAO forventer at prisene holder seg høye ut året. Samtidig er det en høy spottpris på råolje (Brent Blend), som nådde 125 dollar fatet vinteren 2010/11 og som i begynnelsen av juni 2011 lå på 115 dollar fatet. De høye prisene har bidratt til å dempe konjunkturoppgangen internasjonalt, og den forsiktige nedgangen kan skyldes urolighetene i Midt-Østen og Nord-Afrika, samt lave forventninger til økonomisk vekst fremover. I tillegg er høy ledighet, høy privat og offentlig gjeld og innstramning i finanspolitikken faktorer som bremser innenlandsk inflasjon.⁷⁵ Inflasjonen i euroområdet lå på 1,3 prosent i desember 2010, mens den lå på 1,0 prosent i USA. SSB antar derimot at den amerikanske inflasjonsraten ligger unaturlig høyt på grunn av de høye råvareprisene. Inflasjonen forventes å øke til 2,6 prosent i år for deretter å synke til 1,9 prosent i 2012, og den vil ikke bevege seg oppover før i 2014. Høye vedvarende råvarepriser kan bidra til å hemme den videre utviklingen både i OECD-området og i Asia. Både den europeiske og den amerikanske sentralbanken har indikert at merkbare renteøkninger ligger langt frem i tid.

På samme tid møter mange fremvoksende økonomier problemer med for høy og økende inflasjon. Noe av grunnen til dette er høy økonomisk vekst kombinert med høy import av varer og relativt stor følsomhet for svingninger i matpriser. I Kina har

⁷⁵ KPI- JAE, dvs. 12-måneders konsumprisindeks justert for energivarer.

de nå en høyere pengemarkedsrente enn før finanskrisen, dvs. den ligger på 4 prosent. Tolvmånedersjustert inflasjon i Kina lå i januar på 5 prosent, mens den lå på 9,6 prosent i Russland.

4.2.3 Valuta

Valutakursen påvirker prisen på importerte og eksporterte varer. De siste fem årene har det blitt stadig større fokus på valutakursens betydning for utviklingen i økonomien i et land.

Som andre valutaer ble også den norske kroneverdien påvirket av den internasjonale finansuroen i siste halvdel av 2008 og utover i 2009. For Norge resulterte det i en svekket krone, og den norske kronen svekket seg mest mot Euro og dollar i denne perioden (figur 4.2).⁷⁶ Med en positiv utvikling i norsk økonomi samtidig som andre land møter store økonomiske utfordringer, varierer den norske kronen mest mot amerikanske dollar og euroen. I gjennomsnitt måtte man betale 8,00 kroner for 1 Euro i 2010, mot 8,73 kroner i 2009. Gjennomsnittet for de seks første månedene i 2011 var på 7,82 kroner. Amerikanske dollar har svekket seg mot den norske kronen gjennom hele perioden, og var i juni 2011 nede i 5,46 kr mot 8,98 kr i 2002.

Valutakursen (vekslingskursen) angir hvor mye en valuta er verdt målt i en annen valuta. I Norge er det en flytende valutakurs der vekslingskursen bestemmes av tilbud og etterspørsel. En *sterk norsk krone* betyr at vi må betale lite for utenlandsk valuta, og det er dermed dyrt for andre land å kjøpe norske varer. En *svak norsk krone* impliserer at importen blir dyrere, men at det går godt for eksportnæringen. Dette er sentralt når Norge skal handle mat- og drikkevarer med utlandet.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁷⁶ Norges Bank (2011). *Valutakurser. Månedsgjennomsnitt av daglige kurser fra 1960*. URL: http://www.norges-bank.no/templates/article___200.aspx, 15.06.11.

Figur 4.2

Utvikling i utvalgte valutakurser, 2002–2011 (indeks 1999-2001 = 100)

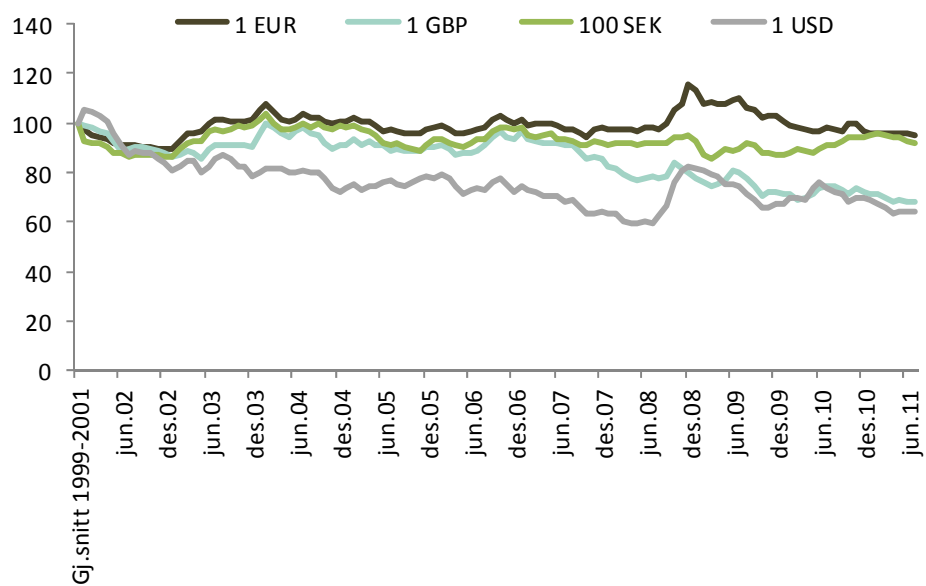

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.3 Lønnsnivå

Lønnskostnader er en stor og viktig andel av kostnadene i industrien. I 2010 var lønnskostnadsandelen på 79 prosent som er om lag uendret fra 2009 og i overkant av et halvt prosentpoeng lavere enn i 2008.⁷⁷

Å sammenligne lønnskostnader på tvers av landegrenser kan være utfordrende på grunn av ulik oppbygning av skattesystem og ulike oppfatninger av hva som legges i begrepet lønn. Vi har derfor ikke forsøkt å sammenligne lønnskostnadene for matindustrien på tvers av landegrenser. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene utarbeider imidlertid årlig en rapport der de omtaler utviklingen i lønn og inntekt.⁷⁸

Norges konkurranseevne svekkes

Norges konkurranseevne i forhold til våre handelspartnere (målt i relative timelønnskostnader i industrien), har det de siste ti årene hatt en gjennomsnittlig svekkelse på om lag 2,9 prosent årlig, der de viktigste årsakene er sterk lønnsvekst i industrien og en styrket norsk krone. Veksten i de relative timelønnskostnadene fra 2009 til 2010 anslås til 6,9 prosent. En styrket norsk krone utgjorde om lag 4 prosentpoeng av denne økningen.

Målt som et handelsvektet gjennomsnitt av timelønnskostnader lå Norge 51 prosent høyere enn våre handelspartnere i EU i 2010, som betyr en økning i differansen på 28 prosentpoeng siden 2000. Industrierbeidere alene lå 54 prosent høyere enn våre handelspartnere i EU i 2010. Forklaringen ligger delvis i at produktivitetsveksten har vært høyere i Norge enn hos våre handelspartnere (målt i løpende priser per timeverk), som har resultert i at vi har hatt høyere prisvekst på våre produkter. Målt i faste priser er veksten i Norge på om lag samme nivå som våre handelspartnere, med 2,7 prosent vekst i løpet av de siste ti årene.

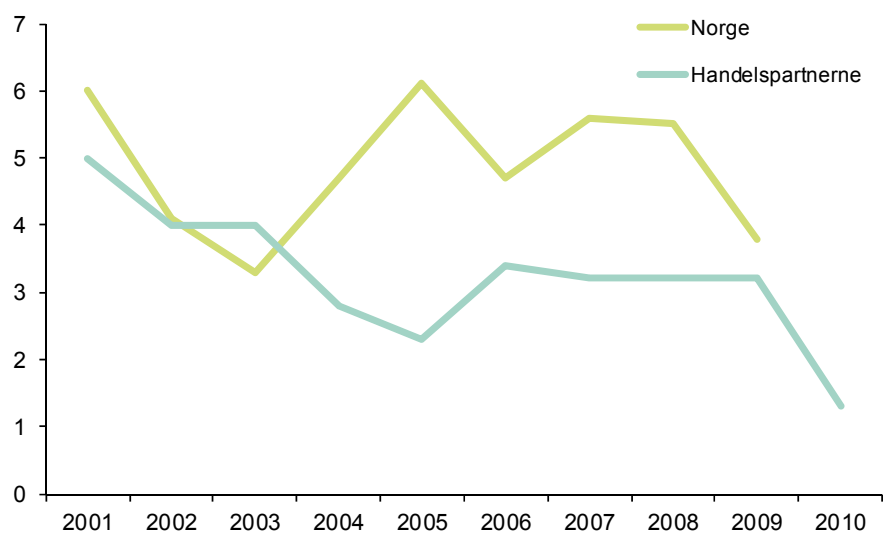
Lønningene i Norge har økt mer enn for våre handelspartnere hvert år de siste 15 årene, med unntak av i 2000, jf. figur 4.3 (målt ved et handelsvektet gjennomsnitt med felles valuta). Fra 2009 til 2010 økte kostnadene i Norge med 3,8 prosent. Den gjennomsnittlige veksten i lønnskostnader per time for arbeidere i industrien er beregnet til 5 prosent de siste ti årene for Norge, og 3,3 prosent for våre handelspartnere.

⁷⁷ Se hovedrapport fra Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene.

⁷⁸ Se fotnote 73 for kildehenvisning.

Figur 4.3

Utvikling i lønnskostnader per time (prosentvis endring fra året før) i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere, 1996–2010

Norske timelønnskostnader for alle ansatte (både funksjonærer og industriarbeidere) i industrien var i gjennomsnitt 51 prosent høyere enn et handelsvektet gjennomsnitt av våre handelspartnere i 2010. Dette er en økning på 28 prosent i forhold til året før.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.4 Prisutvikling

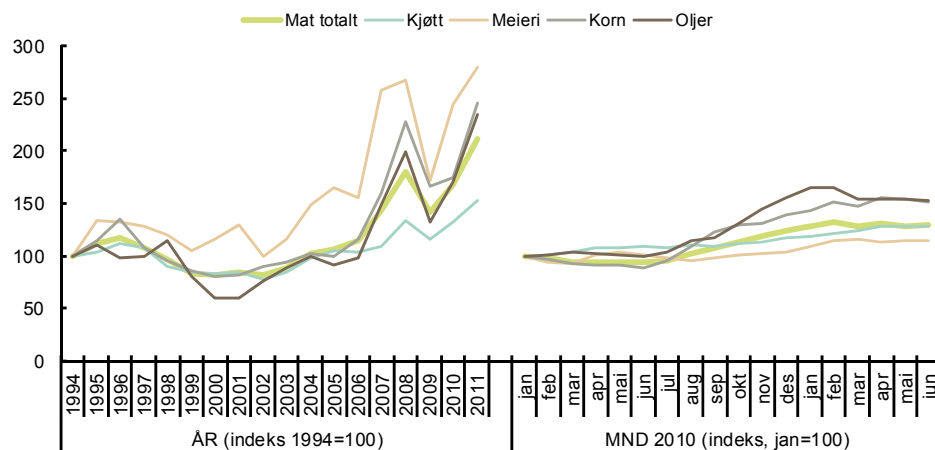
Det nevnes i ulike sammenhenger at norsk matindustri er lite konkurransedyktig, bl.a. pga. høye råvarepriser. Det er stor variasjon mellom forbruk av de ulike råvarene fra produkt til produkt. Konkurranseskraften til «råvareintensive» produkter, dvs. produkter hvor råvarekostnaden utgjør en relativt stor andel av kostnadsbildet, påvirkes mest av endringer i råvarepriser. Prisnivået for sentrale råvarer i norsk matindustri som kjøtt, melkepulver, ost og hvetemel er betydelig høyere i Norge enn i EU, jf. avsnitt 4.4.2. Ved vurdering av matindustriens konkurranseevne ut fra en råvarekostnadsberegning, må man imidlertid se nærmere på hver enkelt produktgruppe og bedriftenes produktportefølje. Handels- og landbrukspolitiske forhold er også høyst relevant i en slik vurdering.

4.4.1 Utvikling i internasjonale råvarepriser

Etter mange år med stabile priser, økte prisene på jordbruksråvarer i de internasjonale markedene betraktelig i 2007. Den kraftige prisveksten fortsatte frem mot sommeren 2008, for deretter å falle i løpet av høsten som følge av høy produksjon og internasjonale økonomiske problemer. I løpet av 2009 flatet prisene på en rekke råvarer ut, mens andre priser igjen begynte å gå opp. Fra sommeren 2010 gikk de fleste internasjonale prisene på jordbruksråvarer igjen kraftig opp. I januar 2011 var FAOs internasjonale matvareindeks høyere enn i juni 2008, og var på det høyeste nivå noen gang siden FAO begynte å registrere internasjonale priser i 1990. I februar 2011 økte matvareindeksen med ytterligere 2,9 prosent. Det har vært mindre endringer siden februar, og indeksen økte med til sammen 1,19 i første halvår av 2011. Figur 4.4 viser utviklingen i FAOs indeks for de internasjonale prisene på råvarer til mat i perioden 1994 til 2010.

Figur 4.4

Utviklingen i internasjonale priser på jordbruksråvarer, 1994–2010

Siden 2008 har internasjonale priser på råvarer vært mer volatile enn tidligere. Fra 1. august 2008 til 1. januar 2009 gikk FAOs prisindeks for matråvarer ned med 30 prosent. Prisen på meieriprodukter hadde den største nedgangen på 46 prosent i løpet av et halvt år. Det er nærliggende å knytte nedgangen i prisene til de økonomiske nedgangstidene, vansker med finansiering og en kraftig svekket oljepris, samt svært store avlinger for enkelte råvarer som følge av nydyrking og økt planting i perioden med høye priser. I løpet av 2009 hadde nesten alle råvarer en prisoppgang. Matråvareindeksen økte med 20 prosent, der sukker- og meieriindeksen hadde størst prisvekst, mens kornindeksen hadde en total prisnedgang på 7 prosent i løpet av året.

Fra juli 2010 til januar 2011 gikk alle råvareprisene opp. Mat totalt hadde en prisoppgang på 34 prosent, der sukker hadde størst økning med nesten 70 prosent. Oljevekster hadde en prisøkning på ca. 60 prosent og prisen på korn hadde en økning på 50 prosent. Kjøtttråvarer og meierivarer har hatt en prisøkning på hhv. 10 og 12 prosent. Prisoppgangen i 2010 skyldes hovedsakelig en rekke uheldige vær-fenomener og lave globale lagerbeholdninger. Det har samtidig vært en stabil vekst i verdensøkonomien. Store folkerike land som Kina og India har blant annet hatt en god økonomisk vekst det siste året. Siden nivået på tollsatsene på jordbruksvarer varierer betydelig mellom ulike varer, har internasjonale prisendringer ulik effekt på ulike varegrupper i Norge.

4.4.2 Prisutvikling for utvalgte råvarepriser i Norge og EU

I det følgende gis en oversikt over prisutviklingen for noen utvalgte råvarer til matindustrien i Norge og EU i perioden 1994 til 2010. Prisene i EU er basert på markedspriser i ett eller flere EU-land. EU-prisene er omregnet til norske kroner etter det aktuelle årets gjennomsnittlige valutakurs. Beregningene av relative prisendringer er gjort med utgangspunkt i prisene omregnet til norsk valuta. Prisene er ikke justert for inflasjon. Når man skal se på prisutviklingen i Norge og EU, er det noen forhold man må være klar over:

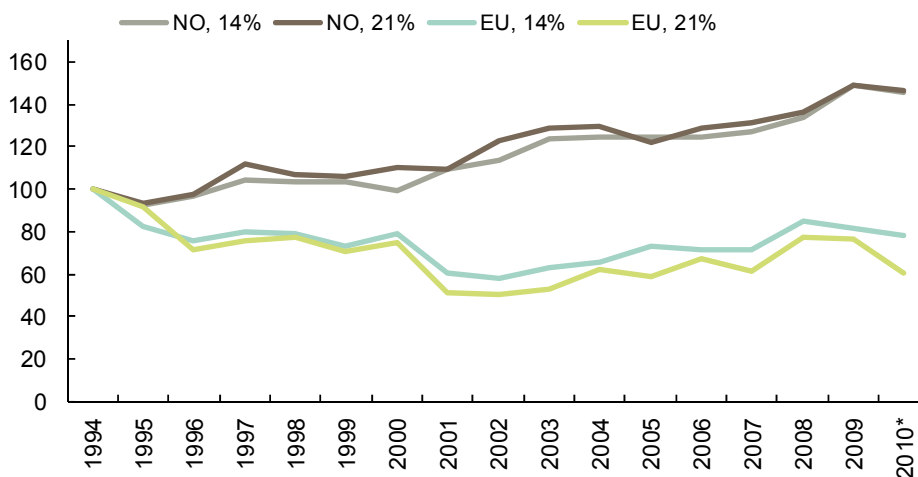
- Prisene er offentlig tilgjengelige priser i Norge og EU. De reelle råvareprisene, dvs. de priser som bedriftene faktisk betaler, er ikke offentlig tilgjengelige og derfor vanskelige å få tak i. Rabattordninger, innkjøpsavtaler mv. vil derfor ikke gjenspeiles i prisene vi presenterer her.
- Utenlandske offisielle prisserier kan representere litt andre produkttyper og kvaliteter enn norske råvarer. Dette betyr at prisene egner seg best til å sammenligne utvikling over tid (ikke nivåforskjeller) forutsatt at rabattsatser og lignende ikke har endret seg vesentlig. En kan ikke utelukke at dette har skjedd for enkelte av produktene i den aktuelle tidsperioden.

Storfekjøttssortering⁷⁹

Figur 4.5 viser at siden prissammenligningen for storfekjøttssortering 14 og 21 %⁸⁰ startet i 1994, har prisforskjellene mellom det norske og europeiske markedet økt. Storfekjøttssortering 14 % og 21 % har i hele perioden hatt tilnærmet lik prisbane. Prisen på norsk storfekjøttssortering 14 % har økt med 46 prosent fra 1994 til 2010, mens prisen i EU gikk ned med 22 prosent i samme periode. Fra 2009 til 2010 gikk den norske prisen ned med 2 prosent, mens den i EU gikk ned med 5 prosent. I 2011 er det forventet svakt stigende priser frem mot sommeren, for deretter å stabilisere seg, mens i EU er det forventet en svak stigning gjennom hele året.

Figur 4.5

Prisutvikling for storfekjøttssortering 14 % og 21 % i Norge og EU, 1994–2010 (indeks 1994=100)

Melkepulver⁸¹

Skummetmelkepulver er en av de største handelsvarene i både norsk og europeisk matindustri. Figur 4.6 viser at prisene på melkepulver hadde en noenlunde lik utvikling i EU og Norge frem til 2011. Prisen på skummetmelkepulver og helmelkepulver i Norge har økt med hhv. 57 prosent og 44 prosent i perioden 1994–2010. I EU har prisen på skummetmelkepulver og helmelkepulver gått ned med hhv. 2 prosent og 5 prosent i samme periode. I Norge økte prisen på skummetmelkepulver og helmelkepulver med hhv. 5 prosent og 2 prosent i 2010, mens prisen i EU på skummetmelkepulver og helmelkepulver økte med hhv. 13 prosent og 18 prosent.

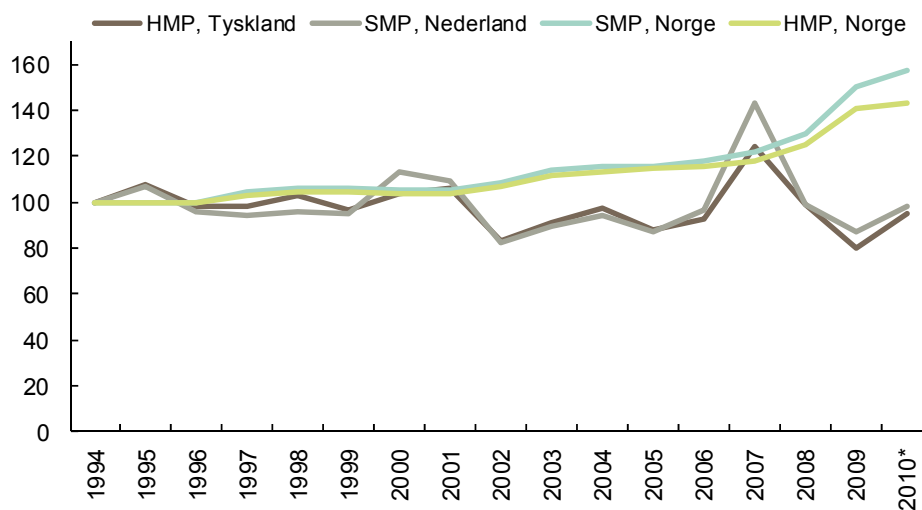
⁷⁹ Nortura (2011). *Priser*. Datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 01.02.11 (kun referanse for siste år oppgitt).

⁸⁰ 14 og 21 % refererer til sorteringens fettprosent, der lavere fettprosent i sorteringen er et uttrykk for at slaktet er blitt magrere.

⁸¹ Tine (2011). *Norske priser*. Datafil mottatt av Nina Griffiths, 13.01.11 og Prodziuvel (2011). *Marketprices by products*. URL: <http://www.prodziuvel.nl>, 09.02.11 (kun referanse for siste år er oppgitt).

Figur 4.6

Prisutvikling for skummetmelkpulver (SMP) og helmelkpulver (HMP) i Norge og EU, 1994–2010 (indeks 1994=100)

Som følge av at melkepulver gir minst igjen i inntjening per liter melk anvendt i produksjonen, synliggjøres prisutviklingen i markedet for meieriprodukter først i prisen på melkepulver, som også gir et mer volatilt prisbilde på det europeiske markedet. I Norge jevner blant annet prisutjevningsordningen for melk ut dette bildet.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

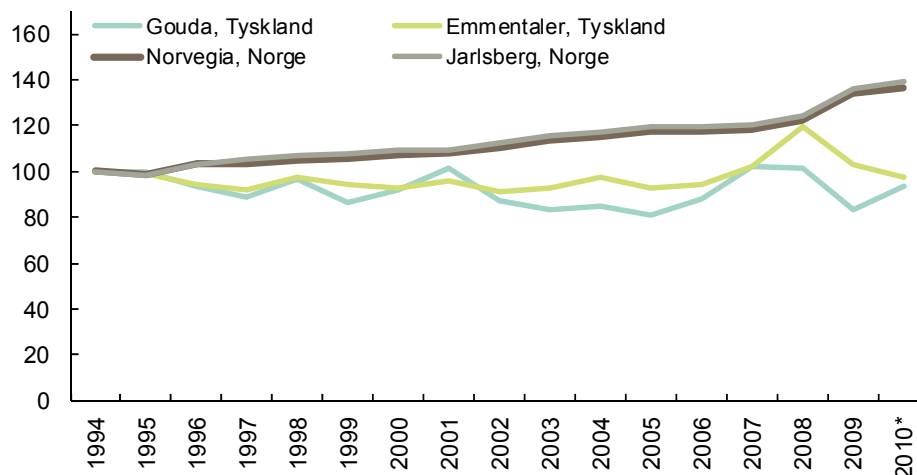
Ost⁸²

Figur 4.7 viser at de norske ostepriiser har økt jevnt i perioden 1994–2008.

I 2009 økte prisene noe mer, men var i 2010 tilbake til tidligere prisnivå. I EU har prisene variert mer, og det siste året har prisene gått ned for enkelte ostetyper. Fra 1994–2010 økte prisene på Jarlsberg og Norvegia med hhv. 39 og 36 prosent, mens i EU har prisene på Gouda og Emmentaler gått ned med hhv. 7 prosent og 2 prosent.

Figur 4.7

Prisutvikling for ost i Norge (Jarlsberg og Norvegia) og EU (Emmentaler og Gouda), 1994–2010 (indeks 1994=100)

Hvetemel⁸³

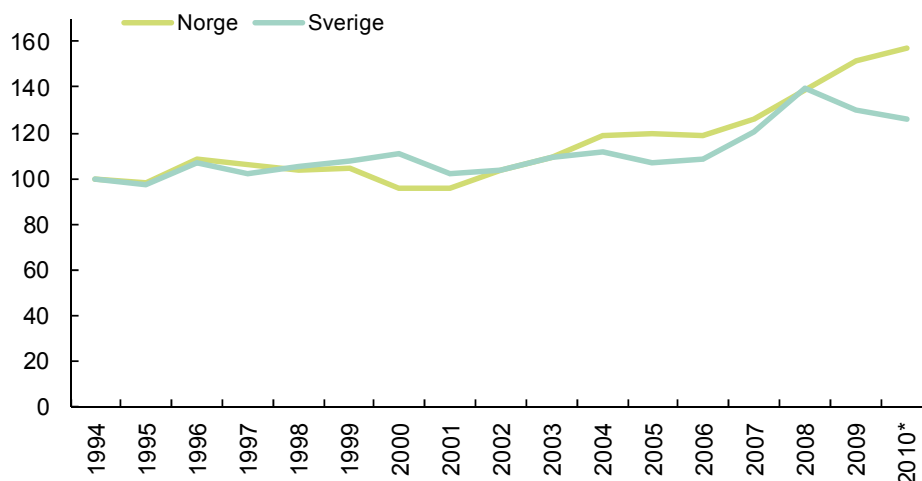
Prisutviklingen på hvetemel var relativt lik i Norge og EU frem til 2008, jf. figur 4.8. Priser for 2009 og 2010 viser imidlertid økte prisforskjeller. Året 2009 var preget av fallende hvetepriiser internasjonalt. Store kornavlinger i bl.a. Tyskland og Frankrike kombinert med fortsatt korn på lager forklarer mye av prisen som også førte til at melprisene gikk ned med 6,5 prosent i løpet av året. I 2010 holdt prisene seg stabile frem til sommeren, men har siden juli økt med ca. 15 prosent. I perioden 1994–2010 har den norske prisen økt med 57 prosent, mens den i EU (Sverige) har økt med 26 prosent. I løpet av 2010 økte prisen i Norge med 4 prosent mens den i EU gikk ned med 3 prosent.

⁸² Tine (2011). *Norske priser*. Datafil mottatt av Nina Griffiths, 13.01.11 og Prodziivel (2011). *Marketprices by products*. URL: <http://www.prodziivel.nl>, 09.02.11 (kun referanse for siste år er oppgitt).

⁸³ SLF (2011). *Norsk pris*. Datafil mottatt av Gry Blom Marstrander, 13.01.11 og SCB (2011). *Producentprisindex (PPI) etter produktgrupp*. URL: <http://www.ssd.scb.se>, 15.03.11.

Figur 4.8

Prisutvikling for hvetemel i Norge og EU, 1994–2010 (indeks 1994=100)

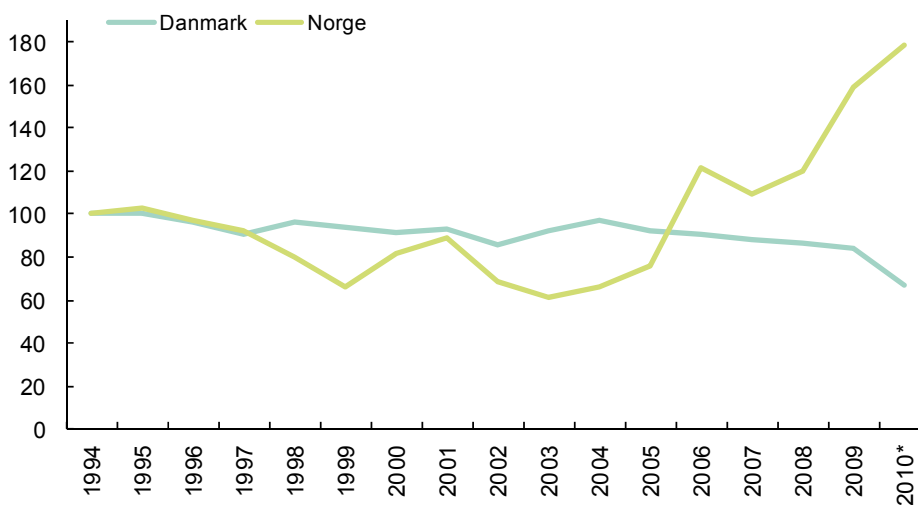
Sukker⁸⁴

I EU har sukkerprisen gått ned med 33 prosent fra 1994 til 2010, mens den i Norge og på verdensmarkedet økte med hhv. ca. 58 prosent og 24 prosent i perioden.

I 2010 økte prisen i Norge og på verdensmarkedet med hhv. 12 og 24 prosent, mens de foreløpige prisene i EU viser en prisnedgang på 20 prosent.

Figur 4.9

Prisutvikling for sukker i Norge og EU, 1994–2010 (indeks 1994=100)

⁸⁴ Orkla Brands (2011). *Pris på sukker*. Datafil mottatt av Trond Aanerud, 13.01.11 (kun referanse for siste år er oppgitt).

Ulik råvareprisutvikling i Norge og EU kan ha betydning for norsk RÅK-industri

For industrielt bearbejdede landbruksvarer, RÅK-varer, vil en ulik utvikling i råvarepris i Norge og EU kunne påvirke konkurranseforholdene for matindustrien. Dette fordi tollsatsene for RÅK-varer ble bundet i 1994 med utgangspunkt i en historisk prisforskjell mellom EU og Norge på sentrale råvarer, og skal i prinsippet dekke den faktiske prisforskjellen mellom norsk og internasjonalt nivå med hensyn til «norske» jordbruksråvarer og tilsvarende i EU. Hvis råvareprisen i EU går mer ned enn de norske råvareprisene, kan norske RÅK-produsenter få dårligere betingelser på hjemmemarkedet enn EU-produsenter. Tilskudd til RÅK-industrien i form av prisnedskrivning av norsk råvare skal i prinsippet ujevne en eventuell konkurranseulempe knyttet til råvarekostnader i forhold til konkurrerende bearbejdede matvarer fra EU. Hvis dette ikke er tilfelle, kan konsekvensene bli reduksjon i produksjonen av RÅK-varer i Norge og i noen tilfeller fare for flytting av produksjonen utenlands. Etter spørselelsen etter norske jordbruksråvarer vil i så fall bli redusert.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.5 Internasjonal handel og markedsandeler

4.5.1 Handel sett i forhold til produksjonsverdi

Norges handel med mat- og drikkevarer har økt betydelig de siste 10–15 årene. Ved å se på handelen med mat- og drikkevarer i forhold til industriens samlede produksjonsverdi, kan man til en viss grad si noe om norske matindustribedrifters konkurranseevne. Med unntak av fiskevarebransjen, er øvrige matindustri orientert mot innenlandsmarkedet og importen er i de fleste bransjer større enn eksporten.

For 2010 er matindustriens produksjonsverdi anslått til ca. 154,2 mrd. kroner, mens importen av mat- og drikkevarer var på 28,3 mrd. kroner. Importen utgjør med det ca. 18 prosent av matindustriens produksjonsverdi. Samme år ble det eksportert mat- og drikkevarer for ca. 31,0 mrd. kroner, dette utgjør 20 prosent av total produksjonsverdi. Hvis vi ekskluderer eksporten av bearbeidet fisk, tilsvarer eksportverdien i underkant av 4 prosent av produksjonsverdien i 2010. Til sammenligning utgjorde import- og eksportverdien hhv. 10 og 3 prosent av produksjonsverdien i 1995.⁸⁵

4.5.2 Markedsandeler

Hvor stor del av totalmarkedet norsk matindustri dekker og utviklingen i markedsandeler, sier også noe om matindustriens konkurranseevne.⁸⁶ Tabell 4.1 gir en oversikt over totalmarkedet for førstehåndsomsetningen av mat- og drikkevarer inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer.

Tabell 4.1

Markedsandel for matindustrien (inkl. bearbeidet fisk og fiskevarer), 1995–2010 (i mrd. kroner)

	1995	2000	2008	2009	2010 ¹⁾
Produksjon	92,2	116,5	155,5	147,7	154,2
– Eksport	16,7	24,2	26,2	27,4	31,0
= Produksjon for hjemmemarked	75,5	92,3	129,4	120,3	123,2
+ Import	9,3	13,9	27,3	27,9	28,3
= Totalmarked	84,8	106,2	155,5	147,7	154,2
Hjemmemarkedsandel	89,0	86,9	83,2	81,5	79,9
Eksportandel	18,1	20,8	16,8	18,5	20,1

1) Anslag for 2010, bl.a. basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

⁸⁵Ekskl. eksport av bearbeidet fisk.

⁸⁶SSB (2010). *Industristatistikk 2008*. Datafil mottatt av Nils Petter Skirstad, 24.03.10, og SSB (2010) Utenrikshandelsstatistikk. Datafil mottatt fra SSB, 15.01.10.

Totalmarkedet for førstehåndsomsetning av mat og drikkevarer i Norge utgjorde om lag 154 mrd. kroner i 2010, en økning på 82 prosent fra 1995. I samme periode økte produksjonen med 67 prosent, eksporten med vel 86 prosent og importen med 204 prosent. Som følge av at norsk matindustri i økende grad har blitt konkurranseutsatt, har hjemmemarkedsandelen de siste 10–15 årene gått ned; i 1995 var den på ca. 89 prosent mens den var på ca. 80 prosent i 2010. Samtidig har eksportandelen holdt seg ganske stabil; i 1995 og 2010 var eksportandelen på hhv. 18 og 20,1 prosent.

Handel med bearbeidet fisk og fiskevarer utgjør en stor andel av norsk utenriks-handel og påvirker dermed hjemmemarkeds- og eksportandelen i betydelig grad. For matindustrien ekskl. fiskevarebransjen var hjemmemarkedsandelen på om lag 83 prosent i 2010 mot nesten 91 prosent i 1995, jf. tabell 4.2. Eksportandelen gikk noe opp i 2010, men har ellers holdt seg på et relativt stabilt nivå i hele perioden.

Tabell 4.2

Markedsandel for matindustrien ekskl. bearbeidet fisk og fiskevarer, 1995–2010 (i mrd. kroner)

	1995	2000	2008	2009	2010*
Produksjon	75,7	92,2	124,1	117,6	122,7
– Eksport	3,1	3,5	4,8	4,1	4,5
= Produksjon for hjemmemarked	72,7	88,7	119,2	113,5	118,2
+ Import	7,6	10,4	23,0	23,1	23,9
= Totalmarked	80,3	99,1	142,2	136,6	142,1
Hjemmemarkedsandel	90,5	89,5	83,8	83,1	83,2
Eksportandel	4,0	3,8	3,9	3,5	3,7

*Anslag for 2010, bl.a. basert på kvartalsvis nasjonalregnskap

Selv om de fleste matindustribransjene er rettet mot hjemmemarkedet, er det også noen som produserer for eksportmarkedene. De ulike bransjene har også hatt ulik utvikling i både hjemmemarkeds- og eksportandel de 10–15 årene, jf. tabell 4.3.

Tabell 4.3

Markedsandeler i matindustrien, totalt og bransjevis i 1995 og 2009 (i %)

	Hjemmemarkedsandel		Eksportandel	
	1995	2009	1995	2009
MATINDUSTRIEN TOTALT	89,0	81,2	18,1	18,5
Kjøttbransjen	98,2	97,6	1,4	0,8
Fiskevarebransjen	63,1	58,7	82,7	77,3
Frukt- og grønnsaksbransjen	68,8	67,5	3,8	2,8
Olje- og fettbransjen	68,5	40,7	36,9	36,3
Meieribransjen	98,5	96,6	4,4	3,5
Kornvarebransjen	85,0	67,5	0,5	0,7
Dyrefôrbransjen	94,3	93,3	3,0	1,4
Andre næringsmidler	78,0	68,7	6,6	4,8
Drikkevare- og tobakksbransjen	90,2	76,6	1,3	86,4

Fiskevarebransjen (bearbeidet fisk og fiskevarer) eksporterer store deler av produksjonen, og hele 77 prosent gikk til eksport i 2009. Olje- og fettbransjen følger deretter med en eksportandel på 36 prosent. I 2009 hadde kjøttbransjen og meieri-bransjen høyest hjemmemarkedsandel, begge med en andel på om lag 97 prosent. Olje- og fettbransjen hadde lavest hjemmemarkedsandel i 2009 med 41 prosent. Fra 1995 til 2009 har alle bransjene hatt en nedgang eller uendret hjemmemarkedsandel.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

4.6 *Forskning og utvikling*

Det er behov for en industri som hevder seg både nasjonalt og internasjonalt gjennom forskningsbasert kunnskap om marked og forbrukere. Produksjon av sjømat forholder seg til internasjonale markeder med ulike behov og trender og med varierende rammebetingelser. For norsk landbruk og landbruksbasert industri vil det bli økende konkurranse gjennom internasjonalisering, endringer av handelsregimer og strukturelle endringer i samfunnet. Samtidig fortsetter globaliseringen av matvarehandelen. Forskning vil være avgjørende for å møte disse utfordringene og er viktig for å sikre fremtidig konkurranseevne for matindustrien.

4.6.1 *Strategier og programmer for forskning*

Matprogrammet - forskning rettet mot matindustrien

Forskningsrådets Matprogram har ansvar for nærings- og forvaltningsrettet forskning i hele verdikjeden fra forbruker til primærproduksjon både for landbruksbasert matproduksjon og sjømat, med unntak av fangst- og oppdrettsfasen. Matprogrammet ble etablert i 2006 og hovedformålet med denne langsiktige satsingen på matforskning har vært å styrke grunnlaget for konkurranseevne og verdiskaping i norske matnæringer. Erkjennelsen av de store globale utfordringene ga støtet til en revisjon av programmets strategi i 2008.

Norges forskningsråd har fra og med 2011 nye prosjektkategorier for næringsrettet forskning.⁸⁷ Disse er Innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN) og Kompetanseprosjekt for næringslivet (KPN). Brukerstyrte innovasjonsprogrammer er rettet direkte mot bedrifter som vil utvikle sin egen bedrift eller næring. Dette er et hovedvirkemiddel i Forskningsrådets satsing på næringsrettet FoU.

Formålet med *IPN* er å utløse FoU-aktivitet i næringslivet som spesielt bidrar til innovasjon og bærekraftig verdiskaping. Kostnader som gir grunnlag for støtte er relevante prosjektkostnader, kjøp av eksterne FoU-tjenester, ett eller flere stipend og direkte prosjektutgifter. *KPN* har som formål å bidra til næringsrettet forskerutdanning og langsiktig kompetanseoppbygging i norske forskningsmiljøer innenfor faglige temaer med stor betydning for utviklingen av næringslivet i Norge. Prosjektet omfatter normalt doktorgrads-utdanning og har krav om internasjonalt samarbeid og vitenskapelig publisering.

I 2011 vil Matprogrammet sette i gang langsiktige prosjekter knyttet til produkt-egenskaper og merkingssystemer, reduksjon av klimagassutslipp fra jordbruket og konsekvenser for mattrygghet av klimændringer og økt globalisering. Videre vil programmet finansiere et mindre antall innovasjonsprosjekter i matindustribedrifter. Budsjetten for 2011 er på totalt 160,7 mill. kroner.⁸⁸

⁸⁷ Norges forskningsråd (2011). *Søknadstyper*. URL: <http://www.forskningsradet.no/Soknadstyper/1183468209217>, 30.05.11.

⁸⁸ Norges Forskningsråd (2011). *Forskningsrådets budsjett 2011*.

*Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) og Forskningsmidler over jordbruksavtalen JA*⁸⁹

Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) har som formål å skaffe midler til forskning på landbruksprodukter (matvarer). Midlene kommer inn til FFL gjennom en avgift på landbruksprodukter (forskningsavgift). Avgiftsmidlene skal bl.a. sikre deler av Nofimas virksomhet, mens de øvrige midlene brukes til finansiering av prosjekter etter åpen utlysning. Over jordbruksavtalen (JA) settes det årlig av midler øremerket forskning. Formålet med midlene er å bidra til å dekke opp avtalepartenes (Landbruks- og matdepartementet, Norges bondelag og Norsk bonde- og småbrukarlag) behov for FoU med hovedvekt på anvendt kunnskap. Det kan også gis midler til utredningsprosjekter innen midlenes prioriterte områder. Midlene fra FFL og JA defineres som brukerfinansiering av kollektiv art. I 2011 utgjør JA-midlene 48 mill. kroner, en økning fra 2010 på 4 mill. kroner. FFL har et budsjett på 124 mill. kroner i 2011.⁹⁰ Lavere inntekter enn forventet i 2009 og 2010 medførte at det bare var JA-midler som ble avsatt til mat-/miljøområdet for forskningsprosjekter i 2011.

Felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi; Nasjonal teknologiplattform

Økt konkurranse og økt behov for innovasjonsevne krever bruk av ny kunnskap, og matindustrien har med bakgrunn i det samlet seg for å etablere en felles norsk forsknings- og utviklingsstrategi, gjennom den nasjonale teknologiplattformen Food for Life. Hensikten med plattformen er å påvirke valget av satsningsområder for forskningen - både i Norge og EU, samt å formidle kunnskap om aktuelle europeiske forskningsprosjekt. Norges nasjonale Food for Life-plattform er en del av den vel-etablerte Europeiske Food for Life plattformen. Den europeiske plattformen er viktig for å kunne gi innspill på forskningsprioriteringer for mat- og drikkeindustrien på EU-nivå.

FoU-satsningsområdene som foreslås i Food for Life danner blant annet utgangspunkt for prosjektene som opprettes gjennom EUs 7. rammeprogram. Dette forskningsprogrammet har en budsjetttramme på 1,9 mrd. EUR til temaene innen mat, landbruk, fiske og bioteknologi. Den norske Food for Life-plattformen fokuserer på fem hovedsatsningsområder som de ønsker at forskningen skal satse på fremover. Det dreier seg om:

1. Mat, måltid og forbrukeratferd
2. Produktkvalitet og innovasjon
3. Mat og helse
4. Mattrygghet
5. Effektiv og ansvarlig matproduksjon.

Oppbygging av langsiktig kompetanse er sentralt for Food for Life og ser på utfordringer frem mot 2020 og enda lenger frem i tid. Både bedrifter, forskningsinstitusjoner og offentlige instanser forventer tøffere internasjonal konkurranse fremover. Dermed blir forskningssamarbeid og åpen innovasjon innen disse temaene stadig viktigere.

⁸⁹ Omtalen er basert på SLF sine hjemmesider.

⁹⁰ SLF (2011). *Landbruks- og matforskning*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 18.04.11.

4.6.2 Bruk av FoU-ressurser⁹¹

Tabell 4.4 gir en oversikt over totalt ressursbruk innenfor landbruks- og matrelatert FoU, marin FoU og havbruksforskning (utarbeidet av NIFU).

Tabell 4.4

Total ressursbruk innenfor landbruks- og matrelatert FoU, marin FoU og havbruksforskning samt total ressursbruk i FoU i 2007 og 2009⁹² (mill. kroner og andel i prosent)

	2007	2009	Prosentvis endring
Totalt FoU	37 415	41 884	12
Landbruks- og matrelatert FoU	1 489	1 686	13
Andel landbruk/ mat av total FoU	4	4	–
Marin FoU	2 209	2 847	29
Andel marin av total FoU	6	7	–
Havbruksforskning	932	1 320	42
Andel havbruksforskning av total FoU	2	3	–

Ressursbruk i landbruks- og matrelatert FoU

FoU innenfor landbruks- og matområdet er forskning, utvikling og ny anvendelse av kunnskap om produksjon, foredling, salg og markedsføring med utgangspunkt i gårdens og bygdenes ressurser. FoU relatert til landbruket og matproduksjon er inkludert, herunder også dyrehold, dyrehelse, dyresykdommer, human matheelse, kosthold og ernæring.

I 2009 ble det i Norge brukt totalt 41,8 mrd. kroner på FoU, hvorav 4 prosent ble brukt på landbruks- og matrelatert FoU. Fra 2007 til 2009 var det en årlig gjennomsnittlig realvekst på 1,4 prosent i landbruks- og matrelatert FoU. Årlig gjennomsnittlig realvekst i FoU-ressurser totalt var på 2 prosent i perioden 2007 til 2009. I 2009 brukte Universitet- og høyskolesektoren (UoH) ca. 20 prosent, instituttsektoren ca. 50 prosent og næringslivet ca. 30 prosent av forskningsmidlene til landbruks- og matrelatert FoU.

Ressursbruk i marin FoU og havbruksforskning

Marin FoU blir definert som forskning og utviklingsarbeid knyttet til det biologiske ressursgrunnlaget med fiskeri, havbruk og foredling, og dessuten områdene marked,

⁹¹ Dette avsnittet bygger på NIFU (2011). *Ressursinnsatsen til marin FoU og havbruksforskning 2009*. Rapport 10/2011, NIFU (2011). *Ressurser til landbruks- og matrelatert FoU 2009*. Rapport 14/2011 (2011), NIFU STEP (2009). *Ressursinnsatsen innenfor marin FoU og havbruksforskning 2007*. Rapport 10/2009 og NIFU STEP (2009). *Ressursinnsatsen innenfor landbruks- og matrelatert FoU 2007*. Rapport 24/2009.

⁹² NIFU (2011). *Ressursinnsatsen til marin FoU og havbruksforskning 2009*. Rapport 10/2011 og NIFU (2011). *Ressurser til landbruks- og matrelatert FoU 2009*. Rapport 14/2011.

organisasjon, rammebetingelser, samfunn og politikk og kystsoneforvaltning i tilknytning til det marine området. Havbruksforskning og utviklingsarbeid med relevans til havbruksnæringen er definert som FoU knyttet til leveranse av varer og tjenester og forvaltning innenfor oppdrett, havbeite og levende lagring.

I 2009 ble det brukt 2,8 mrd. kroner på FoU innenfor marin sektor og 1,3 mrd. kroner innenfor havbruksforskning. Instituttsektoren, næringslivet og UoH stod for hhv. nesten 60 prosent, 23 prosent og 18 prosent av ressursbruk i 2009 innen marin FoU. Også innen havbruksnæringen stod instituttsektoren for størst ressursbruk i 2009. De brukte omtrent 30 prosent av totale FoU-ressurser innen denne sektoren, mens næringslivet brukte omtrent 40 prosent. FoU aktiviteter innenfor blå sektor er i stor grad konsentrert på Vestlandet.

4.6.3 *Finansieringskilder*

Finansieringskilder i landbruks- og matrelatert FoU⁹³

Offentlig finansieringskilder innenfor FoU i landbruks- og matrelatert sektor bidro i 2009 med 905 mill. kroner, eller 53 prosent av total finansiering av FoU i denne sektoren. Privat næringsliv bidro med til sammen 781 mill. kroner i forskningsmidler til landbruks- og matrelatert FoU samme år. Disse midlene kommer fra bedriftene selv, Fondet for forskningsavgift (FFL) og Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA). Omtrent 7,2 prosent av disse midlene, eller 56 mill. kroner, kom fra utlandet, blant annet fra EU-kommisjonen. FFL og JA bidro med til sammen ca. 150 mill. kroner eller nesten 10 prosent av midlene til forskningen på landbruks- og matområdet.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁹³ NIFU (2011). *Ressurser til landbruks- og matrelatert FoU 2009*. Rapport 14/2011.

Tabell 4.5

Finansieringskilder for landbruks- og matrelatert FoU i 2007 og 2009 (mill. kroner og årlig prosentvis vekst)

	2007	2009	Prosentvis endring 07/09
Grunnbevilgning fra departementer (inst.sektor), og basisbevilgning (UoH-sektor).	210	255	21 %
Departementer, fylker, kommuner	238	257	8 %
Norges forskningsråd	387	393	1 %
Sum offentlig finansiering	835	905	8 %
FFL/JA*	100	146	46 %
Næringsliv	486	556	14 %
Utlandet	53	56	6 %
Andre inntekter	16	23	45 %
Sum privat finansiering	655	781	19 %
Totalt	1490	1686	13 %
Andel offentlig finansiering	56 %	54 %	-

* Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL) og Forskningsmidler over jordbruksavtalen (JA).

Finansieringskilder i marin FoU og havbruksforskning

Det offentlige finansierte ca. 1,7 mrd. kroner til marin FoU i 2009, mens det private bidro med i underkant av 1,0 mrd. kroner. Utenlandske finansieringskilder og EU stod for til sammen 4 prosent. Private aktører finansierte over halvparten av havbruksforskningen i 2009. Til sammen bidro det private med 668 mill. kroner (51 %) av forskningsmidlene til denne sektoren. Det offentlige bidro med 619 mill. kroner, mens 34 mill. kroner kom fra utlandet.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

5 Konjunkturundersøkelsen

Samlet sett opplevde norsk matindustri 2010 som et godt år. Flere bedrifter i årets konjunkturundersøkelse kan vise til økt omsetning, bedre resultat og høyere innovasjonsgrad enn året før. Samtidig holdt sysselsettingen og investeringene seg relativt uendret. Matindustrien har positive forventninger til resultatene i innværende år; En stor andel av bedriftene forventer høyere omsetning, større volum, høyere priser og økt innovasjonsgrad i 2011 enn i 2010. Sysselsettingen forventes også å holde seg stabil i 2011.

5.1 Formål og gjennomføring

Formålet med konjunkturundersøkelsen er å vurdere norsk matindustris utvikling i 2010 og forventninger for innværende år. Undersøkelsen er gjennomført blant matindustribedrifter som er medlemmer i NHO Mat og Drikke, NHO Mat og Bio, NNN og Norsk Landbrukssamvirke. Utvalget i undersøkelsen består av 364 bedrifter, hvorav 101 av disse svarte (svarandel på 28 prosent). De bedriftene som har svart på undersøkelsene er ganske store. Når svarprosenten regnes i forhold til antall årsverk så representerer svarene i undersøkelsen 72 prosent av de sysselsatte i utvalget.

Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk ved hjelp av analyseverktøyet Questback i mars/april 2011. NHO Mat og drikke stod for utsendelse og purring, mens NILF har stått for design av spørreskjemaet, analyse og presentasjon av resultatene. Svarene fra undersøkelsen er kategorisert i åtte ulike bransjer, jf. tabell 5.1 som også viser hvor mange respondenter det er i hver bransje. Frekvensfordeling er beregnet ut i fra den totale svarprosenten (n=101), og tar ikke hensyn til svaralternativet «ikke aktuelt». Det kan medføre at svarprosentene vil kunne fravike noe fra det bilde figurene gir, i de tilfeller der mange bedrifter har valgt krysse av for ikke aktuelt/ikke svart.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Tabell 5.1

Bransjegruppering og antall respondenter

Bransje	Beskrivelse	Antall respondenter
Bakervarebransjen	Bakeri, konditori, industribakere ol.	30
Drikkevarer	Bryggeri og mineralvann	8
Kjøttbransjen	Kjøtt, egg og fjørfe	27
Konserverindustrien	Konserver	4
Korn- og fôrbransjen	Korn, fôr og møller	14
Sjokolade- og sukkervarebransjen	Sjokolade og sukkervarer	3
Meieri og iskrem	Meieri/iskrem	4
Annet	Fisk og fiskevarer (1), poteter (1), olje/fett (2) og andre bedrifter med diversifisert produktportefølje	15
TOTALT		101

Årets undersøkelse representerer de største bedriftene innen sine bransjer, med en total omsetning på 72 mrd. kroner. Til sammenligning viser tall fra SSB at matindustriens omsatte for 154,2 mrd. kroner i 2010.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

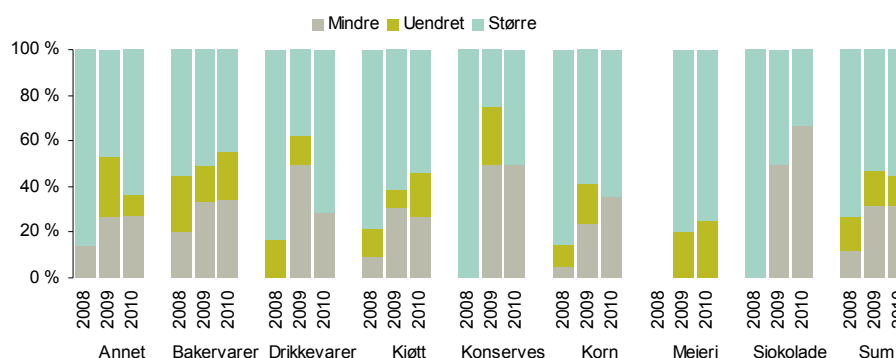
5.2 Matindustriens utvikling i 2010⁹⁴

5.2.1 Stabil omsetning

Mens nesten 70 prosent av bedriftene økte sin omsetning i 2008, har 2009 og 2010 vært preget av noe lavere omsetningsvekst for de fleste bedrifter. Ca. 54 prosent av bedriftene økte sin omsetning i 2010 sammenlignet med 2009, mens 31 prosent av bedriftene opplevde lavere omsetning, jf. figur 5.1. I 2010 opplevde 75 prosent (dvs. 3 av 4 bedrifter) av meieribedriftene høyere omsetning enn året før, mens også majoriteten i drikkevarebransjen opplevde en omsetningsvekst (63 prosent). Det er flest bedrifter innen sjokoladevarebransjen (67 %) og konservesbransjen (50 %) som hadde lavere omsetning i 2010 enn i 2009. prosent).

Figur 5.1

Utvikling i bedriftenes omsetning, 2008–2010 (endring fra året før)

I løpet av 2010 opplevde ca. 52 prosent av bedriftene økte priser, mens 11 prosent opplevde lavere priser. Ingen bedrifter innen drikkevarebransjen, meieribransjen eller sjokoladebransjen opplevde lavere priser i 2010 enn året før.

Når det gjelder produksjonsvolum, viser resultatene at 44 prosent opplevde høyere produksjonsvolum i 2010 enn året før, 25 prosent hadde uendret volum mens 27 prosent hadde lavere volum.

I 2010 var det en svak positiv utvikling på hjemmemarkedet, der 51 prosent av bedriftene oppga økt salg. Det var også en svak positiv trend i utviklingen på eksportmarkedet. I 2010 oppga 45 prosent av bedriftene at de hadde eksport til utlandet. For 29 prosent av de eksporterende bedriftene gikk salget opp, mens 26 prosent hadde en økning i salget.

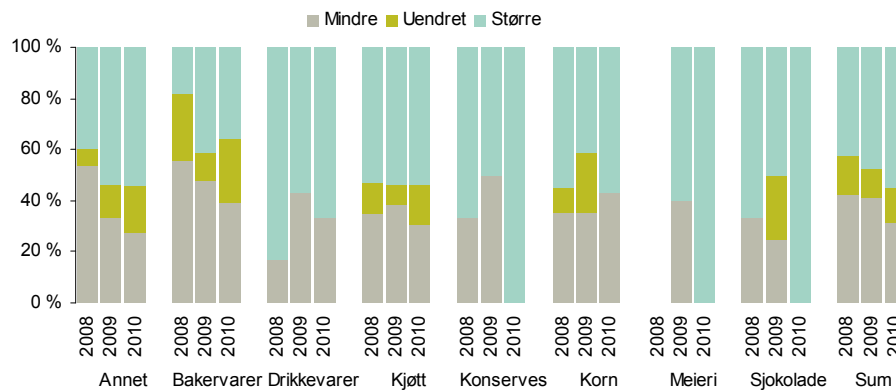
⁹⁴ Resultatet fra de to foregående årene er inkludert i figurene for å belyse utviklingen over en treårs periode, mens vi har konsentrert teksten om utviklingen i 2010.

5.2.2 Bedre resultat før skattekostnad

For matindustrien totalt sett har bedriftene fått et bedre resultat før skattekostnad over de tre siste årene. For 52 prosent av bedriftene ble resultatet før skattekostnad i 2010 høyere enn i 2009 jf. figur 5.2. Videre oppga vel 30 prosent av bedriftene at resultatet ble lavere, mens ca. 13 prosent oppga at resultatet ble uendret. Det er verdt å merke seg at alle bedriftene innen konserver-, meieri- og sjokoladebransjen oppga at resultatet i 2010 var større enn i 2009.

Figur 5.2

Utvikling i bedriftenes resultat før skattekostnad, 2008–2010 (endring fra året før)

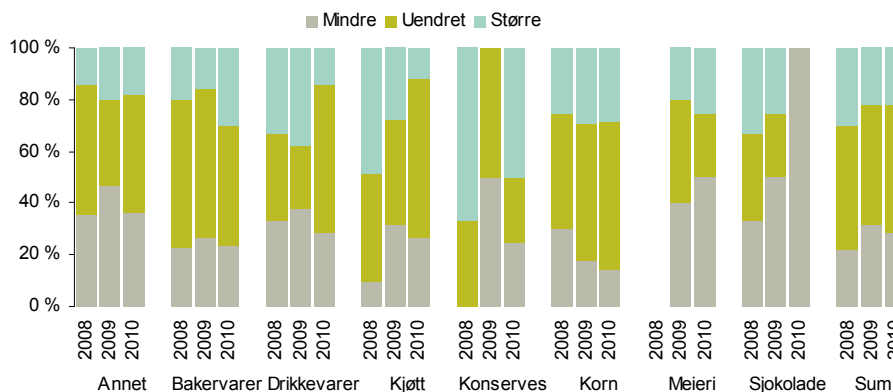
5.2.3 Stabil sysselsetting

Sysselsettingen holdt seg forholdsvis stabil i 2010, jf. figur 5.3. Andel bedrifter som økte sysselsettingen (22 %) var noe mindre enn andelen som reduserte sysselsettingen (28 %), mens 50 prosent av bedriftene hadde uendret sysselsetting. Til sammenligning viser tall fra SSB sin nasjonalregnskapsstatistikk at sysselsettingen i matindustrien gikk ned med 2 prosent fra 4. kvartal 2009 til 4. kvartal 2010.

Utvikling i sysselsettingen varierer noe mellom de ulike bransjene, der det var flest bedrifter innen konserverindustrien (50 %), bakervarebransjen (30 %) og kornvarebransjen (29 %) som økte sysselsettingen i 2010. Samtlige bedrifter tilknyttet sjokoladebransjen oppga i årets undersøkelse at de reduserte sysselsettingen i 2010 i forhold til året før.

Figur 5.3

Utviklingen i bedriftenes sysselsetting, 2008–2010 (endring fra året før)

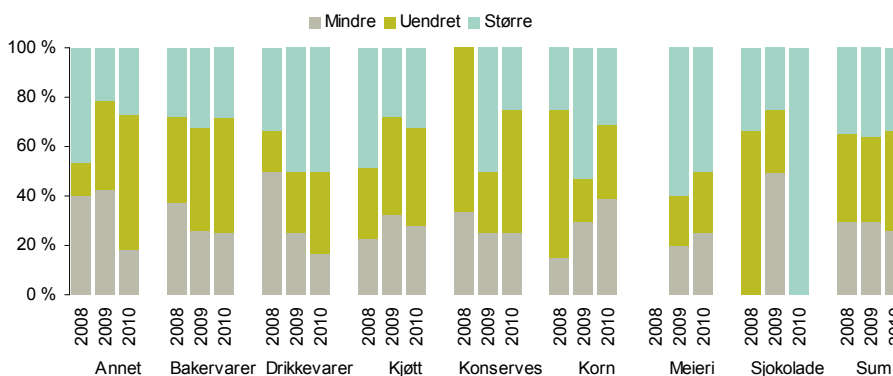

5.2.4 Stabile investeringer og økt innovasjon

SSBs kvartalsvise nasjonalregnskapsstatistikk viser at bruttoinvesteringene (i fast realkapital) i matindustrien økte med 32 prosent fra 2009 til 2010. Resultatet fra årets konjunkturundersøkelse tyder på at investeringene i 2010 var på om lag samme nivå som i 2009 (se figur 5.4). Ca. 31 prosent av bedriftene oppga at investeringene var større i 2010 enn året før. I 2009 var denne andelen på 34 prosent. Det er imidlertid store forskjeller mellom bransjene, det var størst andel av bedrifter innen sjokoladebransjen som hadde økte investeringer.

Figur 5.4

Utvikling i bedriftenes investeringer, 2008–2010 (endring fra året før)

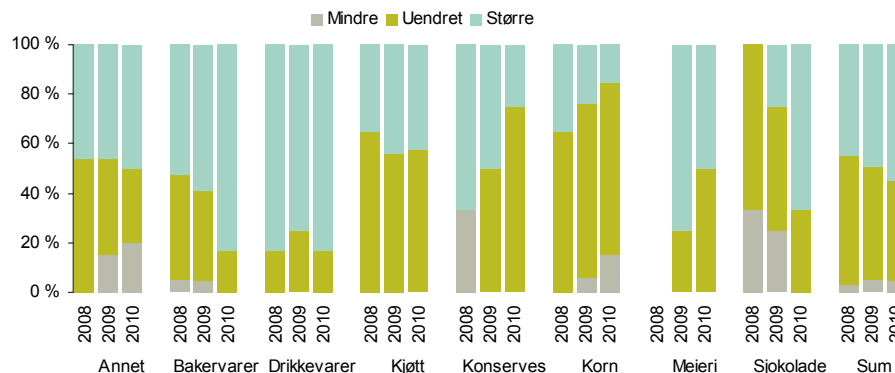

Selv om investeringene har vært ganske stabile de siste årene, har innovasjonsevnen målt som antall nye produkter vært relativt høy. I 2010 hadde 52 prosent av bedriftene flere nye produkter i 2010 enn året før, mens hhv. 47 og 41 prosent av

bedriftene oppga det samme i 2009 og 2008. Kun 4 prosent av bedriftene oppga å ha færre nye produkter i 2010 enn i året før, jf. figur 5.5. Bakervare- og sjokoladevarebransjen er de mest innovative bransjene ifølge årets undersøkelse, der hhv. 83 og 50 prosent av bedriftene oppgir at de hadde flere nye produkter i 2010 enn i 2009.

Figur 5.5

Antall nye produkter, 2008–2010 (endring fra året før)

I henhold til Innovasjonsundersøkelsen til SSB i 2008⁹⁵ har bedrifter innen jordbruk, fangst, fiske og fiskeoppdrett samt nærings- og nytelsesmidler og drikke høyere innovasjonsaktivitet enn gjennomsnittet for næringslivet. Ca. 38 prosent av bedriftene innenfor jordbruk, skogbruk og fiske, samt fiske, fangst og fiskeoppdrett hadde innovasjonsaktivitet i 2006–2008 mot 34 prosent for næringslivet totalt. Innen nærings- og nytelsesmidler og drikkevarer hadde hhv. 33 prosent og 61 prosent av bedriftene hadde innovasjonsaktivitet i samme periode.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

⁹⁵ SSB (2010). *Tabell 2: Innovative foretak, etter næring, SN2007*. Innovasjon i Norsk næringsliv 2006-2008. URL: <http://www.ssb.no/emner/10/03/innov/tab-2010-01-13-01.html>, 15.07.11.

5.2.5 *Bransjewis oppsummering*

2010 var et år med positiv utvikling for matindustrien, hvor bl.a. alle bransjer opplevde en positiv utvikling i resultat før skattekostnad. Tabell 5.2 viser en kort oppsummering av bransjenes utvikling i 2010 sammenlignet med 2009. Denne oppsummeringen er basert på en vurdering av omsetning, årsresultat, sysselsetting, investering og innovasjon.

Tabell 5.2

Oppsummering av bransjenes utvikling i 2010

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	n	Svak økning i priser og resultat. Stabile investeringer. Svak nedgang i volum og nedgang i sysselsettingen.
Konserver	+	Positiv utvikling i resultat. Svak økning i priser og sysselsetting. Stabilt volum og investeringer.
Meieri og iskrem	+	Økning i resultat, priser og volum, samt en svak økning i investeringer. Nedgang i sysselsetting.
Korn	+	Økning i volum, men kun svak økning i resultat og priser. Svak økning i sysselsettingen. Stabile investeringer.
Bakervarer	+	Svak økning i volum, priser og sysselsetting. Stabilt resultat og investeringer.
Sjokolade	+	Økning i resultat, priser og investeringer. Nedgang i volum og sysselsetting.
Drikkevarer	+	Svak økning i resultat og investeringer. Stabile priser og volum. Svak nedgang i sysselsettingen
Annet	+	Svak økning i volum, priser og årsresultat. Stabile investeringer og svak nedgang i sysselsettingen.

1) Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, – er negativ, – – er sterkt negativ

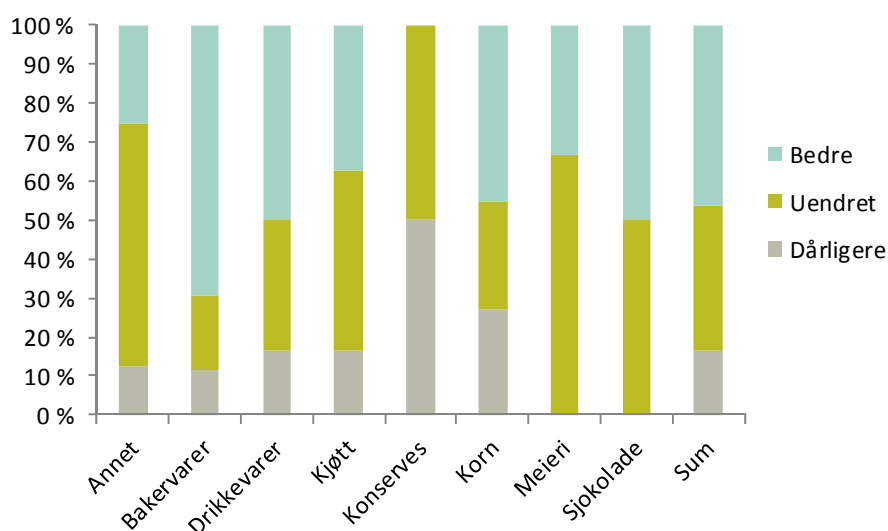
5.3 Forventninger til 2011

5.3.1 Svak optimisme

I årets undersøkelse har vi stilt spørsmålet om hvordan bedriften bedømmer virksomhetens utsikter «generelt» for 2011, sammenlignet med situasjonen i 2010. Totalt er det 70 prosent av bedriftene som tror at 2011 enten blir bedre eller like bra som 2010, mens kun 14 prosent av bedriftene forventer dårligere utsikter, jf. figur 5.6. På bransjenivå er det ingen av bedriftene innen meieribransjen og sjokoladebransjen som tror at 2011 blir dårligere enn 2010, mens det er ingen bedrifter innen konserverbransjen som tror at 2011 blir bedre enn 2010.

Figur 5.6

Bedriftenes vurdering av utsiktene for virksomheten generelt sett i 2011 sammenlignet med 2010

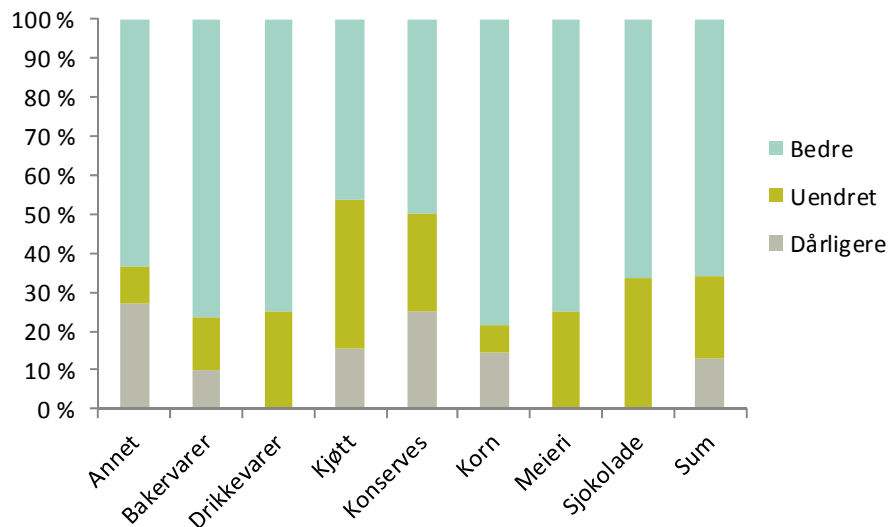
5.3.2 Fortsatt tro på omsetningsvekst

Ca. 65 prosent av bedriftene forventer økt omsetning i 2011, mens 13 prosent tror på en lavere omsetning enn året før (se figur 5.7). Spesielt er det bedrifter innen drikkevare-, sjokolade- og meieribransjen som tror på høyere omsetning enn i 2010.

På hjemmemarkedet forventer 84 prosent uendret eller større salg i 2011. Når det gjelder økt salg på eksportmarkedet oppgir 65 prosent av bedriftene at dette ikke er noen aktuell problemstilling for dem. Blant bedriftene som eksporterer varer oppgir 39 prosent at de forventer økt salg i 2011, mens 8 prosent forventer redusert salg i 2011.

Figur 5.7

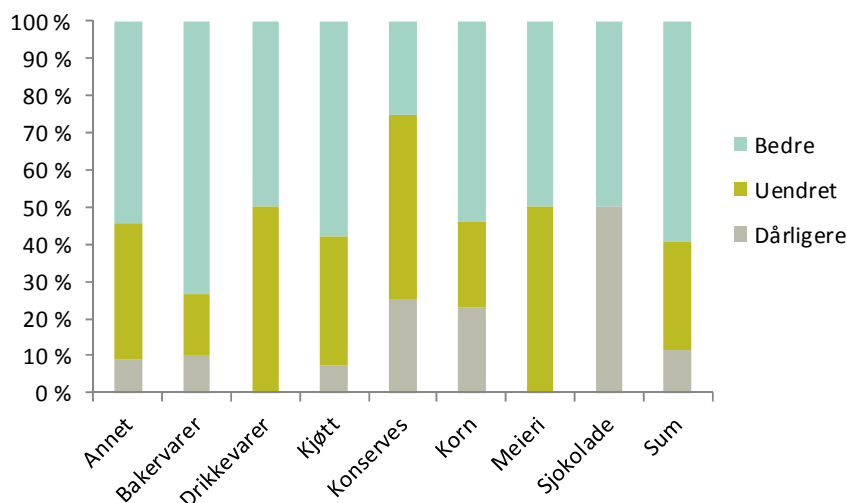
Forventninger om omsetning i 2011 sammenlignet med 2010

Totalt sett samsvarer resultatene for omsetning og volum ganske bra. Ifølge figur 5.8 forventer 57 prosent av bedriftene økt volum i 2011, mens 11 prosent forventer redusert volum. Bakervarebransjen er den bransjen med høyest forventninger om økt omsetningsvolum i 2011, hvor ca. 73 prosent av bedriftene forventer større volum.

Figur 5.8

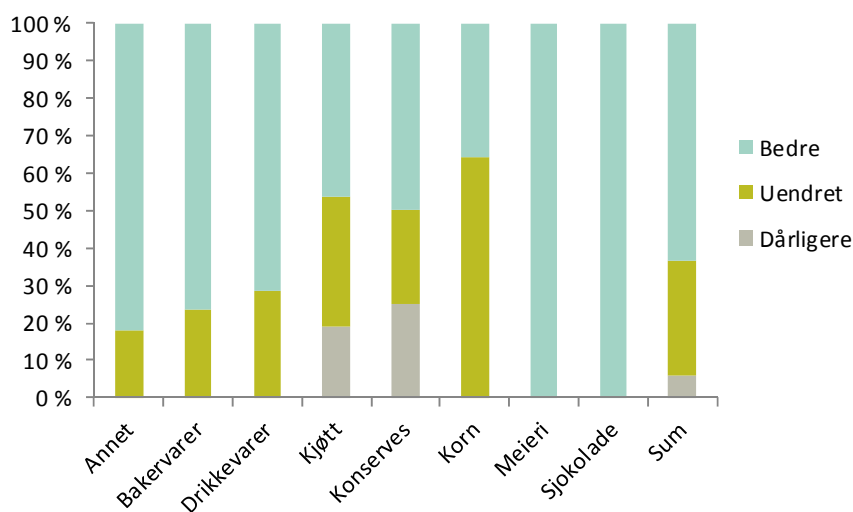
Bedriftenes forventninger om volum i 2011 sammenlignet med 2010

Norsk matindustri påvirkes av både internasjonale priser så vel som norske priser. Jordbruksoppgjøret påvirker prisen til norske bønder, som igjen påvirker råvarekostnadene til matindustrien. Ifølge årets konjunkturundersøkelse forventer 61 prosent av bedriftene at prisene vil øke i løpet av 2011. Samtlige bedrifter i meieri- og sjokoladebransjen forventer økte priser. I kornbransjen forventer imidlertid 64 prosent av bedriftene at prisene vil holde seg uendret i 2011.

Figur 5.9

Bedriftenes forventninger om priser i 2011 sammenlignet med 2010

5.3.3 Bedre årsresultat før skatt

Ca. 49 prosent av bedriftene forventer bedre årsresultat i 2011 enn i 2010, jf figur 5.10. Dette er en liten reduksjon sammenlignet med undersøkelsen i fjor, da 56 prosent forventet bedre årsresultat. Spesielt sjokolade- og sukkervarebransjen og meieribransjen har forventninger om at 2011 vil gi bedre resultat enn 2010. Konserverindustrien har flest bedrifter (75 %) med forventninger om et dårligere resultat i 2011.

Figur 5.10

Bedriftenes forventninger om årsresultat i 2011 sammenlignet med 2010

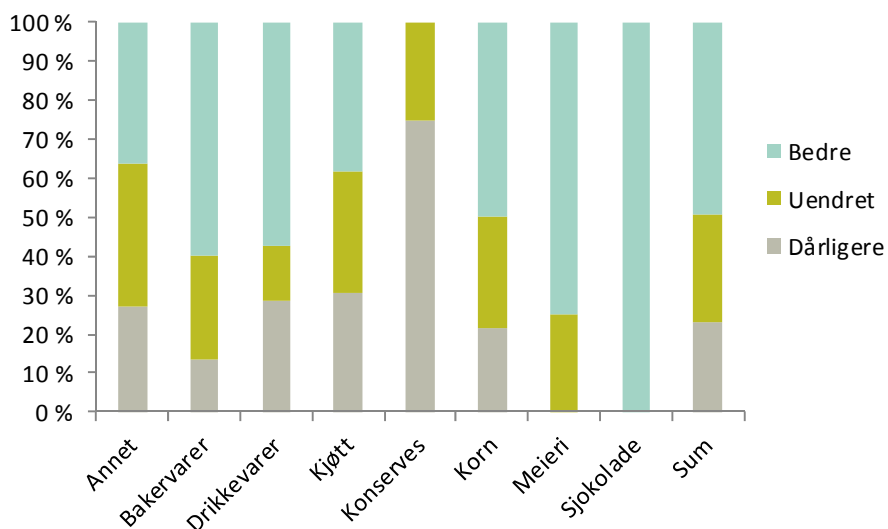

FOTO: © TINE MEDIEBANK

5.3.4 Sysselsettingen forventes å forbli uendret

For matindustrien totalt sett forventer 63 prosent av bedriftene uendret sysselsetting i 2011 sammenlignet med 2010, mens 16 prosent av bedriftene forventer lavere sysselsetting i 2011 enn året før (figur 5.11). Kjøttbransjen er den bransjen som er mest pessimistisk i forhold til sysselsettingsvekst i 2011.

Figur 5.11

Bedriftenes forventninger om sysselsetting i 2011 sammenlignet med 2010

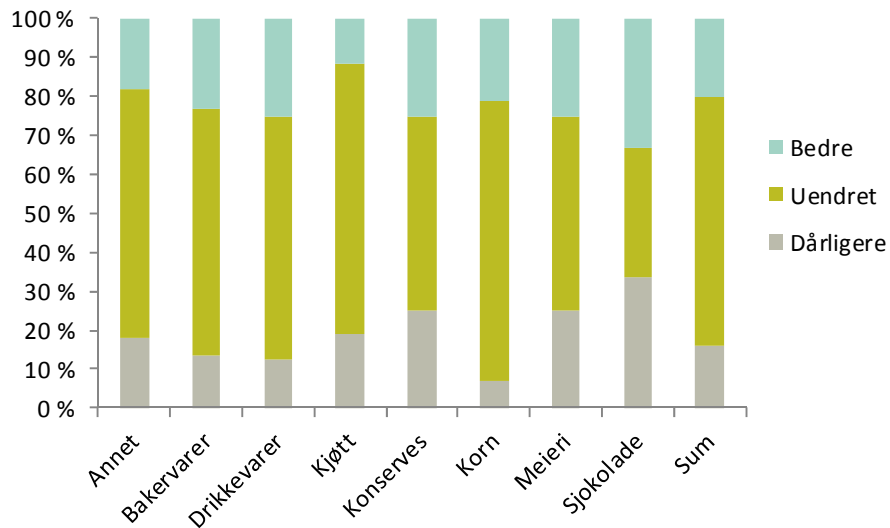

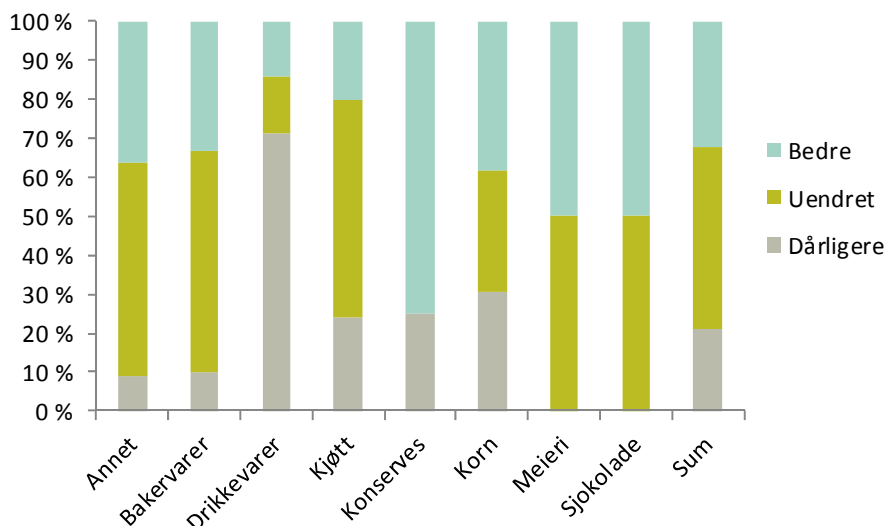
FOTO: © TINE MEDIEBANK

5.3.5 Stabile investeringer, fortsatt innovasjonsvilje

Ifølge undersøkelsen forventer 31 prosent av bedriftene økte investeringer i 2011, mens 20 prosent av bedriftene forventer lavere investeringsnivå i 2011 sammenlignet med året før. Det er spesielt innen konserverindustrien og meieribransjen hvor bedriftene forventer økte investeringer i 2011, mens drikkevare- og kornvarebransjen er de bransjene hvor flest bedrifter tror på lavere investeringsnivå.

Figur 5.12

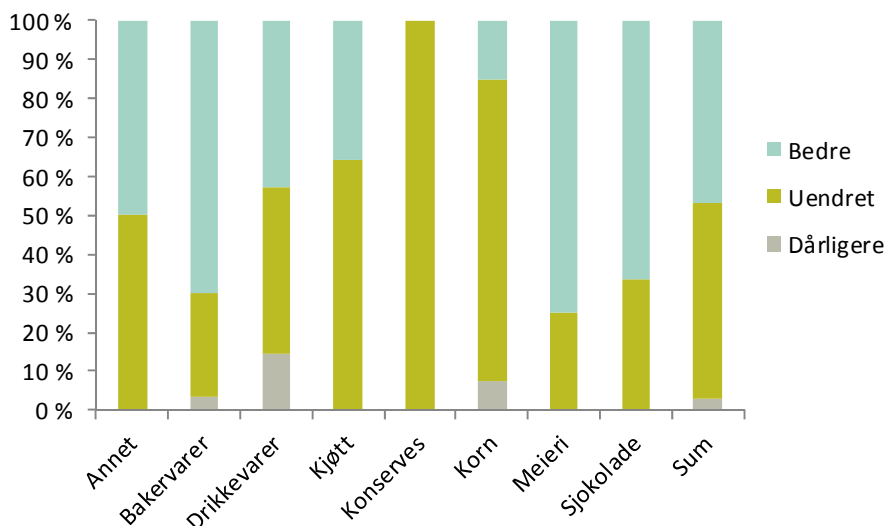
Bedriftenes forventninger om investeringer i 2011 sammenlignet med 2010

Andelen bedrifter som forventer en økning av antall nye produkter i 2011 er ca. 45 prosent, mens kun tre prosent av bedriftene forventer å lansere færre nye produkter i år enn i fjor. Det er en del variasjoner mellom de ulike bransjene når det gjelder forventninger om nye produkter i 2011. I meieribransjen og bakevarebransjen forventer hhv. 75 og 70 prosent av bedriftene flere nye produkter sammenlignet med året før. For 2011 forventer kornvarebransjen kun 14 prosent av bedriftene flere nye produkter, mens i konserverindustrien tror ingen av bedriftene at det vil komme flere nye produkter.

Figur 5.13

Bedriftenes forventninger om nye produkter i 2011 sammenlignet med 2010

5.3.6 Økt konkurranse på hjemmemarkedet

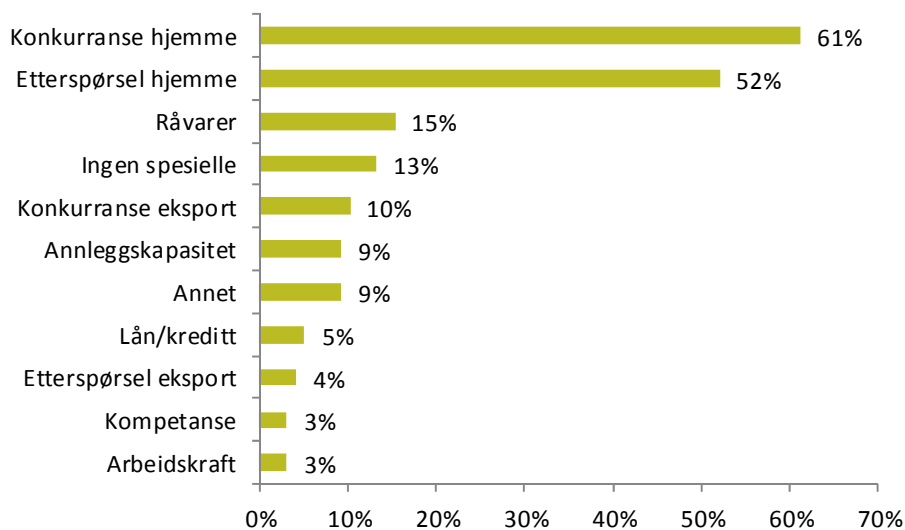
Bedriftene har blitt bedt om å angi hvilke faktorer som eventuelt ventes å ville begrense aktiviteten i 2011. Faktorene som i størst grad forventes å begrense aktiviteten i 2011 er konkurranse og etterspørsel på hjemmemarkedet. Dette er de samme forventningene som de to foregående årene.

I alt er det 13 prosent av bedriftene som ikke forventer noen faktorer som vil bidra med å begrense aktiviteten i 2011. Dette er på samme nivå som de to foregående årene. Imidlertid forventes konkurransen på hjemmemarkedet å bli langt hardere i 2011. Når det gjelder tilgang til lån/kreditt ser situasjonen til å ha bedret seg kraftig. Andre positive utviklingstrekk er at anleggskapasitet, etterspørsel på eksportmarkedet og tilgang på arbeidskraft forventes å være mindre begrensende på aktiviteten enn det som var forventet for 2010. Kun 3 prosent av bedriftene oppgir at tilgang på arbeidskraft vil bli en begrensende faktor for aktiviteten i 2011.

I årets undersøkelse har flere bedrifter trukket frem kjedekonsentrasjonen og mulighet for innpass i butikkjedene som en begrensende faktor for aktiviteten i 2011.

Figur 5.14

Faktorer som ventes å ville begrense aktiviteten i 2011 sammenlignet med 2010

5.3.7 *Bransjevis oppsummering*

Tabell 5.3 viser en kort bransjevis vurdering av bedriftenes forventninger til utviklingen i 2011 sammenlignet med 2010. Denne oppsummeringen er basert på bedriftenes vurdering av forventet utvikling i volum, årsresultat, investeringer og sysselsetting.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Tabell 5.3

Oppsummering av forventninger for 2011, bransjevis

Bransje	Vurdering	Kort oppsummering
Kjøtt	+	Forventninger om økt volum og priser. Stabilt resultat, investeringer og Sysselsetting.
Konserver	—	Forventninger om dårligere resultat og økte investeringer.
Meieri og is krem	+	Stabil sysselsetting og volum. Liten økning i priser. Forventninger om bedre resultat, økt volum og priser. Stabile investeringer og sysselsetting.
Korn	+	Forventninger om økning i volum, priser og resultat. Stabil sysselsetting og investeringer.
Bakerverer	+	Forventninger om økning i volum, priser og resultat. Svak økning i investeringer. Stabil sysselsetting.
Sjokolade	+	Forventninger om økte priser, resultat og investeringer. Stabile volum og sysselsetting.
Drikke-varer	+	Forventninger om økt volum, priser og resultat. Mindre investeringer og stabil sysselsetting.
Annet	n	Forventninger om økte priser og svak økning i volum. Stabilt resultat, investeringer og sysselsetting.

1) Forklaring: ++ er sterkt positiv, + er positiv, n er nøytral, - er negativ, -- er sterkt negativ

Den bransjevis oppsummeringen i konjunkturundersøkelsen i fjor viste at forventningene til 2010 var mer positive for konserverindustrien enn de er for 2011, ellers så er resultatene ganske like.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

5.4 FoU

Norge er et høykostnadsland og det er derfor viktig med forskning og utvikling for å kunne produsere mat som forbrukerne etterspør til en akseptabel pris. Investering i forskning og utvikling gir avkastning i fremtiden. Det kan dokumenteres at veksten i fremgangsrike bedrifter og bransjer skyldes en generell faglig oppdatering som bruk av ny teknologi, nye produksjonsmetoder, produktutvikling og bedre måter å organisere arbeidet på. Bak disse endringene ligger et betydelig forsknings- og utviklingsarbeid.

5.4.1 Midler brukt til forskning

Andelen bedrifter innen hver bransje som driver med forskning varierer fra 20 til 100 prosent. Tabell 5.4 gir en oversikt over hvor mange prosent av bedriftene innen hver bransje som oppgir at de drev med forskning i 2010.

Tabell 5.4

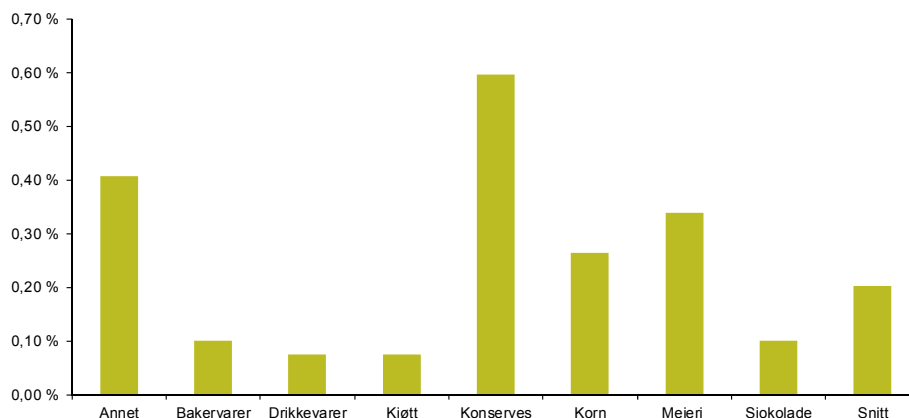
Andel av bedrifter innen de ulike bransjene som driver med forskning

Bransje	Prosent av utvalget som drev med forskning i 2010
Annet	82 %
Bakerverer	20 %
Drikkevarer	25 %
Kjøtt	44 %
Konserves	100 %
Korn	36 %
Meieri	75 %
Sjokolade	33 %
Gjennomsnitt alle bedrifter	42 %

Bransjenes gjennomsnittlige beløp brukt til forskning (i prosent av omsetning) for 2010, er vist i figur 5.15. I gjennomsnitt ble 0,20 prosent av bedriftenes omsetning brukt til forskning i 2010 (ekskl. eksterne bidrag). Konserverindustrien er den bransjen der som hadde den største kostnaden knyttet til forskning, i prosent av bransjens omsetning, mens kjøttbransjen brukte minst.

Figur 5.15

Beløp brukt på forskning oppgitt i prosent av omsetning

Ser vi på antall årsverk innen forskning fordelt på bransjer, utgjør antall årsverk ca. 0,51 prosent av den totale sysselsettingen i 2010. Bransjene under «annet» er de med størst andel forskerårsverk i prosent av total sysselsetting med 1,41 prosent. Deretter følger konserverindustrien og kjøttbransjen med hhv. 0,96 prosent og 0,63 prosent. Lavest andel forskerårsverk av total sysselsetting finner man innen bransjene korn, bakervarer og meieri med hhv. 0,38 prosent, 0,35 prosent og 0,28 prosent.

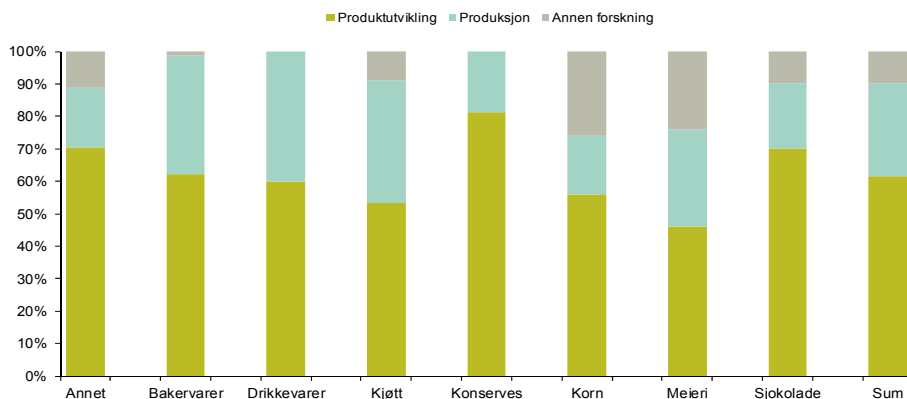
5.4.2 *Innovasjon i fokus*

Det er interessant å finne ut hva det brukes forskningsmidler på innen mat-industrien. Respondentene ble derfor spurt om hvor mye av forskningen i prosent som ble brukt til produktutvikling, produksjon og annen forskning, jf. figur 5.16.

Produktutvikling utgjør 61 prosent av forskningsinnsatsen blant bedriftene i undersøkelsen, mens 29 prosent er knyttet til produksjon. Den relative satsingen på forskning innen produktutvikling er størst i konserverindustrien og kjøttbransjen (70–80 % av forskningsinnsatsen i disse bransjene omfatter produktutvikling). Bakervarer, drikkevare- og kjøttbransjen er de tre bransjene som hadde den relativt største forskningsinnsatsen rettet mot produksjon (ca. 38 %). Meieri- og kornbransjen har den største andelen av forskningen som er rettet inn mot annen type forskning (ca. 25 %).

Figur 5.16

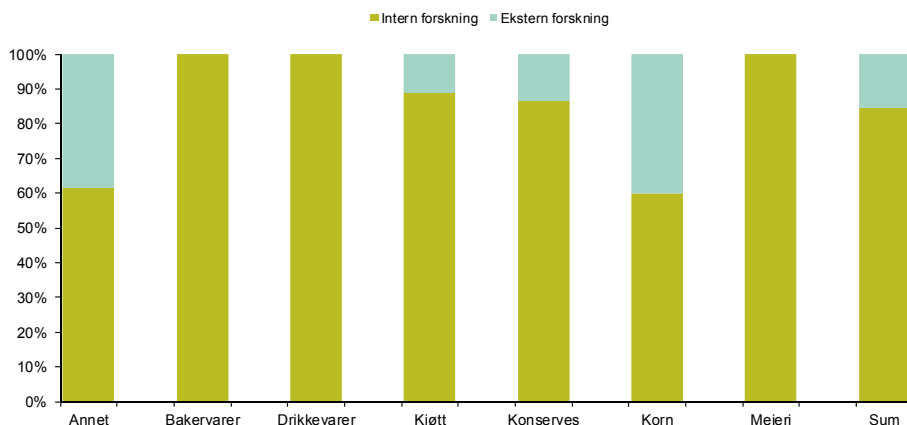
Forskning innen produktutvikling, produksjon og annet

Jf. figur 5.17 bruker de fleste bedriftene (85 %) FoU-midler på intern forskning, mens spesielt kornvarebransjen, konservesindustrien og kjøttbransjen kjøpte også en del forskningstjenester.

Figur 5.17

Prosent av forskningsbeløp som bedriften selv finansierer som brukes på intern forskning og eksternt forskning (kjøpte forskningstjenester)

Det er kun 9 av bedriftene i utvalget som har oppgitt at de har mottatt bidrag fra eksternt finansieringskilde, der de samlet sett har mottatt 13,4 mill. kroner i 2010. Eksempler på eksterne kilder er Innovasjon Norge, SkatteFUNN og Forskningsrådet.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Referanser

- Arbeidsdepartementet (2011). *Om grunnlaget for inntektsoppgjøret 2011. Foreløpig hovedrapport fra Det tekniske beregningsgrunnlaget for inntektsoppgjørene.*
- BBC (2011). *EU targets meat origins with new food labeling.* Peter Lawrence, BBC News. 06.07.11.
- CIAA (2011). *Data and Trends of the European food and drink industry 2010.* URL: <http://www.fooddrinkeurope.eu/publications/data-trends-of-the-european-food-and-drink-industry-2010>, 15.06.11.
- CIAA (2010). *Supporting the competitiveness of the EU food and drink industry.* CIAA Competitiveness report 2010. URL: http://www.fooddrinkeurope.eu/uploads/publications_documents/ciaa-comprep-web.pdf, 12.07.11.
- CIAA (2009). *CIAA Annual Report 2008.* URL: <http://www.ciaa.be>, 15.02.10.
- Commission of the European Communities (2009). *Competition in the food supply chain. A better functioning food supply chain in Europe.* Brussels, 28.10.09. SEC(2009) 1449.
- Department for Business, Innovation & Skills (2010). *Consultation on taking forward the establishment of a body to monitor and enforce compliance with the groceries supply code of practice (GSCOP).*
- EU kommisjonen (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth.* URL: http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso__007_-_europe_2020_-_en_version.pdf, 12.07.11.
- Eurostat (2011). *European Food Prices Monitoring Tool.* Eurostat. URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/hicp/methodology/prices_data_for_market_monitoring, 18.08.11.
- Finansdepartementet (2011). *Skatter og avgifter 2011. St. prop. Nr. 1. LS 2010/2011.*
- Finansdepartementet (2010). *Stortingsprop.nr.1 LS (2010-2011).*
- Finansdepartementet (2005). *St.prp. nr. 1 (2005-2006). Skatte-, avgifts- og tollvedtak.*
- Finansdepartementet (1999). FOR-1999-01-20-27: Forskrift om bearbeiding av ufortollede landbruksvarer.
- Fiskeridepartementet, Helsedepartementet og Landbruksdepartementet (2005). *FOR-2004-01-28-221: Forskrift om avgifter og gebyr i matforvaltningen.*
- Flesland Markedsinformasjoner (2011). *Storhusholdningsmarkedet 2011/12.* Flesland Markedsinformasjoner, Hvalstad. Samt tidligere rapporter.
- Food for life (2011). *Presentation of ETP - European Technology Platform Food for Life.* URL: http://etp.ciaa.be/asp/about_etp/index.asp?doc_id=489, 24.06.11.
- Grønt Punkt Norge AS (2011). *Avgiftsbelagt drikkevareemballasje 2011.* URL: <http://www.grontpunkt.no/files/dmfile/Drikkevare-koder-milj-2011-01-01.pdf>, 15.08.11.
- Handelsbladet FK (2011). *Dagligvarekartet 2011.* Utgitt av handelsbladet FK i samarbeid med Andhøy/Institutt for Bransjeanalyser AS oktober 2010.

- Kommunal- og regionaldepartementet (2011). mottatt e-post fra Ingrid Wik, 16.05.11.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2007). *Nasjonale retningslinjer for regional transportstøtte*. URL: <http://www.regjeringen.no/Upload/KRD/Vedlegg/REGA/regionaltransportstotte220207.pdf>, 28.03.10.
- Kunnskapsdepartementet (2011). *NOU 2011:6. Et åpnere forskningssystem*.
- Landbruks- og matdepartementet (2011). *Prop. 126 S. (2010-2011). Jordbruksoppjøret 2011 – endringer i statsbudsjett for 2011 m.m. Foreløpig utgave*.
- Landbruks- og matdepartementet (2011) *Jordbruksavtale 2010-2011*.
- Landbruks- og matdepartementet (2010). *Prop. 62 S (2010-2011)*. Samtykke til inngåelse av avtale med Den europeiske union (EU) om utvidet handel med landbruksvarer etter EØS-avtalens artikkel 19.
- Landbruks- og matdepartementet (2010). *St.prp. nr. 1. Jordbruksavtale 2010–2011*.
- Landbruks- og matdepartementet (2010). *Prop. 133S. (2009-2010). Jordbruksoppjøret 2010 - endringer i Statsbudsjettet for 2010 m.m.*
- Landbruks- og matdepartementet (2009). *EU: konkurransekraft i landbruksbasert matnæring*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/aktuelt/nyheter/2009/april-09/eu-konkurransekraft-i-landbruksbasert-ma.html?id=556154>, 15.02.10.
- Landbruks- og matdepartementet (2008). *FOR 2008-03-07 nr. 228: Forskrift om sikkerhetsmekanisme ved import av landbruksvarer fra utviklingsland omfattet av ordningen for generelle tollpreferanser*.
- Mattilsynet (2011). *Matproduksjonsavgift og kjøttkontrollgebyr*. Datafil mottatt av Eirin O. Breivik, 11.02.11.
- Mattilsynet (2011). *Kjøttkontrollgebyr*. E-post mottatt fra Eirin Osnes Breivik, 11.02.11.
- Mittenzwei og Svennerud (2010). *Importvern for norsk jordbruk: Status og utviklingstrekk*. Notat 2010-12. NILF, Oslo.
- Nielsen (2011) *Markedsrapporten 2011. Dagligvarer i Norge*. Nielsen, Oslo.
- NIFU (2011). *Ressursinnsatsen til marin FoU og havbruksforskning 2009*. Rapport 10/2011.
- NIFU (2011). *Ressurser til landbruks- og matrelatert FoU 2009*. Rapport 14/2011.
- NIFU STEP (2009). *Ressursinnsatsen innenfor marin FoU og havbruksforskning 2007*. Rapport 10/2009.
- NILFU STEP (2009). *Ressursinnsatsen innenfor landbruks- og matrelatert FoU 2007*. Rapport 24/2009.
- Norges forskningsråd (2011). *Søknadstyper*. URL: <http://www.forskningsradet.no/no/Soknadstyper/1183468209217>, 30.05.11.
- Norges Forskningsråd (2011). *Forskningsrådets budsjett 2011*.
- Norges Forskningsråd (2011). *Årsrapport 2010 for SkatteFUNN*.
- Norges Bank (2011). *Norges Banks styringsrente*. Månedsgjennomsnitt. URL: <http://www.norgesbank.no/no/prisstabilitet/rentestatistikk/styringsrente-manedlig>, 14.06.11.
- Norges Bank (2011). *Valutakurser*. URL: http://www.norges-bank.no/templates/article___200.aspx, 15.06.11.
- Nortura (2011). *Priser*. Datafil mottatt av Raymond Wold-Schatzer, 01.02.11.
- Nortura (2010) *Markedsordningen for storfekjøtt. Grunnlagsdokument for prisperioden 1.juli – 31.desember 2010*.

- Orkla Brands (2011). *Pris på sukker*. Datafil mottatt av Trond Aanerud, 13.01.11.
- Panella (2010). *Food Chain Efficiency and Transparency*. Panella, L. Head of Network on Food Economics European Commission, DG Health and Consumers. Lecture notes 12.02.10. OECD. Paris.
- Produce (2011). *Market prices by products*. URL: <http://www.produce.nl>, 09.02.11.
- SCB (2011). *Producentprisindex (PPI) efter produktgrupp*. URL: <http://www.ssd.scb.se>, 15.03.11.
- Skatteministeriet (2011). *Satser og beløbsgrænser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/satser_og_beloeb/?nav=crumbs, 13.04.11.
- Skatteverket (2011). *Punktskatter*. URL: <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/skatter/punktskatter/allapunktskatter.458d555751259e4d6616800010841.html>, 13.04.11.
- SLF (2011). *Fondet for Forskningsavgift på landbruksvarer. Regnskap 2010. Budsjett 2011*. Datafil mottatt av Synnøve Kjos Frank, 02.03.11.
- SLF (2011). *Fraktilskudd egg, korn og kraftfôr*. Mottatt e-post fra Øyvind Breen, 24.01.11
- SLF (2011). *Utbetalt fraktilskudd kjøtt (2008–2010)*. Mottatt e-post fra Signe-Marie Olsen, 14.04.11
- SLF (2011). *Landbruks- og matforskning*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 18.04.11.
- SLF (2011). *Import*. Datafil mottatt av SLF 15.06.11.
- SLF (2011). *Norsk pris*. Datafil mottatt av Gry Blom Marstrander, 13.01.11.
- SLF (2010). *Tollkvoter*. URL: <http://www.slf.dep.no>, 10.03.10.
- SLF (2008). *Forskrift om endring av forskrift av 29. juni 2007 nr.904 om satser i prisutjevningsordningen for melk og satser for produksjonsfløte og tilvirkningsverdi på smør*.
- SSB (2011). *Konsum i husholdninger. Tabell 05160: Konsum i husholdninger (1970–2010)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 13.05.11.
- SSB (2011). *Industristatistikk 2009*. Datafiler mottatt av Salah Ziade, august 2011.
- SSB (2011). *Sysselsatte etter næring og utdanningsnivå*. Datafil mottatt fra Inge Aukrust, 20.06.11.
- SSB (2011). *Produksjonsverdi i faste 1995-priser*. Datafil mottatt fra K. Snesrud, 10.06.11.
- SSB (2011). *Kvartalsvis nasjonalregnskap, tabell 50 Utførte timeverk*. URL: <http://www.ssb.no/emner/09/01/knr/tabeller.html>, 10.06.11.
- SSB (2011). *Økonomiske analyser 1/2011*. SSB, Oslo
- SSB (2011). *Direkte investeringer i Norge. 1998-2009*. URL: <http://www.ssb.no/di/tab-2011-02-21-02.html>, 15.06.11.
- SSB (2011). *Tabell 08674: Industri. Nøkkeltall for ikke-finansielle aksjeselskaper (F)*. URL: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken>, 15.08.11.
- SSB (2011). *Utenrikshandelsstatistikken 2010*. Datafil mottatt fra SSB, 18.01.11.
- SSB (2010). *Tabell 2: Innovative foretak, etter næring, SN2007*. Innovasjon i Norsk næringsliv 2006-2008. URL: <http://www.ssb.no/emner/10/03/innov/tab-2010-01-13-01.html>, 15.07.11.
- Tine (2011). *Norske priser*. Datafil mottatt av Nina Griffiths, 13.01.11.
- Toll- og avgiftsdirektoratet (2011). *Særavgifter*. Datafil mottatt av June Halvorsen, 14.01.11.
- Tollvesenet (2009). *Utenlands bearbeiding av landbruksvarer*. URL: <http://www.toll.no>, 22.02.09.

Tollvesenet (2008). *GSP-Generelle tollpreferanser for import av varer fra utviklingsland.*
URL: http://www.toll.no/templates_TAD/Article.aspx?id=118824&epslanguage=NO, 15.08.11.

FOTO: © TINE MEDIEBANK

Vedlegg 1: Bransje- og næringsinndeling

Tabellen nedenfor viser hvordan rapporten definerer de ulike bransjene innenfor matindustrien. Kolonnen til venstre angir navn på bransjen, mens kolonnen i midten viser hvilke næringsgrupper (3–5 siffer) bransjene omfatter. Næringsgrupperingen er hentet fra SSBs «Standard for næringsgruppering», SN2007.

10-12 Næringsinndeling

Bransjeinndeling	Næringsgrupper
Nærings- og nytelsesmidler	10 Produksjon av nærings- og nytelsesmidler
Kjøttvarer	10.1 Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer
Kjøttvarer	10.11 Bearbeiding og konservering av kjøtt
Kjøttvarer	10.110 Bearbeiding og konservering av kjøtt
Kjøttvarer	10.12 Bearbeiding og konservering av fjørfekjøtt
Kjøttvarer	10.120 Bearbeiding og konservering av fjørfekjøtt
Kjøttvarer	10.13 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer
Kjøttvarer	10.130 Produksjon av kjøtt- og fjørfevarer
Fiskevarer	10.2 Bearbeiding og konservering av fisk, skalldyr og bløtdyr
Fiskevarer	10.20 Bearbeiding og konservering av fisk, skalldyr og bløtdyr
Fiskevarer	10.201 Produksjon av saltfisk, tørrfisk og klippfisk
Fiskevarer	10.202 Frysing av fisk, fiskefileter, skalldyr og bløtdyr
Fiskevarer	10.203 Produksjon av fiskehermetikk
Fiskevarer	10.209 Bearbeiding og konservering av fisk og fiskevarer ellers
Potet-/konserverindustri	10.3 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker
Potetindustri	10.31 Bearbeiding og konservering av poteter
Potetindustri	10.310 Bearbeiding og konservering av poteter
Konserver	10.32 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker
Konserver	10.320 Produksjon av juice av frukt og grønnsaker
Konserver	10.39 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers
Konserver	10.390 Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker ellers
Olje og fett	10.4 Produksjon av vegetabiliske og animalske oljer og fettstoffer
Olje og fett	10.41 Produksjon av oljer og fettstoffer
Olje og fett	10.411 Produksjon av rå fiskeoljer og fett
Olje og fett	10.412 Produksjon av andre uraffinerte oljer og fett
Olje og fett	10.413 Produksjon av raffinerte oljer og fett
Olje og fett	10.42 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer
Olje og fett	10.420 Produksjon av margarin og lignende spiselige fettstoffer
Meierivarer	10.5 Produksjon av meierivarer og iskrem
Meierivarer	10.51 Produksjon av meierivarer
Meierivarer	10.510 Produksjon av meierivarer
Meierivarer	10.52 Produksjon av iskrem
Meierivarer	10.520 Produksjon av iskrem
Kornvarer	10.6 Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter
Kornvarer	10.61 Produksjon av kornvarer
Kornvarer	10.610 Produksjon av kornvarer
Kornvarer	10.62 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter
Kornvarer	10.620 Produksjon av stivelse og stivelsesprodukter
Bakervarer	10.7 Produksjon av bakeri- og pastavarer
Bakervarer	10.71 Produksjon av brød og ferske konditorvarer
Bakervarer	10.710 Produksjon av brød og ferske konditorvarer

Bakervarer	10.72 Produksjon av kavringer, kjeks og konserverte konditorvarer
Bakervarer	10.720 Produksjon av kavringer, kjeks og konserverte konditorvarer
Bakervarer	10.73 Produksjon av makaroni, nudler, couscous og lignende pastavarer
Bakervarer	10.730 Produksjon av makaroni, nudler, couscous og lignende pastavarer
Andre næringsmidler	10.8 Produksjon av andre næringsmidler
Sjokolade og sukkervarer	10.81 Produksjon av sukker
Sjokolade og sukkervarer	10.810 Produksjon av sukker
Sjokolade og sukkervarer	10.82 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer
Sjokolade og sukkervarer	10.820 Produksjon av kakao, sjokolade og sukkervarer
Øvrige næringsmidler	10.83 Bearbeiding av te og kaffe
Øvrige næringsmidler	10.830 Bearbeiding av te og kaffe
Øvrige næringsmidler	10.84 Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier
Øvrige næringsmidler	10.840 Produksjon av smakstilsetningsstoffer og krydderier
Øvrige næringsmidler	10.85 Produksjon av ferdigmat
Øvrige næringsmidler	10.850 Produksjon av ferdigmat
Øvrige næringsmidler	10.86 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat
Øvrige næringsmidler	10.860 Produksjon av homogeniserte matprodukter og diettmat
Øvrige næringsmidler	10.89 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted
Øvrige næringsmidler	10.890 Produksjon av næringsmidler ikke nevnt annet sted
Dyrefôr	10.9 Produksjon av fôrvarer
Dyrefôr	10.91 Produksjon av fôrvarer til husdyrhold
Dyrefôr	10.910 Produksjon av fôrvarer til husdyrhold
Dyrefôr	10.92 Produksjon av fôrvarer til kjæledyr
Dyrefôr	10.920 Produksjon av fôrvarer til kjæledyr
Drikkevarer	11 Produksjon av drikkevarer
Drikkevarer	11.0 Produksjon av drikkevarer
Drikkevarer	11.01 Destillering, rektifisering og blanding av sprit
Drikkevarer	11.010 Destillering, rektifisering og blanding av sprit
<i>Inngår ikke i rapporten</i>	<i>11.02 Produksjon av vin</i>
<i>Inngår ikke i rapporten</i>	<i>11.020 Produksjon av vin</i>
Drikkevarer	11.03 Produksjon av sider og annen fruktvin
Drikkevarer	11.030 Produksjon av sider og annen fruktvin
Drikkevarer	11.04 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer
Drikkevarer	11.040 Produksjon av andre ikke-destillerte gjærede drikkevarer
Drikkevarer	11.05 Produksjon av øl
Drikkevarer	11.050 Produksjon av øl
Drikkevarer	11.06 Produksjon av malt
Drikkevarer	11.060 Produksjon av malt
Drikkevarer	11.07 Produksjon av mineralvann, leskedrikker og annet vann på flaske
Drikkevarer	11.070 Produksjon av mineralvann, leskedrikker og annet vann på flaske
Tobakk	12 Produksjon av tobakksvarer
Tobakk	12.0 Produksjon av tobakksvarer
Tobakk	12.00 Produksjon av tobakksvarer
Tobakk	12.000 Produksjon av tobakksvarer

Vedlegg 2: Fylkesvis fordeling av sysselsatte

Fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2009, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Landet	Østfold	Akershus	Oslo	Hedmark	Oppland	Buskerud	Vestfold	Telemark	Aust-Agder	Vest-Agder
Industri	238 921	17 270	15 422	14 466	8 671	8 522	16 864	13 359	9 300	5 575	12 421
%	100	7	7	6	4	4	7	6	4	2	5
Matindustrien	48 694	4 065	3 238	4 480	2 560	1 521	1 339	2 787	583	580	1 131
%	100	8	7	9	5	3	3	6	1	1	2
Kjøtt og kjøttvarer	12 215	2 092	548	949	987	407	270	1 225	18	28	141
%	100	17	5	8	8	3	2	10	0	0	1
Fisk og fiskevarer	8 839	113	2	28	81	34	16	141	17	25	93
%	100	1	0	0	1	0	0	2	0	0	1
Frukt og grønnsaker	1 630	145	66	133	206	204	226	273	0	63	32
%	100	9	4	8	13	13	14	17	-	4	2
Potetindustrien	679	32	0	104	153	204	0	30	0	0	30
%	100	5	-	15	23	30	-	4	-	-	4
Konserves	951	113	66	29	53	0	226	243	0	63	2
%	100	12	7	3	6	0	24	26	0	7	0
Vegetabiliske og animalske oljer og fett	739	181	3	111	0	0	0	0	0	0	0
%	100	25	0	15	-	-	-	-	-	-	-
Meierivarer og iskrem	5 741	88	336	619	482	403	13	171	129	31	316
%	100	2	6	11	8	7	0	3	2	1	6
Kornvarer, stivelse etc.	732	87	106	81	43	25	14	34	32	4	1
%	100	12	15	11	6	3	2	5	4	1	0
Dyrefôr	2 023	161	55	37	177	58	15	63	0	2	12
%	100	8	3	2	9	3	1	3	-	0	1
Andre næringsmidler	12 288	1 031	595	2 095	481	383	645	603	301	228	374
%	100	8	5	17	4	3	5	5	2	2	3
Bakervarer	8 339	587	472	1 271	321	372	474	448	271	200	330
%	100	7	6	15	4	5	6	5	3	2	4
Sjokolade- og sukkervarer	1 080	214	23	378	0	9	0	10	7	3	2
%	100	20	2	35	0	1	0	1	1	0	0
Næringsmidler ellers	2 869	230	100	446	160	2	171	145	23	25	42
%	100	8	3	16	6	0	6	5	1	1	1
Drikkevarer	4 487	167	1 527	427	103	7	140	277	86	199	162
%	100	4	34	10	2	0	3	6	2	4	4

Fordeling av sysselsatte og sysselsatte per bransje per fylke i 2009, absolutt og i prosent av totalt antall sysselsatte i bransjen

	Rogaland	Hordaland	Sogn og Fjordane	Møre og Romsdal	Sør-Trøndelag	Nord-Trøndelag	Nordland	Troms	Finnmark
Industri	26 016	26 562	7 884	22 247	12 708	6 016	9 722	3 906	1 982
%	11	11	3	9	5	3	4	2	1
Matindustrien	5 091	4 559	1 879	3 313	4 173	1 361	2 980	1 916	1 136
%	11	9	4	7	9	3	6	4	2
Kjøtt og kjøttvarer	1 924	280	579	444	1 190	446	338	283	66
%	16	2	5	4	10	4	3	2	1
Fisk og fiskevarer	480	980	607	1 622	843	281	1 905	752	819
%	5	11	7	18	10	3	22	9	9
Frukt og grønnsaker	86	5	43	12	16	98	0	22	0
%	5	0	3	1	1	6	0	1	-
Potetindustrien	27	0	3	11	15	49	0	21	0
%	4	-	0	2	2	7	0	3	-
Konserves	59	5	40	1	1	49	0	1	0
%	6	1	4	0	0	5	0	0	0
Vegetabilske og animalske oljer og fett	30	87	29	136	1	0	109	26	26
%	4	12	4	18	0	-	15	4	4
Meierivarer og iskrem	774	582	204	373	662	130	106	275	47
%	14	10	4	7	12	2	2	5	1
Kornvarer, stivelse etc.	63	187	0	1	48	6	0	0	0
%	9	26	-	0	7	1	-	-	-
Dyrefôr	494	88	131	156	205	93	191	84	1
%	24	4	7	8	10	5	9	4	0
Andre næringsmidler	1 089	1 857	154	471	912	303	289	311	164
%	9	15	1	4	7	2	2	3	1
Bakervarer	901	702	154	432	451	287	288	248	128
%	11	8	2	5	5	3	4	3	2
Sjokolade- og sukkervarer	7	33	0	0	387	0	0	2	5
%	1	3	0	0	36	0	0	0	0
Næringsmidler ellers	181	1 122	0	39	74	16	1	61	31
%	6	39	0	1	3	1	0	2	1
Drikkevarer	151	493	132	98	296	4	42	163	13
%	3	11	3	2	7	0	1	4	0

Vedlegg 3: Internasjonal handel

Handelsstatistikken er basert på datafil fra SSB, som angir import- og eksportverdi, fordelt etter varenummer og land. Bransjeinndelingen som benyttes er basert på ny næringsinndeling f.o.m. 2009 (NACE 2007), og er avgrenset til industrinæringene 10,11 og 12. Korrelasjonsmatrisen CPA 2008-CN 2010 er benyttet for å definere ulike varenummer under «tilhørende» næringsgrupper. Som følge av praksis om offentliggjøring av data ihht. statistikklovens § 2-6 vil det kunne forekomme handel av varer utover det som fremkommer i denne rapporten. Matvarer som er knyttet til andre næringer enn de som fremkommer av vedlegg 1, inngår ikke i tallene som presenteres i denne rapporten med mindre dette er nevnt. For eksempel inngår ikke handel av bl.a. levende dyr, frisk frukt og frisk- frukt/grønnsaker, fersk/kjølt fisk, div sjømat, egg, matpoteter, korn, soyabønner m.m. i og med at dette er varer som er knyttet til andre næringer.

Kodeliste for land:

AU	Australia
BE	Belgia
BR	Brasil
CA	Canada
CN	Kina
DE	Tyskland
DK	Danmark
ES	Spania
FI	Finland
FR	Frankrike
GB	Storbritannia
IS	Island
IT	Italia
JP	Japan
NA	Namibia
NL	Nederland
PE	Peru
RU	Russland
SE	Sverige
TH	Thailand
US	USA
UY	Uruguay

Import 1000 NOK		1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kjøtt og kjøttvarer	DK	91 496	115 409	276 368	198 681	224 153	215 615	141 682	133 793
	NA		17 696	60 705	53 313	54 137	105 127	107 375	106 530
	UY	1	301	16 305	34 116	37 826	63 532	40 536	71 709
	Ellers	320 586	305 959	514 897	471 963	745 878	801 766	603 920	501 394
	Totalt	412 083	439 365	868 274	758 073	1 061 994	1 186 040	893 513	813 425
Fisk og fiskevarer	DK	513 670	440 695	463 152	676 967	753 682	858 556	933 295	975 408
	PE	28 572	252 894	360 804	439 542	547 657	383 287	872 856	720 249
	IS	148 095	424 267	291 047	424 360	472 369	516 731	682 094	577 989
	Ellers	973 140	2 392 359	1 941 318	2 289 154	2 909 242	2 598 430	2 331 443	2 215 968
	Totalt	1 663 477	3 510 214	3 056 320	3 830 023	4 682 950	4 357 004	4 819 688	4 489 614
Potetindustri	NL	2 931	5 374	2 809	3 157	3 451	4 591	6 804	10 762
	IT	4 874	4 879	6 062	4 443	4 861	4 960	10 648	10 008
	DE	3 650	6 381	10 921	9 822	8 950	9 383	8 723	9 374
	Ellers	21 569	28 624	39 349	45 114	47 653	43 159	25 375	20 949
	Totalt	33 024	45 258	59 140	62 536	64 915	62 093	51 550	51 092
Konserves	US	146 670	283 094	248 990	304 370	312 327	281 587	266 992	251 562
	SE	71 276	70 543	108 769	131 528	148 677	160 415	129 917	136 099
	IT	51 143	37 971	63 264	68 213	95 303	118 075	123 143	129 089
	Ellers	619 517	790 570	845 718	985 084	1 154 008	1 351 916	1 325 549	1 237 616
	Totalt	888 606	1 182 178	1 266 741	1 489 195	1 710 316	1 911 993	1 845 602	1 754 365
Olje og fett	DK	101 916	119 749	278 322	367 801	522 920	546 259	449 106	750 885
	SE	49 788	126 026	372 738	375 220	462 884	606 454	573 177	502 361
	PE	143 640	289 765	412 135	305 400	402 503	667 003	534 902	373 820
	Ellers	386 214	417 449	1 135 926	1 363 200	1 544 704	2 830 532	2 112 104	2 279 021
	Totalt	681 559	952 989	2 199 120	2 411 620	2 933 012	4 650 248	3 669 290	3 906 088
Meierivarer	DK	113 479	115 655	202 771	197 133	221 667	237 606	241 674	244 042
	FR	47 367	52 402	80 578	96 933	104 912	123 345	134 816	145 669
	DE	14 937	15 691	65 934	60 098	67 034	52 584	46 098	66 689
	Ellers	31 275	67 018	92 007	110 395	127 954	163 517	176 876	210 795
	Totalt	207 058	250 767	441 290	464 559	521 568	577 053	599 464	667 196
Kornvarer	GB	17 280	39 210	75 975	70 546	66 533	122 696	228 497	270 730
	DE	45 987	138 288	151 311	206 624	253 905	214 345	257 399	260 242
	FR	25 894	57 902	110 380	123 040	164 626	149 395	165 301	187 777
	Ellers	353 282	576 287	674 738	738 839	866 414	891 480	784 778	970 662
	Totalt	442 443	811 687	1 012 405	1 139 049	1 351 478	1 377 916	1 435 975	1 689 410

Dyrefôr	NL	17 162	66 652	28 094	86 499	84 232	159 232	183 435	204 226
	DK	121 686	110 109	202 419	244 380	289 740	359 000	204 931	179 050
	GB	77 496	153 500	33 643	56 984	81 697	58 331	136 466	151 726
	Ellers	276 650	243 596	388 443	491 623	511 941	431 640	587 993	566 714
	Totalt	492 993	573 858	652 599	879 485	967 610	1 008 203	1 112 825	1 101 716
Bakervarer	SE	182 536	313 235	432 049	493 678	600 587	641 867	665 728	744 629
	DE	27 397	47 203	157 665	177 841	208 904	220 282	234 912	262 997
	DK	143 708	221 476	243 944	260 248	289 848	331 312	327 974	256 833
	Ellers	193 375	343 527	636 295	710 842	746 470	872 689	879 336	859 772
	Totalt	547 016	925 441	1 469 953	1 642 610	1 845 810	2 066 150	2 107 951	2 124 231
Sjokolade og sukkervarer	DK	565 058	520 339	525 297	607 477	605 871	621 709	640 454	665 458
	SE	332 418	422 110	391 186	392 341	388 320	429 904	405 679	413 860
	NL	138 708	145 245	209 762	259 996	295 214	377 733	390 031	373 025
	Ellers	505 417	565 372	795 423	899 695	965 495	975 684	1 087 294	1 183 190
	Totalt	1 541 601	1 653 067	1 921 668	2 159 509	2 254 900	2 405 030	2 523 459	2 635 532
Andre næringsmidler	BR	14 381	2 766	62 146	118 925	240 914	510 416	621 934	1 262 117
	SE	132 935	289 651	312 389	317 628	373 511	414 617	496 897	511 297
	DK	171 562	221 342	276 454	303 873	288 114	286 056	293 551	438 809
	Ellers	690 772	889 112	1 208 999	1 391 664	1 622 011	1 810 191	2 062 743	2 044 004
	Totalt	1 009 650	1 402 872	1 859 988	2 132 090	2 524 550	3 021 281	3 475 125	4 256 227
Drikkevarer	FR	280 128	456 857	694 998	775 400	925 287	1 015 833	994 576	960 483
	DE	131 263	109 423	223 933	257 616	256 711	323 016	302 513	327 873
	IT	71 379	174 937	365 228	406 886	484 404	562 186	675 986	727 448
	Ellers	588 366	1 087 035	1 448 687	1 535 683	1 782 611	1 944 667	1 998 671	1 926 254
	Totalt	1 071 137	1 828 253	2 732 847	2 975 585	3 449 013	3 845 703	3 971 745	3 942 057
Tobakk	DK	63 626	30 293	125 008	123 857	164 773	353 515	310 734	265 729
	SE	27 313	42 061	105 210	56 906	93 728	135 079	168 368	257 003
	TH	3		7	0	0		3 377	82 778
	Ellers	214 225	256 973	336 304	342 697	357 209	385 672	429 461	306 647
	Totalt	305 167	329 327	566 529	523 459	615 710	874 266	911 940	912 158
Totalt		9 295 813	13 905 275	18 106 875	20 467 796	23 983 825	27 342 980	27 418 126	28 343 111
Totalt - uten fisk og fiskevarer		7 632 337	10 395 060	15 050 555	16 637 772	19 300 875	22 985 975	22 598 438	23 853 497
Fisk sin andel av importen		17,9 %	25,2 %	16,9 %	18,7 %	19,5 %	15,9 %	17,6 %	15,8 %

Eksport 1000 NOK		1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kjøtt og kjøttvarer	DK	21 880	31 638	90 862	102 859	93 398	76 550	74 658	86 904
	IT	33 259	14 773	49 038	47 093	49 916	48 567	31 505	56 787
	BE	1 962	50 145	25 327	23 090	24 005	46 528	30 950	52 710
	Ellers	246 113	262 375	265 599	255 824	214 305	201 496	162 812	219 254
	Totalt	303 213	358 932	430 826	428 866	381 624	373 141	299 926	415 655
Fisk og fiskevarer	US	758 311	1 274 848	571 983	756 987	722 824	639 966	1 590 163	2 473 609
	CN	15 849	302 555	998 037	969 194	908 427	957 227	1 363 752	1 901 458
	JP	1 618 921	3 335 464	2 011 338	1 299 643	1 161 796	1 702 257	1 419 995	1 656 458
	Ellers	11 224 824	15 771 279	15 716 981	17 077 557	17 853 168	18 029 364	18 911 534	20 417 891
	Totalt	13 617 905	20 684 146	19 298 339	20 103 381	20 646 215	21 328 813	23 285 444	26 449 417
Potetindustri	SE	26 437	4 106	13 657	12 353	15 156	14 226	11 294	2 181
	IS	4 244	4 950	2 624	2 890	1 615	520	99	701
	ES	187	25	131	100	244	42	76	603
	Ellers	7 264	9 780	14 884	6 125	5 075	1 483	566	533
	Totalt	38 131	18 860	31 297	21 468	22 090	16 271	12 036	4 018
Konserves	SE	8 961	5 775	39 761	52 007	80 090	92 959	93 899	58 415
	DK	1 856	4 762	8 009	10 714	36 311	15 229	15 905	13 792
	FI	249	228	2 955	3 277	3 770	6 592	9 232	8 583
	Ellers	12 549	10 153	9 732	12 260	51 957	12 963	12 563	14 484
	Totalt	23 616	20 917	60 456	78 258	172 128	127 743	131 598	95 273
Olje og fett	SE	214 326	185 155	399 016	452 080	470 281	659 862	483 897	494 931
	US	24 531	81 114	145 513	163 263	182 184	263 509	190 613	249 872
	DK	38 136	18 318	14 730	84 582	112 929	129 781	89 711	151 095
	Ellers	273 255	408 999	318 903	338 927	426 469	595 529	667 203	725 499
	Totalt	550 249	693 586	878 163	1 038 852	1 191 864	1 648 681	1 431 424	1 621 398
Meierivarer	US	169 938	315 313	243 215	249 527	257 265	241 833	279 833	253 692
	AU	37 782	39 925	73 605	79 957	85 265	73 006	100 856	99 824
	CA	25 199	42 961	65 151	69 361	73 978	66 716	52 414	67 296
	Ellers	354 101	333 395	279 366	260 634	234 847	245 678	191 551	209 997
	Totalt	587 019	731 594	661 337	659 479	651 355	627 232	624 654	630 810
Kornvarer	SE	5 317	4 740	14 991	15 550	15 267	13 451	12 025	16 387
	DK	2 416	7 657	2 233	2 724	2 201	2 320	1 413	5 094
	US	1 671	1 969	1 108	1 170	761	1 109	210	2 355
	Ellers	3 770	3 873	6 427	5 980	16 430	13 320	5 961	6 656
	Totalt	13 174	18 239	24 758	25 424	34 659	30 200	19 609	30 492
Dyrefôr	DK	5 607	9 576	21 561	20 454	11 214	63 877	123 197	121 278
	SE	8 204	42 499	20 803	21 310	35 136	34 749	48 545	45 857
	RU	113	153	487	305		2 389	14 424	40 922
	Ellers	238 380	419 567	189 150	240 482	200 631	119 076	27 771	33 905
	Totalt	252 305	471 795	232 001	282 551	246 981	220 092	213 937	241 962

Bakervarer	SE	73 135	47 808	33 758	32 704	31 594	34 742	44 788	60 212
	DK	39 395	20 824	36 557	32 111	36 259	49 678	32 923	34 575
	FI	24 781	19 423	22 429	24 246	23 827	23 464	24 520	25 137
	Ellers	77 263	67 555	76 476	77 241	93 297	83 706	53 921	65 585
	Totalt	214 574	155 610	169 220	166 303	184 977	191 589	156 152	185 509
Sjokolade og sukkervarer	SE	182 543	192 430	218 257	205 897	168 143	185 651	176 799	178 216
	DK	66 657	71 216	41 585	43 146	52 443	55 760	56 171	45 745
	DE	2 360	10 787	12 494	22 073	22 326	22 602	25 706	24 781
	Ellers	102 675	87 096	66 970	65 827	82 917	87 741	55 360	43 379
	Totalt	354 235	361 529	339 307	336 943	325 829	351 754	314 037	292 121
Andre næringsmidler	SE	122 415	61 841	113 167	151 112	161 161	152 580	134 536	183 611
	US	736	5 763	7 355	7 698	7 996	35 103	64 540	74 024
	DK	16 391	27 534	52 006	42 521	41 132	50 537	43 339	41 075
	Ellers	69 439	79 491	88 670	110 803	107 057	147 381	187 260	216 245
	Totalt	208 981	174 629	261 197	312 133	317 346	385 602	429 675	514 956
Drikkevarer	US	1 468	11 875	134 652	170 087	191 726	197 766	120 081	154 503
	DE	22 453	25 411	42 061	43 569	85 967	92 843	92 808	95 379
	DK	14 622	26 987	43 150	53 446	53 028	39 983	43 032	67 811
	Ellers	54 301	95 944	167 528	194 040	172 371	197 496	161 770	161 727
	Totalt	92 845	160 217	387 391	461 142	503 092	528 088	417 691	479 420
Tobakk	DK	15 703	32 945	61 749	47 908	41 989	43 449	15 838	1 499
	DE	568	493	5 823	5 913	35 385	41 688	16 431	339
	RU	1	2 792	2 008	348	307	293	0	159
	Ellers	21 288	14 097	23 894	4 290	4 009	7 092	2 905	237
	Totalt	37 560	50 328	93 474	58 458	81 689	92 522	35 174	2 234
Totalt		16 293 808	23 900 382	22 867 766	23 973 259	24 759 848	25 921 729	27 371 357	30 963 263
Totalt - uten fisk og fiskevarer		2 675 903	3 216 236	3 569 428	3 869 878	4 113 634	4 592 915	4 085 913	4 513 846
Fisk sin andel av eksporten		83,6 %	86,5 %	84,4 %	83,9 %	83,4 %	82,3 %	85,1 %	85,4 %

Vedlegg 4: Om forslag til ny WTO-avtale

Nedenfor oppsummeres kort de viktigste punktene fra det siste dokumentet som ble lagt frem i desember 2008, og som fortsatt gjelder som grunnlag for videre forhandlinger:

Eksportsubsidier

Alle former for eksportsubsidier skal avvikles innen utgangen av 2013 under forutsetning av at det foreligger en WTO avtale innen den tid. Kriteriene for hvordan andre former for eksportstøtte, for eksempel eksportkreditter, statshandelsforetak og matvarehjelp skal behandles, må man bli enige om. Sett med norske myndigheters øyne skaper forbudet mot bruk av eksportstøtte først og fremst utfordringer for eksport av meieriprodukter, og da særlig ost.

Markedsadgang

Med en ny WTO-avtale vil de høyeste tollsatsene bli redusert mest. I tillegg kommer effekten av et maksimalt tolltak på 100 prosent. For Norges del vil de fleste (viktige) varer havne i gruppen med høyest tollreduksjon. Det er foreslått at reduksjonen skal skje med like steg over fem år. For å komme land som ønsker å opprettholde høye tollsatser i møte, er det innført begrepet «sensitive produkter». For et sensitivt produkt er tollreduksjonen er mindre enn den generelle tollreduksjonen. Til gjengjeld må det innføres nye importkvoter for et sensitivt produkt. I utgangspunkt kan 4 prosent av tollinjene defineres som «sensitive». Dersom et land imidlertid har over 30 prosent av tollinjene i det øverste båndet, kan andelen sensitive produkter økes med to prosentpoeng, mot betaling i form av økte tollfrie kvoter. Norge kan (sammen med Sveits og Island) derfor definere 6 prosent av alle tollinjer som sensitive produkter som vil få lavere tollreduksjon. For sensitive produkter vil tollreduksjonen kunne bli 23,3 prosent dersom eksisterende tollsats er på mer enn 75 prosent. For Norge vil sensitive produkter for eksempel kunne være kjøtt, ost, egg og enkelte varer innenfor grøntsektoren. Samtidig skal det etableres importkvoter for disse produktene. Norge må øke sine importkvoter med 0,5 prosent for å unngå tak på 100 prosent på sensitive produkter/tollinjer og delvis med ytterligere 0,5 prosent for økningen fra 4 til 6 prosent sensitive produkter/tollinjer. Norge får i hovedsak nye importkvoter for 5 prosent av forbruket av de aktuelle sensitive produkter/tollinjer.

Japan og Canada har varslet at de ikke kan akseptere fire prosent sensitive produkter/tollinjer. De krever hhv 8 prosent og 6 prosent tollinjer som sensitive.

Tabell 1

Tollreduksjoner for ikke sensitive produkter i WTO

Eksisterende tollsats	Reduksjon
<20 %	50 %
20- 50 %	57 %
50-75 %	64 %
> 75 %	70 %

Tolleskalering

Tolleskalering betyr at tollsatsen øker med produktets bearbeiding. Et sentralt krav i WTO er at slik tolleskalering må reduseres eller fjernes av hensyn til u-landene. Tolleskaleringen er blitt et viktig ankepunkt for u-land, og de mener industri-landene stenger dem ute fra ferdigvaremarkedene. Bak tolleskaleringen ligger som oftest hensynet til landets kostnadsnivå, statlige inntekter og beskyttelse av landets arbeidstakere. I revidert utkast til avtale i 2008 er det foreslått at tollsatsene for de bearbeidede landbruksvarene skal reduseres ytterligere med en faktor utover tollkuttet i råvarene. Det skal ikke være tolleskalering for produkter definert som sensitive. Tolltaket på 100 prosent for ikke sensitive produkter vil ha mye av den samme effekten som tolleskalering i form av et ekstra tollkutt.

Internstøtte

Internstøtte (Overall Trade Distorting Support, OTDS) inkluderer gul støtte (AMS), de minimis (gul støtte i de tilfeller prisstøtten ikke utgjør mer enn 5 prosent av produksjonsverdien) og blå støtte. Taket for slik støtte vil for Norges del bli ca. 9,5 mrd. NOK.

Medlemslandene skal inndeles i tre grupper (eller «bånd» i WTO-terminologi) etter hvor høyt internt støttenivå de har, og de land med høyest absolutt støttenivå skal kutte sin interne støtte mest. EU havner i det øverste båndet, USA og Japan i det neste og alle andre industriland i det siste båndet. Samtidig er man enige om at land i det tredje båndet som har høyt relativt støttenivå, som for eksempel Norge, skal ta noe høyere kutt i AMS. Kuttet i det tredje båndet skal være på 45 prosent, men for Norges del vil det bli på 52,5 prosent fordi vi har et høyt relativt støttenivå. Dette gir en ny øvre grense for AMS på 5,438 mrd. NOK for Norge. Den samlede støtten skal reduseres med 25 prosent det første året avtalen gjelder for. Det skal videre etableres produktspesifikke tak for gul støtte.

For blå støtte forutsetter rammeverket at det skal settes et tak for slik støtte på maksimalt 2,5 prosent av produksjonsverdien. Rammeverket åpner imidlertid for at land som har en spesielt stor andel av sin støtte i denne kategorien, kan få unntak. For Norge betyr dette at blå boks må reduseres med samme prosent som AMS (52,5 prosent). Dette vil gi et klart høyere tak enn en grense på 2,5 prosent. Øvre tak for blå støtte for Norge blir etter dette 3,560 mrd. NOK.

For ikke-handelsvridende støtte (grønn støtte) som for eksempel miljøtiltak, forskningsmidler og velferdsordninger, legges det ikke opp til noen øvre begrensninger, men kriteriene for slik støtte er gjennomgått for å sikre at støtten har minimale effekter på produksjon og handel. Her er regelverket foreslått endret uten at dette får særlige følger for Norges muligheter til å benytte seg av denne typen støtte.

De minst utviklede landene (MUL) skal ifølge gjeldende WTO-avtale gis toll- og kvotefrihet for minst 97 prosent av alle sine varer inn til i-landenes markeder. Norge har allerede implementert dette for alle varer. Tollfriheten skal også kunne gjelde for mer utviklede u-land dersom det er ønskelig å gi tilsvarende betingelser.

Tollforenkling

Tollforenkling er ett av de ti uavklarte spørsmålene i teksten. I dag har Norge dobbelt sett tollsatser for 48 prosent av tollinjene, dvs. både kronetoll og prosenttoll. Videre har vi 0-toll for 25 prosent av tollinjene (varer vi ikke produserer selv), 7 prosent med ren prosenttoll og 20 prosent med ren spesifikk tollsats. I jordbruksoppgjøret 2010 ble anvendt tollsats for melk lagt om fra kronetoll til prosenttoll da det ga bedre beskyttelse.

Det er foreslått i teksten fra desember 2008 at et land bare kan beholde 10 prosent av tollinjene med annet enn kun prosenttoll.

Vedlegg 5: Tollkvoter omfattet av tollkvoteforskriften

Kvotene gjelder for de produkter som var omfattet av de varenummer i tolltariffen som gjaldt ved iverksettelsen av forskrift FOR 2008-10-10 nr 1132: Forskrift om fordeling av tollkvoter for landbruksvarer og som forvaltes av Statens landbruksforvaltning (SLF). Eventuelle endringer i tolltariffens varenummer medfører ingen endringer i hvilke produkter som kan importeres innenfor kvotene. Endringer som følge av ny avtale under Artikkel 19 fremgår ikke i denne oversikten da den nye avtalen ikke er signert enda. SLF tar derimot sikte på at den nye avtalen vil gjelde fra 1.1.2011.

I tillegg til de kvotene som står oppført i tabellen, finnes det en kvote for kjøtt fra Island på 600 tonn, og som fordeles etter «historisk prinsipp». Kvoten for skinker fra EU har endret varenummer etter endringer i tolltariffen fra 1.1.2010. Kvoten gjelder for varenummer 02.10.1101. Tollsatsen som fremgår av kolonne III er det som er avtalt ved avtaleinngåelse. I tillegg er det inngått frihandelsavtaler som kan åpne for import til lavere tollsats enn det som fremkommer av kolonnen. Dette vil fremkomme i informasjon fra SLF i forkant av fordeling.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Produkt	Tolltariffens varenummer	Tollsats (kr/kg)	Mengde (tonn)	Kvoteperiode	Importland	Fordeling	Avtale	Note
Islandshest	01.01.1010/ 9011/9019	Tollfritt	200 stk	Kalenderåret	Island	S	EØS-avtalen	
Levende rein til slakt/Kjøtt av rein, hele/halve skrotter	01.06.1910/ 02.08.9021			1.10-30.6	Alle land	A1		1
Kjøtt til messer og lignende	Kap. 2 og 16	2,4 kr	35	Kalenderåret	WTO	S	WTO-avtalen	
Kjøtt av storfe	Pos. 02.01. og 02.02.	Tollfritt	500	Kalenderåret	Namibia og Botswana	A2	WTO-avtalen/ frihandelsavtaler	
Kjøtt av storfe	02.02.1000/ 2001/2002/ 2003/2004 02.02.2008	9,11 kr/ 18,75 kr/ 33,60 kr	1 084	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	2
Kjøtt av svin	02.03.2110	6,96 kr	1 381	Kalenderåret	WTO	A2	WTO-avtalen	

Kjøtt av sauer eller geiter	02.04.1000/.3000 02.04.2100/.4100 02.04.2200/.4200 02.04.4300 02.04.5000	12,23 kr/ 9,09 kr/ 32,10 kr/ 28,97 kr/ 14,01 kr	206	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	2
Lever av svin	02.06.4100	5 kr	250	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Kjøtt av høns	02.07.1200	7,26 kr	221	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av kalkun	02.07.2500	7,75 kr	221	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av ender, gjess og perlehøns	02.07.3300	13,67 kr	221	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Kjøtt av hjort og annet vilt	02.03.1190/.1290/.1990/.2190/.2290/.2990 02.08.9046/.9047/.9048/.9094/ex.9099	0,6 kr	200	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av annet vilt	Ex. 02.08.1000/.9099	Tollfritt	10	Kalender-året	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av skogsfugl og ryer, samt kanin og hare	02.08.1000/.9030/ex9099	0,6 kr	70	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av skogsfugl og ryer	02.08.9030	Tollfritt	10	Kalender-året	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av elg, hele eller halve skrotter	02.08.9043	Tollfritt	80	Kalender-året	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Kjøtt av elg	02.08.9043/.9044/.9045	0,6 kr	60	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	3

Kjøtt av hjort, hele eller halve skrotter	02.08.9046	Tollfritt	10	Kalender-året	WTO	V	WTO-avtalen/ frihandels-avtaler	
Skinke ikke utbeinet	02.10.1100	Tollfritt	200	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Smør	04.05.1000	3,32 kr	575	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Ost	Ex. 04.06.	Tollfritt	4 500	Kalender-året	EF	H	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Ost	04.06.	Tollfritt	90	Kalender-året	EFTA	A2	Avtale med EFTA	
Høseegg	04.07.0011/.0019	Tollfritt	290z	Kalender-året	EF	A2	Avtale med EF	
Høseegg	04.07.0019	3,78 kr	1 295	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Honning	04.09.0000	Tollfritt	192	Kalender-året	GSP	A2		4
Blodpulver	05.11.9911	Tollfritt	300	Kalender-året	EF	A2	Avtale med EF	
Matpoteter	Ex. 07.01.9029	Tollfritt	1 310	1.12–14.5	Egypt	A3	Frihandelsavtale	5
Hvitkål	07.04.9013/.9020	1,43 kr	134	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Rødkål	07.04.9040	0,72 kr	134	Kalender-året	WTO	A2	WTO-avtalen	
Issalat, herunder isbergsalat, til industriformål	07.05.1112/.1122	Tollfritt	600	1.3–30.11	EF	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Erter	07.08.1000	Tollfritt	60	Kalender-året	Egypt	A2	Frihandelsavtale	
Tørkede poteter	07.12.9011	Tollfritt	300	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	Tollfritt	2 000	1.5.–31.7.	EF	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03 kr	7 000	1.5.–31.7.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03 kr	750	1.8.–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Epler	Ex. 08.08.1011	0,03 kr	250	1.11–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	

Pærer	08.08.2021	0,02 kr	250	11.8.–30.11.	WTO	A4	WTO-avtalen	
Jordbær, friske	08.10.1023/ 1024	Tollfritt	300	9.6.–9.9.	EF	A4	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Kirsebær, midl. konserverte	08.12.1000	4,3 kr	100	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Durum hvete	10.01.1000	Tollfritt	10 000	Kalender-året	Canada	A2	Frihandelsavtale	
Matkorn	10.01.1000/ 9000, 10.02.0000, 10.08.9000			1.9.–31.8.	Alle land	A5		6, 7
Råvarer til kraftfôr	10.01.9000, 10.03.0000, 10.04.0000, 10.05.9010, 10.07.0010, 11.03.1310, 15.20.0010, 17.03.1010/ 9010, 23.02.1010/ 3000/4090, 23.03.2010,			1.9.–31.8.	Alle land	A5		6, 7
Oljefrø	12.05.1010/ 9010			01.09–31.08.	Alle land	A5		6, 7
Svingelfrø	12.09.2300	Tollfritt	75	Kalender-året	EF	A2	Avtale med EF	
Svingelfrø til plenformål	Ex. 12.09.2300	Tollfritt	55	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Engrappfrø	12.09.2400	Tollfritt	50	Kalender-året	EF	A2	Avtale med EF	
Engrappfrø til plenformål	Ex. 12.09.2400	Tollfritt	100	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Raigrasfrø	12.09.2500	Tollfritt	700	Kalender-året	EF	A2	EØS-avtalens art. 19 (2003)	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	10 000	Kalender-året	EF	S	EØS-avtalens art. 19 (2003)	

Høy	12.14.9091	Tollfritt	25 000	Kalender- året	EF	S	Avtale med WTO	
Høy	12.14.9091	Tollfritt	500	Kalender- året	Andre land enn EF	S	Avtale med WTO	
Pølser	16.01.0000	Tollfritt	200	Kalender- året	EF	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003)	
Kalkunrullade	16.02.3101	12,50 %	20	Kalender- året	WTO	A2	WTO- avtalen	8
Hermetisk skinke	Ex. 16.02.4100	Tollfritt	100	Kalender- året	GSP	A2		4
Bacon Crisp	16.02.4910	Tollfritt	250	Kalender- året	EF	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003)	
Kjøttboller	16.02.5001	Tollfritt	150	Kalender- året	EF	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003)	
Corned beef	Ex. 16.02.5009	Tollfritt	200	Kalender- året	GSP	A2		4, 9
Hermetisk tunge	Ex. 16.02.5009	Tollfritt	50	Kalender- året	GSP	A2		4
Hermetiske erter	20.05.4003/ 4009	Tollfritt	200	Kalender- året	GSP	A6		4
Hermetiske snittebønner	Ex. 20.05.5901	Tollfritt	100	Kalender- året	GSP	A6		4
Hermetiske brekkbønner	Ex. 20.05.5901	Tollfritt	50	Kalender- året	GSP	A6		4
Hermetiske grønnsaksblandi nger	Ex. 20.05.9909	Tollfritt	150	Kalender- året	GSP	A6		4
Epleaft og - konsentrat, til industriformål	20.09.7100/ 7900	Tollfritt	2 300	Kalender- året	EF	A2	EØS- avtalens art. 19 (2003)	
Kattemat	23.09.1012	Tollfritt	1 000	Kalender- året	EF	A2	Avtale med EF	
Kattemat	23.09.1012	Tollfritt	1 000	Kalender- året	Canada	A2	Frihandels avtale	

- S: Fordeling etter søknadstidspunkt jf. kapittel II i forskriften.
- A1, A2, A3, A4, A5 og A6: Fordeling ved auksjon, jf. kapittel III i forskriften.
- V: Fordeling til virksomheter som har foredling av viltkjøtt som hovedformål, jf. kapittel IV i forskriften.
- H: Fordeling av tollkvote for ost, jf. kapittel V i forskriften.

Noter:

1. Tollsatsen fastsettes av Statens landbruksforvaltning, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 23. Mengde fastsettes av Statens landbruksforvaltning i forkant av hver auksjon og beregnes i kilo hele og halve reinskrotter. Ved omregning til levende rein tilsvarer et levende dyr gjennomsnittlig slaktevekt for importerte rein i foregående sesong.
2. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,33.
3. Kvantum er kalkulert som kjøtt med bein. Ved omregning til kjøtt uten bein brukes en faktor på 1,42.
4. Det generelle tollpreferansesystemet for utviklingsland (GSP).
5. Eventuell import betinges av at varene oppfyller gjeldende krav til plantehelse, jf. Mattilsynets regelverk om import av egyptiske poteter.
6. Tollsats fastsettes kvartalsvis, jf. forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer § 22 fjerde ledd.
7. Mengde fastsettes av Statens landbruksforvaltning i forkant av hver auksjon.
8. Tollsats i prosent av verdi.
9. Import av 145 tonn av kvoten for corned beef kan i tillegg skje fra WTO-land til en tollsats på 12,5 %.

Vedlegg 6: Avgifts- og tilskuddssatser⁹⁶

Tobaksvarer

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sigarer (kr/100 g)	93	184	187	192	198	212	227
Sigaretter (kr/100 stk)	162	184	187	192	198	212	227
Røyketobakk og karv. Skråtobakk (kr/100 g)	112	184	187	192	198	212	227
Skråtobakk (kr/100 g)	53	59	60	68	77	82	92
Snus (kr/100 g)	53	59	60	68	77	82	92
Sigarettpapir og – hylser (kr/100 stk)	2,4	2,81	2,86	2,93	3,02	3,23	3,45

Sukker og sjokolade-/sukkervarer

kr/kg	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sjokolade- og sukkeravgift	14,17	16,07	16,36	16,79	17,29	17,60	17,92
Sukkeravgift ¹⁾	5,49	6,23	6,34	6,5	6,7	6,82	6,94

Sukkeravgiften er i hovedsak lagt på sukker til forbruker

F.o.m. 1. januar 2001 ble tidligere avgiftssatser på kullsyrefrie og kullsyreholdige, alkoholfrie drikkevarer slått sammen.

Alkoholfrie drikkevarer

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Drikkevarer (kr/l)	1,58	1,61	1,64	1,68	2,71	2,76	2,81
Kullsyre (kr/kg) ¹⁾	63	65,12	–	–	–	–	–
Sirup for dispensertilvirkning (kr/l)	9,49	9,81	9,99	10,25	16,53	16,83	17,13

Avgiften på kullsyre omfatter hjemmeproduksjon av mineralvann, hvor varen ikke er ment for salg

Avgift på alkohol

	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011
– over 22 % alkohol (pr vol % og l)	7,04	5,64	5,74	5,89	6,07	6,18	6,18
– over 4,75 og under 22 % alkohol (pr vol % og l)	3,65	3,67	3,74	3,84	3,96	4,03	4,31
– over 3,75 til og med 4,75 % alkohol (kr/l)	16,37	16,46	16,76	17,2	17,72	18,04	19,28
– over 2,75 til og med 3,75 % alkohol (kr/l)	9,45	9,51	9,68	9,93	10,23	10,41	11,13
– over 0,7 til og med 2,75 % alkohol (kr/l)	2,51	2,51	2,56	2,63	2,71	2,76	2,95
– brennevinbasert drikk m/ styrke over 0,7 % (kr/l)	.	5,64	5,74	5,89	6,07	6,18	6,61
– til og med 0,7 % alkohol (kr/l) ¹⁾

Satsen er flyttet til alkoholfrie f.o.m. 1. januar 2001

⁹⁶ Hvis ikke annet er nevnt er avgiftssatsene hentet fra: Finansdepartementet (2011).

Skatter og avgifter 2011. St. prop. Nr. 1. LS 2010/2011. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-1-ls-20102011/47.html?id=618747>, 20.04.11.

Grunn- og miljøavgift på drikkevareemballasje¹⁾⁹⁷

Kr/enhet	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Grunnavgift engangsemballasje	0,81	0,93	0,95	0,97	1,0	1,02	1,04
Miljøavgift							
Glass							
Ingen returandel	4	4,54	4,62	4,74	4,88	4,97	4,97
90 % returandel		0,45	0,46		0,48	0,49	0,5
Metall							
Ingen returandel	4	4,54	4,62	4,74	4,88	4,97	4,97
Plast							
Ingen returandel	2,4	2,74	2,79	2,86	2,95	3,00	3,05
70 % returandel					0,79	0,81	0,91
Papp og papir							
Ingen returandel	1	1,13	1,15	1,18	1,22	1,24	1,26
Drikkekartong							
83 % returandel					0,34	0,28	0,21
Skolemilk							
93 % returandel					0,08	0,08	0,08

1) Statens forurensningstilsyn fastsetter returandelen for maksimalt et år om gangen, og returandelen varierer i hver periode.

⁹⁷ Finansdepartementet (2011). *Skatter og avgifter 2011. St. prop. Nr. 1. LS 2010/2011*. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-1-ls-20102011/47.html?id=618747>, 20.04.11 og Grønt Punkt Norge AS (2011). *Avgiftsbelagt drikkevareemballasje 2011*. URL: <http://www.grontpunkt.no/files/dmfile/Drikkevare-koder-milj-2011-01-01.pdf>, 15.08.11.

Matproduksjonsavgift

	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Norskproduserte landbaserte næringsmidler							
godkjent slakt (kr/kg)	0,50	0,48	0,48	0,49	0,49	0,49	0,49
andre norsk produserte animalia (%)	1,96	1,86	1,86	1,92	1,92	1,92	1,92
norsk prod. vegetabilier (%)	0,88	0,75	0,75	0,8	0,8	0,8	0,80
– melk (kr/l)					0,0634	0,0634	0,0634
Landingsavgift for fisk (kr/t)							
– fersk og rundfryst fisk fra EØS-land, grønlandsk eller færøysk fartøy	15,50	13,40	13,40	14,60	14,60	14,60	14,60
– import av fersk fisk fra tredjelandsfartøy (unntatt grønlandsk fartøy)	27,70	13,40	13,40	14,60	14,60	14,60	14,60
– fersk fisk på norsk fabrikkfartøy	15,50	13,40	13,40	14,60	14,60	14,60	14,60
Produksjonsavgift fisk (kr/t)							
– slaktning av oppdrettsfisk	15,90	13,40	13,40	14,60	14,60	14,60	14,60
– fryselagring av fisk/fiskevare u/bearbeiding	140	–	–	–	–	–	–
Avgift på import (%)							
– ferdigvare og halvfabrikata	0,88	0,75	0,71	0,71	0,71	0,71	0,71
– råvare	1,43	1,21	1,14	1,14	1,14	1,14	1,14

Transporttilskudd (kr/kg)¹⁾ ⁹⁸

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Fraktilskudd kjøtt							
– innfrakt	0,202	0,218	0,236	0,236	0,24	0,293	Ny ordning
Fraktilskudd egg²⁾							
– generell sats	0,433	0,30	0,295	0,28	0,24	0,214	0,17
– tilleggsats for Nord-Norge		1,44	1,395	1,372	1,176	0,984	0,86

- 1) Det utbetales også fraktilskudd til korn (økologisk korn, innfrakt, over/underskuddsområder og import), det vises til Jordbruksavtalen for oversikt over disse satsene
- 2) Gjennomsnittlig tilskudd fordelt på 6 soner; intervaller mellom 0 og over 350 km. I tillegg til den generelle satsen betales det en tilleggsats for produsenter i fylkene Nordland, Troms og Finnmark.

⁹⁸ Kilde: Landbruks- og matdepartementet (2011) *Jordbruksavtale 2010-2011*.

Forskningsavgift – kr per l/kg

Produkt	2004	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Fjørfe							
And og gås	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Egg	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06
Høns	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Kalkun	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Kylling	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Honning		0,35 %	0,35 %			0,35 %	0,35 %
Kjøtt							
Sau/lam	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Storfe/kalv	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Svinekjøtt	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Korn							
Korn	0,0054	0,0063	0,0065	0,0072	0,0072	0,0076	0,0075
Oljefrø						0,0076	
Erter, lupiner og åkerbønner						0,0076	
Vegetabiler	0,30 %	0,35 %	0,35 %			0,35 %	0,35 %
Melk							
Kumelk	0,01	0,013	0,014	0,014	0,015	0,0154	0,0159
Geitmelk	0,01	0,013	0,014	0,014	0,015	0,0154	0,0159
Vilt							
Rein	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Elg	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13
Hjort	0,10	0,11	0,12	0,12	0,12	0,13	0,13

1) For pelsdyr/skinn ble det trukket 2,25 % av salgsverdien i omsetningsavgift i 2004 og 2005 og 1,0 % i 2006 og 2007

2) Fra 2007 ble avgift for vegetabiler og honning innkrevd av Mattilsynet

Arbeidsgiveravgift – fordelt på soner, i prosent⁹⁹

	2000	2007	2008	2009	2010	2011
Sone I	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1
Sone Ia ^{1) 2)}	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1	14,1
Sone II	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6
Sone III	6,4	6,4	6,4	6,4	6,4	6,4
Sone IV	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1	5,1
Sone IVa ²⁾		7,9	7,9	7,9	7,9	7,9
Sone V	0	0	0	0	0	0

1) I sone **Ia** skal det betales arbeidsgiveravgift med en sats på 10,6 pst. inntil differansen mellom det foretaket faktisk betaler i arbeidsgiveravgift og det foretaket ville ha betalt i arbeidsgiveravgift med en sats på 14,1 pst., er lik fribeløpet.

2) I sone **Ia** og **IVa** er avgiftssatsen for **landbruk og fiske** på hhv. 10,6 og 5,1 prosent i 2011.

⁹⁹ Kilder: Finansdepartementet (2011). *Skatter og avgifter 2011. St. prop. Nr. 1. LS 2010/2011.*

URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-1-ls-20102011/43.html?id=618743>, 20.04.11.

Avgiftssatser for noen særavgifter i Norge, Sverige og Danmark i 2011¹⁰⁰

Avgifter	Norge (NOK)	Sverige (SEK)	Danmark (DKK)
Sjokolade og sukker			
– Sjokolade og sukkervarer m.m.	17,90 kr/kg		14,20 kr/kg / 17,75 kr/kg ¹⁰¹
– Sukker	6,94 kr/kg		
– Mandler, nøtter og lignende			5,30–31,90 kr/kg
Tobakk			
– Sigaretter	2,27 kr/stk	0,31 kr/stk + 39,2 % av detaljprisen, minimum 1,29 kr pr. stk	0,6298 kr/stk + 20,8 % av detaljprisen
– Sigarer og sigarillos	2,27 kr/g	1,27 kr/stk + 1% av detaljprisen	0,67 kr/stk + 21,65 % av detaljprisen
– Snus	0,92 kr/g	0,336 kr/g	0,063 kr/g
Alkoholfrie drikkevarer			
Alkohol			
– Alkohol, styrke mellom 0,7–2,75 %	2,95 kr/vol % og l		
– Alkohol, styrke mellom 2,75–3,75 %	11,13 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 3,75–4,75 %	19,28 kr/l		
– Alkohol, styrke mellom 4,75–22 %	4,31 kr/l og vol %		
– Øl med styrke over 2,8 %		1,66 kr/vol % og l	50,90 kr/l ren alkohol
– Vin, styrke mellom 2,25–8,5 %		7,58–15,41 kr/l	
– Vin, styrke mellom 8,5–15 %		21,58 kr/l	
– Vin, styrke mellom 15–18 %		45,17 kr/l	
– Vin, styrke mellom 1,2–6 % ¹⁾			3,90 kr/l
– Vin, styrke mellom 6–15 % ¹⁾			6,14 kr/l
– Vin, styrke mellom 15–22 % ¹⁾			9,20 kr/l
– Brennevinbasert drikk, over 0,7 %	6,07 kr/vol % og l		
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %		501,41 kr/l ren alkohol (100 %)	
– Brennevinbasert drikk, over 1,2 %, samt vin over 22 %			150,00 kr/l ren alkohol (100 %)

1) For musserende vin og champagne kreves det en tilleggsavgift på 3,06 kr/l

¹⁰⁰ Kilde: Finansdepartementet (2011). *Skatter og avgifter 2011. St. prop. Nr. 1. LS 2010/2011*, Skatteministeriet (2011). *Satser og beløpsgrænser*. URL: http://www.skm.dk/tal_statistik/satser_og_beloeb/?nav=crumbs, 13.04.11, Skatteverket (2011). *Punktskatter*. URL: <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/skatter/punktskatter/allapunktskatter.4.58d555751259e4d6616800010841.html>, 13.04.11.

¹⁰¹ 14,20 kr/kg for varer når innholdet av tilsatt sukker er maksimum 0,5g/100g. 17,75 kr/kg for varer når innholdet av tilsatt sukker er over 0,5 g/100g.

ADRESSE HOVEDKONTOR

Postadresse:	Kontoradresse:	Telefon: 22 36 72 00
Postboks 8024 Dep	Storgata 2-4-6	Telefaks: 22 36 72 99
0030 OSLO		E-post: postmottak@nilf.no
		Internett: www.nilf.no

ADRESSE DISTRIKTSKONTORER

Bergen	Postadresse:	Postboks 7317, 5020 BERGEN
	Telefon:	55 57 24 97
	Telefaks:	55 57 24 96
	E-post:	postmottak@nilf-ho.no
Trondheim	Postadresse:	Postboks 4718 – Sluppen, 7468 TRONDHEIM
	Telefon:	73 19 94 10
	Telefaks:	73 19 94 11
	E-post:	postmottak@nilf.fmst.no
Bodø	Postadresse:	Statens hus, Moloveien 10, 8002 BODØ
	Telefon:	75 53 15 40
	Telefaks:	75 53 15 49
	E-post:	postmottak@nilf-nn.no

Statens landbruksforvaltning
Norwegian Agricultural Authority

**NHO
MAT OG BIO**

Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund

**NHO
MAT OG DRIKKE**

Norsk
Landbrukssamvirke

Forskningsrådet

**INNOVASJON
NORGE**

